

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORHAN KEMAL'İN HİKÂYELERİNDE ÇALIŞMA HAYATI

Hazırlayan

Nurgül DOKUYAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Prof. Dr. Alpay Doğan YILDIZ

TOKAT-2020

ORHAN KEMAL'İN HİKÂYELERİNDE ÇALIŞMA HAYATI

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 06 / 02 / 2020

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof.Dr. Selçuk ÇIKLA

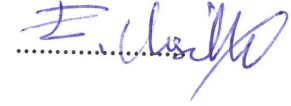
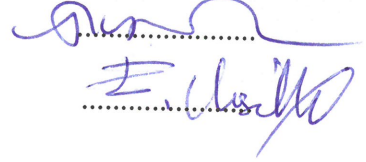

Üye : Prof.Dr. Alpay Doğan YILDIZ

Üye : .Dr.Öğr.Üyesi Emel HİSARCIKLILAR

Üye : .....

Üye : .....

İmzası

.....

.....

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 24 /01/ 2020 tarih ve 07-04 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: .....**Dr.Öğr.Üyesi Yavuz ACUNGİL**
Enstitü Müdürü V..

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na göre, Prof. Dr. Alpay Doğan Yıldız'ın danışmanlığında hazırlamış olduğum 'Orhan Kemal'in Hikâyelerinde alıma Hayatı' adlı yüksek lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

Nurgül Dokuyan

23.01.2020

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	v
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. ORHAN KEMAL'İN HAYATI.....	5
1.2. Sanatı.....	7
1.3. Eserleri	10
1.4. Orhan Kemal'in Hikâyeciliği	15
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. ÇALIŞMA HAYATI VE TARİHİ GELİŞİM EVRELERİ.....	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	25
3. ORHAN KEMAL'İN HİKÂYELERİNDE ÇALIŞMA HAYATI.....	25
3.1. Çalışanlar-Emekçiler	31
3.2. Fabrika İşçileri.....	34
3.3. Kadın Çalışanlar	40
3.4. Çocuk İşçiler.....	50
3.5. Hapishane Çalışanları.....	62
3.6. Devlet ve Fabrika Memurları	66
3.7. Diğer Çalışanlar.....	76
3.8. İşverenler	93
3.9. Çalışma Koşulları	98
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	109
ÖZGEÇMİŞ	114

ÖN SÖZ

Türk hikâyeciliği bağlamında hikâye türünde önemli bir yere sahip olan Orhan Kemal, birbirinden çeşitli konular ve farklı kahramanlarla pek çok hikâyeye kaleme almıştır. Hikâyeye dışında farklı türlerde de eser veren yazarın pek çok bilimsel çalışmaya dâhil edilmesi bu manada kaçınılmazdır. İlk hikâyeye kitabının ‘Ekmek Kavgası’ adıyla yayımlanması da çalışmamızın önemini ayrıca ortaya koymaktadır. Öyle ki Orhan Kemal, geçim derdi ile mücadele etmek için atıldığı yazın hayatına zorluklarla mücadele eden, ekmeğinin derdinde olan kahramanları konu edinmiş ve onların çalışma hayatında yer aldıkları konuları okuyucu ile buluşturmuştur.

Orhan Kemal’in hikâyeleri ile ilgili çeşitli akademik çalışmalar incelendiğinde, çalışma hayatına dair birtakım eksiklikler saptanmış ve bütüncül bir incelemenin var olmadığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda çalışmamız bu eksikliği giderme amacını taşımaktadır. Bu çalışmanın içeriğine bakıldığında ise Orhan Kemal’in hikâyelerinde yer alan ‘çalışma hayatının’ yeni bir çalışma; yüksek lisans tez konusu olarak ele alınabileceğini değerlendirdik.

Orhan Kemal hikâyelerinde çalışma hayatı önemli bir yer kaplamaktadır. Çalışanlar, işverenler ve çalışma koşulları olarak ayrı ayrı tasnif edilecek hikâyeler, neredeyse tüm hikâyeleri içinde önemli bir alanı teşkil etmektedir. Çalışmanın giriş kısmında çalışmamızın amacı, önemi ve Orhan Kemal hikâyeleri ile ilgili çeşitli akademik çalışmalara dair bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Orhan Kemal’in hayatı, sanatı, eserleri ve hikâyeciliği aktarılmıştır.

“Çalışma Hayatı ve Tarihî Gelişim Evreleri” olarak adlandırdığımız ikinci bölümde ‘çalışma hayatı’nın tarihi gelişim evreleri kısaca anlatılmıştır. Çalışmanın genel manada ne anlama geldiği, çalışma hayatında yer alan insanların bireysel ve toplumsal sorumlulukları üzerinde durulmuştur.

Orhan Kemal’in Hikâyelerinde Çalışma Hayatı, Çalışanlar-Emekçiler, Fabrika İşçileri, Kadın Çalışanlar, Çocuk İşçiler, Hapishane Çalışanları, Devlet ve Fabrika Memurları, Diğer Çalışanlar, İşverenler ve Çalışma Koşulları başlıklarının yer verildiği bölüm ise çalışmanın, üçüncü ve ana bölümünü oluşturmaktadır. Orhan Kemal’in hikâyelerinde çalışma hayatı ile ilgili öz bilgiler verildikten sonra çalışanlar ve işverenler tasnif edilmiş bununla birlikte çalışma koşulları da aktarılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında ise ulaşılan veriler ve sonuçlar bir bütün olarak verilmiştir.

Kıymetli zamanı, sağladığı imkânlar ve ayrıca tez çalışmam boyunca gösterdiği hoşgörüden dolayı değerli danışmanım Prof. Dr. Alpay Doğan Yıldız’a; sevgi ve merhametin timsali, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Emel Hisarcıklılar’a teşekkürlerimi sunarım.

Sabırları ve dualarıyla tüm eğitim hayatım boyunca olduğu gibi tez çalışmam için de ayrı bir özveri gösteren, maddi manevi desteğini esirgemeyen anneme, babama ve bilhassa kahramanım olarak gördüğüm ağabeyim Salih Dokuyan’a teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Orhan Kemal, Cumhuriyet döneminde kaleme aldığı eserlerle adından sıkça söz ettirmiş bir yazardır. Yazdığı roman ve hikâyelerle Türk edebiyat tarihinde önemli bir yere konumlanmıştır. Geçimini sağlamak adına, yazın hayatına adım attığı günlerden son demlerine kadar bu yazın yolculuğunu sürdürmüş ve pek çok eseri okuyucu ile buluşturmuştur.

Biz, bu çalışmamızda Orhan Kemal'in hikâyelerinde geniş yer kapladığını gözlemlediğimiz 'çalışma hayatını' konu edindik. Çalışma hayatında yer alan kahramanlar ile bu kahramanların sosyal ve ekonomik bağlamda var olan durumlarını da inceleme alanına dâhil ettik. Bu çalışmanın amacı daha önce Orhan Kemal hikâyeleri üzerine pek çok bilimsel çalışma söz konusu edilse de bu bağlamdaki eksikliği gidermektir.

Anahtar Kelimeler: Orhan Kemal, işçi, çalışan, işverenler, çalışma hayatı.

ABSTRACT

Orhan Kemâl is a writer who has made a name for himself with his works written during the republican period. He wrote novels and stories is an important place in the history of Turkish literatüre. He continued his writing life from the first days stepped into writing to make his and brought together many works with readers.

İn the study we, focused on working life which we observe that occupies a large place in Orhan Kemal stories. İn working life included heroes and their social and economic position review area. Purpose of the study, although there have been many scientific studies on Orhan Kemal stories before in working context eliminate the deficiency.

Key Words: Orhan Kemal, worker, working, employers, work life.

KISALTMALAR

Orhan Kemal'in Hikâye Kitapları

EK: Ekmek Kavgası

S: Sarhoşlar

ÇK: Çamaşircının Kızı-Küçük

YK: 72. Koğuş

G: Grev

KP: Kardeş Payı

YYB: Yağmur Yüklü Bulutlar-Dünyada Harp Vardı

ÖE: Önce Ekmek

KK: Kırmızı Küpeler-Babil Kulesi

SM: Serseri Milyoner-İki Damla Gözyaşı

UÖ: Unutulmuş Öyküler

OK: Oyuncu Kadın

Diğer Kısaltmalar

a.g.e. : Adı geçen eser

Ed. : Editör

S: Sayı

C: Cilt

s: Sayfa

ss: Sayfa sayısı

Ünv: Üniversite

YL: Yüksek Lisans

DR: Doktora

GİRİŞ

Hikâye türü, kelime anlamı itibariyle ve gelişim evreleri göz önüne alındığında tartışılan bir tür olarak karşımız çıkmaktadır. Çok köklü bir gelişiminin olduğu ise çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Yazılı ürünlerin verilmeye başlandığı dönemlerden itibaren bu kelimeye daha sık rastlandığı da gözlemlenmiştir. *“Dilimizde yüzyıllardan beri kullanageldiğimiz bu kelimenin aslı Arapça h-k-v (ha-kef-vav) fiil kökünden gelmektedir. Kelime ‘taklit etmek, bir metnin kopyasını çıkarmak’ anlamlarına gelmektedir.”* (Kolcu, 2005: 12)

Hikâye türü bir bütün olarak edebiyatın içinde dahi farklı alanlarda kendisine geniş bir inceleme alanı edinmiştir. Bu alanlar halk edebiyatı, divan edebiyatı ve yeni Türk edebiyatı olarak tasnif edilmektedir. Bizi ilgilendiren yeni Türk edebiyatında yer alan hikâyedir ve gelişim tarihine bakıldığında Tanzimat dönemi başlangıç olarak kabul edilmiştir. *“Tanzimat’tan sonra tamamen farklı bir estetik ve düşünce zemininde oluşmaya başlayan yeni Türk edebiyatında hikâye gittikçe gelişim göstererek ve Batılı örnekleri izleyerek bugünkü anlamda modern öykünün kapısını açmıştır.”* (Kolcu, 2005: 17). Modern öykü bu bağlamda sürekli kendini yenilemiş ve hem nitelik hem nicelik açısından önemli bir ivme kazanmıştır.

Günümüzden geçmişe doğru kaleme alınan hikâyeler göz önüne alındığında ise Cumhuriyet dönemi bu bağlamda zengin bir kütüphaneye sahiptir. Tanzimat dönemi hikâyelerine bakıldığında öteki türlerde olduğu gibi konu ve işleyiş bakımından daha çok eski geleneklere bağlı ve tekrardan ibaret bir anlatım gözlemlenir. Zamanla hikâyede bu durum aşılmaya çalışılır ve hikâye türü Cumhuriyet döneminde kendi şahsına münhasır bir tür olarak okuyucu karşısına çıkar. Bu döneme gelinceye kadar kısa hikâye, uzun hikâye yahut durum ve olay hikâyeleri olarak birçok tasnifin yapıldığına da tesadüf edilir.

Orhan Kemal'in Cumhuriyet döneminde ses getirdiği yıllar ise 1940-1960 yılları arasına rastlamaktadır. 1940'lı yıllar bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı'na denk gelmektedir. Her ne kadar Türkiye bu savaşa katılmamış olsa da derinden etkilenmiştir. Yazarlar da zorlu geçen bu yıllara kayıtsız kalmamış ve duygularını ifade etmek amacıyla eserlerini kaleme almışlardır. Dönemin oldukça zor ve ağır geçmesi yazarların kalemine de hükmetmiştir. Hem sosyal hem de bireysel olarak yaşanan buhranlı günler eserlerin adeta ana temini oluşturmuştur.

Orhan Kemal de bu dönemdeki gelişmelere kayıtsız kalmayan yazarlar arasında yer almaktadır. Marksizm ideolojisinin edebi eserlerde yankı bulduğu toplumsal gerçekçilik, yeni içeriklerle bu dönemde yaygınlaşmış ve Orhan Kemal'in de eserlerinde kendisine yer bulmuştur.

“Orhan Kemal gerçekçilik akımının uygulayıcısı olarak öncelikle hayatı anlatır. ‘Gerçekçi bir yazar en iyi bildiği şeyleri yazmalıdır. İşçi ve köylüler çocukluğumdan beri içime yerleşmişlerdir.’ diyen Kemal’in öyküleri, yaşanmış âna, yaşanmışlıklara sıkı sıkıya bağlıdır. Hayatın herhangi bir anında yakalanan bir kare ve o karenin ağır çekimde oynatılmasıyla ortaya çıkan olaylar, durumlar. Bir portre, bir çevre. Bir tramvayda aynen böyle oldu. Çocuk oltasını denize aynen böyle salladı ve bana bunları anlattı. Patron, işçi, işsizlik... Çevreye, o anki zihni birikimlere sıkı sıkıya bağlı bir gerçeklik. Bu anlamda Türk öykücülüğünün sokağa açılan penceresi olmuştur.” (Tosun, 2016: 160)

Orhan Kemal'in hikâyeleri de bu akımın en önemli örneklerini teşkil etmektedir. Toplumsal manada hayata karşı olan alakadar tavrı onun, bu akımın güçlü temsilcileri arasında yer almasını sağlamıştır.

“Orhan Kemal (1914-1970) hikâyeler yayımlamaya 1940 yılında başladı. Sadri ertem, Sabahattin Ali gibi yazarların yolunu izlemesine rağmen onlardan farkı, bu hikâye çizgisinin anlatmaya yöneldiği hayatın içinden geliyor olmasıydı. Olaya dayalı, bir çeşit röportaj tekniğiyle, şive taklitlerine de yer veren hikâyeler yazmıştır. Ekmeğini kazanma mücadelesi veren küçük insanları anlatır.(1949’da yayınlanan ilk hikâye kitabının adı *Ekmek Kavgası*’dır). Hikâye kitaplarında anlattıklarıyla kendi hayatına ait çocukluk, yurt dışı, fabrikalar, hapisane, İstanbul safhaları arasında sıkı bir bağ vardır. Onun kişileri yaşadıkları hayatın olanca bozukluğuna rağmen, bu şartlar altında bile içlerinde kalan bozulmamış cevherle yürümeye karşı direnerek hikâyelere olumlu bir hava katarlar. P. Strati ve daha çok M. Gorki’nin kendi hayatından çıkardığı hikâyelerden, etkilenmiş, açlık korkusuyla yaşayan ezilmiş insanların hikâyesini yazmıştır. Tenkitçiliği de kayan tasvirici gerçekçi bir bakışı vardır.” (Kahraman, 2015: 68)

Orhan Kemal’in söz konusu hikâyelerinde ‘çalışma hayatını’ konu edindiğimizde karşılaşılan tabloda yer alan kahramanların da gerçekçi bir bakış açısıyla oluşturulduğunu görmekteyiz. İnsanoğlunun, etrafına baktığında her daim karşılaşılabileceği kahramanlar ile bu kahramanların içinde bulunduğu sosyal yapının gerçekçi tasvirlerle aktarıldığına şahit olmaktayız. Bu manada Orhan Kemal’in hikâyeleri için bireysel temalardan ziyade toplumsal temalara daha fazla ve öncelikli olarak yer verdiğini söylemek mümkündür diyebiliriz.

Orhan Kemal daha çok romanları ile anılsa ve öne çıkmış olsa da hikâyeleri de oldukça değerlidir. Bu manada Orhan Kemal hikâyeleri ile ilgili tezler kaleme alınmıştır. Aslı Kantarcı’nın *Orhan Kemal’in Hikâyelerinde Çocuk Tipleri* (Kantarcı, 2006) adlı yüksek lisans tezinde hikâyelerde yer alan çocukların toplumdaki konumu gözetilerek tasnif edilmiştir. Çocukların hikâyelerdeki yeri ve sosyolojik-psikolojik durumları da birlikte verilmiştir. Hatice Ocak’ın *Orhan Kemal’in Hikâyelerinde Kadın Motifi* (Ocak, 2015) adlı yüksek lisans tezinde hikâyelerde yer alan kadınların yaşam biçimleri, geçim sıkıntıları ve toplumda gördükleri değerler göz önüne alınmıştır.

Ayşe Rabia Özer'in *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Yapı ve Tema* (Özer, 2016) başlıklı yüksek lisans tezi ise hikâyeleri yapı ve tema bakımından incelemiştir. Yapı bölümünde hikâyelerin materyal unsurları (olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân ve bakış açısı) ele alınırken tema kısmında toplumsal ve bireysel temalar olmak üzere iki başlık halinde ele alınmıştır. Özer, Orhan Kemal'in sanat görüşünden dolayı hikâyelerinde toplumsal temaların ağırlıklı olduğunu dile getirmiştir. Sosyal temaları da yoksulluk, hastalık, gurbet ve göç olarak tasnif etmiştir. Özlem Başboğa *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Eleştirel ve Toplumcu Gerçekçilik* (Başboğa, 2017) başlıklı yüksek lisans tezi Orhan Kemal'in hikâyelerini eleştirel ve toplumcu gerçekçilik bağlamında tartışma konusu edinmiştir.

Geçtiğimiz aylarda kaleme alınan Nesrin Özdemir'in *Orhan Kemal'in Öykülerinde Küçük, Fakir İnsan* (Özdemir, 2019) yüksek lisans tezinde Orhan Kemal'in hikâyelerinin büyük bir bölümünü oluşturan fakir, küçük insanları konu edinmiştir. Küçük insanların, hikâyelerdeki yeri, yaşadıkları hissettikleri ve psikolojik durumları da verilmiştir. Son olarak Mehtap Demiröz Harman'ın *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde İnsan* (Harman, 2019) başlıklı yüksek lisans tezinde yazarın, hikâyelerde yer alan insanları nasıl ele aldığı ve okura nasıl tanıttığı incelenmiştir. İnsanlar; tiplerine, mesleklerine, cinsiyet ve yaşlarına, sosyal- ekonomik durumlarına göre tasnif edilmiştir.

Bu çalışmada ise Orhan Kemal'in hikâyelerinde var olan 'çalışma hayatı' yayımlanmış tüm hikâyeleri taranarak oluşturulmuştur. Ekonomik ve sosyal bağlamda çalışan insanların yaşadıkları sıkıntıları ve kadın, erkek, çocuk demeden evine ekmek götürme telaşında olan insanlar konu edinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ORHAN KEMAL'İN HAYATI¹

Orhan Kemal, 15 Eylül 1914'te Adana şehrinin Ceyhan ilçesinde doğmuştur. Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü'dür. Babası avukat, çiftçi sonrasında ise parti lideri olan Abdülkadir Bey; annesi öğretmen Azize Hanım'dır. Beş kardeşe sahip olan Orhan Kemal, bu kardeşlerin en büyüğüdür.

Orhan Kemal, okul hayatını ve sonrasında şu satırlar ile aktarır:

“İlkokulu zar zor bitirdim. Ortaokulun son sınıfındayken, 1930'larda, Halk Fırkası, Serbest Fırka mücadelesine babam da Ahali Cumhuriyet Fırkası'yla katıldı ve yurdu terk edip sürgün bir hayat yaşamak zorunda kaldı. Babamın yurdu terk edişi ona kızan benim için de tam bir kurtuluş olmuştu. Okula bir tekme, çok sevdiğim futbol hayatına kendimi tam anlamıyla verdim. Artık tek meselem futbol ve atletizmdi. Daha sonraları Adana'da Milli Mensucat isimli bir fabrikada önceleri dokuma işçiliği yaptım, sonraları da aynı fabrikanın muhasebe servisinde çalıştım. Bu arada babamın yaşadığı Suriye ve Lübnan şehirlerinde, babamın baskısı ve özel eğitimiyle bir yıl geçirdimse de artık büyümüştüm. Günün birinde isyan ederek vatanıma döndüm.” (Ümit ve Öğütçü (Ed.), 2012: 11-12).

Orhan Kemal'in, fabrika işçiliği bu yıllara rastlar. Hem fabrikalarda çalışır hem de ne kadar yorgun olursa olsun geceleri edebiyat, felsefe ve sosyoloji kitaplarını bol bol okur. Askerlik, evlilik, hapisane yılları derken zaman geçer ve Orhan Kemal için yazı yazmak hayatının önemli bir kısmını oluşturur. Hapishanede tanıştığı Nazım Hikmet ise onun hayatında bir dönüm noktası olmuştur denilebilir.

---

¹ Orhan Kemal'in hayatı, editörlüğünü Ahmet Ümit ve Işık Öğütçü'nün yaptığı *Orhan Kemal Anma ve Armağan* adlı eserden derlenmiştir. Orhan Kemal 1969 senesinde hayatını 'Yaşam ve Sanat Serüvenim' başlıklı yazıda kaleme almıştır. Editörlerin uygun görmesiyle bu yazı çeşitli eklemeler yapılarak eserin giriş kısmına eklenmiştir.

“Aralık 1940’ta Bursa Cezaevi’nde Nazım Hikmet’le karşılaştım. Müthiş bir heyecan içindeyim. Defterler dolusu şiirlerimi ona gösterdim. Beğenmedi. Haklıydı da. Bu şiirlerin hemen hepsi şu ya da bu şairin etkisi altında yazılmış şeylerdi. İlk doğru dürüst edebiyat ve sanat kültürünü Nazım’dan alıyordum. Bütün şiirlerim gözümden düşmüştü. Onları yırtıyor hatta yakıyordum.” (Ümit ve Öğütçü (Ed.), 2012: 13).

Nazım Hikmet ile tanışması ve aradan geçen yıllar Orhan Kemal’in yazı hayatında nasıl bir yol kat ettiğini ortaya koyar. Öyle ki daha Orhan Kemal hapisneden çıkmadan kaleme aldığı hikâyeleri büyük bir üne kavuşur. Nazım Hikmet ile dostlukları ise hapisane sonrasında da mektuplarla devam eder.

Orhan Kemal, hapisane sonrası yaşadıklarını ise şu satırlarla aktarır:

“Hapisten çıktıktan sonra hikâyeye devam etmekle beraber, daha çok roman üzerinde durdum. Roman, geçim vasıtası da olabiliyordu. Babam ölmüş çoluk çocuğumla büyük şehir İstanbul’a itilmiştim. 1951 yılının nisan ayında çoluk çocuk İstanbul’a geldik. Ne iş yapacaktım geçinebilmek için? Şüphesiz kalemimi kullanacak, para kazanmak için kalemle ilgili her şeyi yapacaktım. Hikâyelerim gibi ilk romanlarımın yayınlanması da ilgileri çekmişti. Sağdan soldan roman, romanlar istiyorlardı. Yazı makinemin başında bu işin savaşını yapıyordum. Çünkü eski yeni yığınla romancı vardı ve bunlar yazı piyasasını kaplamışlardı. Bütün bunların arasından sıyrılıp kendime kendi sanatıma yol açmam gerekiyordu. Açtım da.” (Ümit ve Öğütçü (Ed.), 2012: 19).

Kısa bir ömrün büyük bir kısmını yazı hayatına adayan ve uzun yıllar geçimini kalemiyle sağlayan Orhan Kemal, 5 Mayıs 1970’te bir davet üzerine Sofya’ya gider. Orada rahatsızlanır ve 2 Haziran 1970’te hayata gözlerini yumar. 7 Haziran’da Zincirlikuyu Mezarlığı’na defnedilir. Ölümünden kısa bir süre evvel ise arkadaşı, yakın dostu Fikret Otyam’a şu hayat dolu satırları yazmıştır:

“Ben artık eli kulağında, altmışa doğru aheste beste yol almaktaysam da sakın beni son gördüğün zamanlardakiyle kıyaslama. Hastalık mastalık hak getire. Kilo aldım o işler bildiğin gibi değil. Bütün bunları bir gün uzun uzun konuşuruz. Hani galiba beni Moskova’dan sonra görmemiştin. Hiç öyle değilim. Hemen hemen eski günlerimdeki gibiyim.(17.04.1970)” (Otyam, 1975: 453).

1.2. Sanatı

Orhan Kemal, yazın hayatına pek çok farklı türde eserler vererek başlar. Şiir, hikâye, roman ve oyunlar kaleme alan Orhan Kemal, adını kısa sürede duyurmayı başarır. Bu başarıda şüphesiz aile hayatı, yaşam koşulları ve hapisane yıllarının büyük katkısı olur. Babasının yaşadığı sürgün ve babasının ölümü, bu ölümden sonra İstanbul'a göç etmek durumunda kalması ve geçim derdi ve daha önce tanışma fırsatı bulduğu Nazım Hikmet'in önerileriyle büyük yol kat eder.

“Orhan Kemal, Türk Edebiyatına II. Dünya Savaşı yıllarıyla öncü ve gerçekçi bir yazar olarak girer. Bu konu çeşitli açılardan son derece önemlidir. Birincisi, dünyanın büyük felaketlere adım adım girdiği görülür. İkincisi Türkiye'nin de bu felaketlere bir adım uzakta yer alması gerçeğidir. Bundandır ki büyük savaşın ekonomimize verdiği yük Atatürk devrimlerinin hızını keser. Savaşın çıkmasından 1945 yılında bitmesine kadar, iki milyonluk büyük bir ordu silah altında tutulur. Bu zorunluluk aynı zamanda üretici güçlerin işlevlerini yerine getirmeyişi de demektir.” (Altınkaynak, 2000: 16).

Böylesine olumsuzlukların yaşandığı bir devirde yazar olmak ve bu durumdan ekmek kazanıp geçimini sağlamak elbette güçtür. Bu manada Orhan Kemal'in imza attığı başarıların, edebiyat tarihi bağlamında önemli bir yerde konumlanması tesadüf sayılmaz.

Orhan Kemal'in sanat anlayışı Marksist ideolojinin yansıması olarak Türk edebiyatında da geniş yankı bulan toplumsal gerçeklik etrafında oluşmuştur. *“Toplumcu gerçekçilik, Sovyetler Birliği'nin resmi sanat görüşü olarak 1934'te toplanan Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde belirlenen çeşitli görüşler doğrultusunda oluşturulmuş sanat ve edebiyat anlayışıdır.” (Kacıroğlu, 2016: 32).*

Bu anlayışın en dikkate değer özelliklerinden biri büyük şehrin ortaya çıkardığı problemler ve sosyalizm üzerinde durmasıdır. Orhan Kemal'in de babasının ölümü ardından İstanbul'a göç etmesi ve bu büyük şehirde yaşam mücadelesi vermesi insanlarla daha çok bir arada bulunmasına dolayısıyla da yaşanan problemlerin daha yakından takip etmesine olanak tanımıştır.

Toplumsal gerçekçiliğin diğer önemli özellikleri de Orhan Kemal öykülerinde kendini açık bir şekilde gösterir:

- *“Toplumsal gerçekçiler, toplumdaki düzensizlik ve çatışmalar ile köy gibi küçük yerleşim yerlerinin sorunları üzerinde yoğunlaşırlar; eserlerini ağa-köylü, öğretmen-imam, zengin-fakir, güçlü- güçsüz, aydın- cahil gibi belirgin farklılıklar üzerine kurarlar.*
- *Konuşma diliyle yazmış, kahramanlarını bölgesel ağızlarına göre konuşturmuşlardır.*
- *Realizm ve Natüralizmden etkilenmiş, kişileri iç ve dış yönleriyle tasvir etmişlerdir. Anadolu coğrafyası ve insanı konu edinmişlerdir.*
- *Olaylar ve kişiler, bir düşünceyi doğrulamak veya haklı göstermek için düzenlenip anlatılır.*
- *Eserler, okuryazarlığı olan halkın okuyup anlayabileceği bir dil ve anlatım özelliğine sahiptir.*
- *Yazarlar, okuyucuyu kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirmek isterler. Sanat eseri, belli görüşleri ifade etmek için bir araç olarak kullanılır.*
- *Halkı aydınlatmak düşüncesi ile bazı yazarlar, bazı bölgeleri özellikle konu olarak seçerler.” (Yazıcı, 2017: 242).*

Bu bağlamda Orhan Kemal'in eserlerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturan insanlar 'ezilmiş, biçare insanlardır'. Orhan Kemal'in hayatı ve yaşadığı birtakım talihsizlikler de bu insanları yazara yakın kılmıştır.

“Ve Orhan Kemal, çocukluk yıllarından başlayarak sürekli bir ekonomik sıkıntıyla karşılaşmış ve bu, son nefesini verdiği 1970'e dek de bir çözüme ulaşamamıştır. İlk kitabına Ekmek Kavgası demesi kadar, pek çok yapıtında ekonomik sorunları ezdiği kişi ve kişileri anlatması doğaldır ve bunu yapmıştır Orhan Kemal.” (Altınkaynak, 2000: 18).

Eserlerinde onca yokluk, yoksulluk, işsizlik temi hakimken seçtiği şahıs kadrosunun bu durumlara tepkisi hayata karşı tutunmaya çalışan, açmazlara karşı koyan bir profil çizer. İnsanlar umutla hareket etmeye çalışır ki bu durum da yazarın sahip olduğu toplumcu yapısının bir yansıması olarak görülebilir. Öyle ki Orhan Kemal bilhassa hikâyelerinde hapisanedeki hükümlülerden, gözünü para pul bürümüş ağalardan, fabrikalarda birçok zorluklarla mücadele eden insanlardan bahseder. Bu insanlar, bir yandan geçim derdi ile hayat mücadelesi verirken bir yandan da gelecek güzel günlere umut ile bakmaya çalışırlar.

Orhan Kemal eserlerinde en dikkat çeken özelliklerden biri de yazarın sahip olduğu gözlem yeteneğidir. Çoğu zaman anlattığı kişilerle bir arada bulunmasının yazara büyük katkısı vardır ve o insanların yaşamalarını tüm gerçekliği ile anlatmıştır. Bunun yanı sıra insanların yaşayışları ile ilgili verdiği detaylar onun aynı zamanda iyi bir gözlemci olduğu gerçeğini de gözler önüne serer.

Özetle Orhan Kemal'in sanat anlayışını etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Aile hayatında başlayan sıkıntılar, hapisane günleri ve Nazım Hikmet ile karşılaşmaları onun sanatını oluşturan en önemli etkenlerdir denilebilir. Geçim derdinin de baş göstermesiyle beraber hayatının sonuna kadar kalemını konuşturan yazar pek çok eseriyle adından söz etmeyi başarmıştır. Bu manada 'Ülkü Eliuz' Orhan Kemal'in edebi kişiliğine dair şu tasnifi yapmıştır:

"Orhan Kemal'in edebi kişiliğini üç bölüme ayırabiliriz:

1-Oluşum dönemi

2-Geçiş dönemi: Nazım Hikmet'le tanışma ve edebi dünyaya açılış

3-Olgunluk dönemi: Sosyal gerçekçi ve eleştirel sosyal gerçekçi çizgi" (Eliuz, 2004: 14).

1.3.Eserleri²

Öyküler

Ekmek Kavgası: Varlık Yayınları, İstanbul 1949.

(24 öykü: Ekmek Kavgası, Revir Meydancısı Yusuf, Mahalle Bekçisi Ali, Köpek Yavrusu, Ekmek, Sabun ve Aşk, Bir Öksüz Kız Etrafında, Bir Ölüye Dair, Bir İnsan, Teber Çelik'in Karısı, Afaracı Hac'eli, Bir Kadın, Bir Yılbaşı Macerası, Uyku, Dönüş, Kitap Satmaya Dair, Propagandacı, Yemişçi, Çocuk Ali, Büyücü, Cünha, Kirli Pardesü, İneğin Biri, Ali Osman, Piyango Bileti).

Sarhoşlar: Varlık Yayınları, İstanbul 1951.

(23 öykü: Sarhoşlar, Streptommiycine, Kamyonda, Ayşe Hoca, Yaşasın Hürriyet, Celfin Eti, Parkta, Gurbette, Küçükler ve Büyükler, Hatice Akdur Vesaire, Naylon Hikâye, Av, Odacı, İş, Yabancı, Sevda, Delikanlı, Dilekçe, Delibozuk, Tokat, Velinimet, Berduşlar, İş Adamı).

Çamaşırcının Kızı: Varlık Yayınları, İstanbul 1952.

(13 öykü: Çamaşırcının Kızı, Kötü Kadın, Duvarcı Celal, Şahut'la Karısı, Dilenci, Sevinç, Çöpçü, İki Kız, Ayşe ile Fatma, Eski Gardiyan, Recep, Mavi Eşarp, Küçücük).

72. *Koşuş*: Varlık Yayınları, İstanbul 1954.

---

² Orhan Kemal'in eserleri Prof. Dr. Ramazan Korkmaz'ın danışmanlığında Ülkü Eliuz tarafından hazırlanan *Orhan Kemal'in Romanlarında Yapı ve İzlek* adlı doktora tezinden alınmıştır.

Grev: Varlık Yayınları, İstanbul 1954.

(26 öykü: Grev, Nurettin Şadan Bey, Dert Dinleme Günü, Telefon, Can Sıkıntısı, Arka Sokak, Süpürgeci, Harika Çocuk, Hamam Anası, Nermin, Burhan Bey, Beye Kapıyı Göster, Balon, Abla, El Kapısı, Numara, Sıtma, Doğum, Kırmızı, Mantolu Kadın, Korku, Yandan Çarklı, Pırıl Pırıl, İstidacı, Motorda, Kenar Mahalle).

Arka Sokak: Yeditepe Yayınları, İstanbul 1956.

(30 öykü: Kardeşim Niyazi, Güllü, Asma Çubuğu, Balık, Babam, Vatana Dönüş, Sürmeli, Askerlik Oyunu, Üç Arkadaş, Uyku, Köpek Yavrusu, Bir Lira, Arkadaşım Necati, Bir Genç Münevver, Ekmek Kavgası, Eskici ve Oğulları, İstasyonda, Büyücü, Amir ve Memura Dair, Ekmek Peşinde, Şaheser, Dilenci, Yüz Para, Yaşasın Hürriyet, Parkta, Baba, Nurettin Şadan Bey, Asilzade, Roman Teknik).

Önce Ekmek: Varlık Yayınları, İstanbul 1968.

(17 öykü: Önce Ekmek, Bir Çocuk, Üçüncü, Tarzan, Coni, Mavi Taşlı Küpe, Çocuklar, Pazartesi, Sevmiyordu, İncir Çekirdeği, Elli Kuruş, Sağ İç, Sezai Bey, Taş, İki Buçuk, Bilet, Uzman).

Yağmur Yüklü Bulutlar (Hikâyeler I): Varlık Yayınları, İstanbul 1974.

(57 öykü: Yağmur Yüklü Bulutlar, Geç Kalma Erken Gel, Kız Evlat, Pisler, Katil, Silik, Boyacı, Kim Kime, Boyalı Dudaklar, İş, Birtakım İnsanlar, Garson, Değişen Dünya, Haksız, Ölüler ve Diriler, Kart Kedi, Cılız, Kör, Onbeş Kuruş, Fare Zehri, 936, Cıgaramın Dumanı, Ölür Müsün Öldürür Müsün, Medeniyet Yuları, Gazete, Gurbette, Dilekçe, Simit, Peçete, Sarhoş, Sigara, Kurt, Birisi, Mezar Taşı, Hakaret, Teklif Mi Var, Üç Onluk, Kongre, Salyangoz, Kudret Dağdeviren, Afur Tafur Üzerine, Bey Baba, İşsiz, Üzüntü, Kel Tahir, Behiye, Eski Plak Çikolata, Söğüt Yaprağı, Arı Ölüsü, Kovboylar, Fırlama, Yırtıcı Kuş, Ürök Ninile, Gece Yarısı, Dünyada Harp Vardı).

Kırmızı Küpeler (Hikâyeler II): Varlık Yayınları, İstanbul 1974.

(60  yk : Kırmızı Küpeler, İnci'nin Maceraları, Kırk Yaş, Ameliyat, Anılar, Bono, Yılbaşı 960-961, Hastane Notları, Hastaneden  izgiler I, Hastaneden  izgiler II, Hastaneden  izgiler III, Hastaneden  izgiler III, Hastaneden  izgiler IV, Maval, Delifişek, Haysiyet Meselesi, Canciğer Dostlar, Yürü Ya Kulum, Yerli Turist, Cıvık, Bir Dal Gibi, Datı Şof r\ Korsan Araba,  ç Berduş, Bir Başka Korku, Dingonun Ahır , Ayten, Atom, Rüya, Kara  alı, Fare, Bilek Saati, Tanık, Türküler, Hırsız, Minnacık Dev, O Kadın, Vilispit, İyi İnsanlar, Saka, Kahya, D menci, Yavru, Yaşlı Kadın, Aydın Havası, Dedeler ve Torunlar, Yedibela, Santimci, Eski Toprak, Vur Abalıya, Babil Kulesi, Delil, Adam, Enayi, Otobüste, Berber, Dev, Von Bock, Bestami Efendi, Pazartesi, Akşamcı, Salata, Marilyn,  teki,  mit, Hemşehrim, Amir Memur, Fon Müziği, Yalancı,  ift Kösele).

Oyuncu Kadın (Hikâyeler III): Varlık Yayınları, İstanbul 1975.

(14  yk : Oyuncu Kadın, Gavurun Kızı, Kardeş Payı, Yeni Şoför, Kuduz, Necati,  ocuk, Eczanedeki Kız, Aslan Tomson,  irkin, Kadın Parmağı, İzin Günü,  ç Arkadaş, Büyük Baba).

Serseri Milyoner-İki Damla Gözyaşı: Varlık Yayınları, İstanbul 1976.

Tersine Dünya: Tekin Yayınları, İstanbul 1986.

Romanlar

Baba Evi (I. baskı Varlık Yayınları, İstanbul 1949), *Avare Yıllar* (I. baskı Varlık Yayınları, İstanbul 1950), *Murtaza* (I. baskı Varlık Yayınları, İstanbul 1952), *Cemile* (I. baskı Varlık Yayınları, İstanbul 1952), *Bereketli Topraklar Üzerine* (I. baskı Remzi Kitabevi, İstanbul 1954), *Suçlu* (I. baskı Remzi Kitabevi, İstanbul 1957), *Devlet Kuşu* (I. baskı Düşün Yayınları, İstanbul 1958), *Vukuat Var* (I. baskı Remzi Kitabevi, İstanbul 1958), *Dünya Evi* (I. baskı Dost Kitabevi, Ankara 1958), *El Kızı* (I. baskı Ak Kitabevi, İstanbul 1960), *Hanımın Çiftliği* (I. baskı Remzi Kitabevi, İstanbul, 1961), *Eskici Dükkânı* (I. baskı Ak Kitabevi, İstanbul 1972), *Gurbet Kuşları* (I. baskı Varlık Yayınları, İstanbul 1962), *Sokakların Çocuğu* (I. baskı Altın Kitaplar, İstanbul 1963), *Kanlı Topraklar* (I. baskı Remzi Kitabevi, İstanbul 1963), *Bir Filiz Vardı* (Varlık Yayınları (İstanbul 1965), *Müfettişler Müfettişi* (Varlık Yayınları, İstanbul 1966), *Yalancı Dünya* (I. baskı Varlık Yayınları, İstanbul 1966), *Evlerden Biri* (I. baskı May Yayınları, İstanbul 1963), *Arkadaş Islıklar* (I. baskı Bilge Yayınları, Ankara 1968), *Sokaklardan Bir Kız* (I. baskı Ülkü Yayınları, İstanbul 1968), *Üç Kâğıtçı* (I. baskı Tekin Yayınları, İstanbul 1969), *Kötü Yol* (I. baskı Öncü Yayınları, İstanbul 1969), *Kaçak* (I. baskı Altın Kitaplar, İstanbul 1970).

Oyunları

Bütün Oyunları 1 (72. Koşu-Kardeş Payı) Tekin Yayınları, İstanbul 1985.

Bütün Oyunları 2 (Bekçi Murtaza-Eskici Dükkânı-İspinozlar), Tekin Yayınları, İstanbul 1985.

İnceleme

Senaryo Tekniğı ve Senaryoculuğumuzla İlgili Notları, Tekin Yayınları, İstanbul 1983.

Hatıra

Nazım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl, Tekin Yayınları, İstanbul 1976.

Röportajlar

İstanbul'dan Çizgiler, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Şiirleri

Yazmak Dolu Dizgin (Haz. Işık Öğütçü), İstanbul 2002, Tekin Yayınları.

1.4.Orhan Kemal'in Hikâyeciliği

Orhan Kemal, Cumhuriyet döneminde kaleme aldığı eserlerle adından sıkça söz ettirmiş bir yazardır. Bilhassa roman ve hikâyeleriyle Türk edebiyat tarihinde önemli bir yere konumlanmıştır. Yazı hayatına ise şiir ile başlamıştır.

“İlkin hece ölçüğü ile ; daha sonra, Nazım Hikmet'in etkisinde kalarak, özgür nazımla yazdı. Kayseri cezaevinde başlayıp hapisten çıktıktan sonra da sürdürdüğü bu şairlik dönemi sekiz yıl kadar sürdü (1939-1947). Yedigün, Yeni Mecmua, Yeni Edebiyat, Yeni Ses, Gün, Yürüyüş dergilerinde yayımlanan bu şiirlerde, 'Raşit Kemal', 'Orhan Raşit' en sonda 'Orhan Kemal' imzalarını kullandı. Hece ölçüğü ile yazılanlar gibi, özgür nazımla yazılanlar da o dönemde Türk şiirinin ulaştığı aşamanın çok gerisinde kalmış ürünlerdir.” (Kudret, 2004: 325).

Orhan Kemal, işe şiirle başlamıştır fakat öteki türlerde de pek çok eser vermiştir. Yapılan bir röportajda, insanın öncelikle sanatçı olarak doğduğunu ve daha sonra çeşitli türlere yöneldiğini savunmuştur:

“Kesin konuşmalardan çokluk kaçınıyorum. Bence deneyler önemlidir. Başka bir deyimle, bu iş bende nasıl olmuştur. Önceleri tiyatro oyunları yazmak, daha doğrusu denemekle işe başladım. Sonra şiirler yazdım daha sonra hikâyeye, ardından roman, şimdi gene tiyatro oyunları. Galiba önce sanatçı oluyor, sanatın türleri sonra.”³

Orhan Kemal, yazın hayatında daha çok hikâyeye ve romanları ile var olmuştur. Söz konusu hikâyelerinde seçtiği konular, oluşturduğu şahıs kadrosu oldukça gerçekçidir ve okuyucu ile arasında kuvvetli bir bağ oluşmasını sağlamıştır. Çünkü yazar; Türk insanını, işsizini, köylüsünü, çocuğunu hatta hapisanedeki hükümlüsünü bile kendisine konu edinmiş ve onların yaşamlarından kesitler sunmuştur. Bu kesitler de okuyucuyu eserlerine bağlayan en önemli emareler arasında yer almaktadır.

³ Işık Öğütçü, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Everest Yayınları, İstanbul 2012, s. 242. (Işık Öğütçü, uzun yıllar boyunca babasının arşivi üzerinde titizlikle çalışmıştır. Yapıtları ile ilgili eleştiri ve röportajları da bu eserde bir araya getirmiştir. Alıntılanan kısım 16 Kasım 1964 tarihli ve Mahmut Kadiroğlu tarafından yapılan bir röportajdan alınmıştır.)

Orhan Kemal, hayatının daha başlangıcından itibaren sıkıntılı dönemler geçirmiştir. Adana'dan İstanbul'a göç etmesiyle bu sıkıntılı dönemlere bir de geçim derdi eklenmiştir. Artık yazın hayatı Orhan Kemal için bir geçim kaynağı konumuna gelmiştir. Orhan Kemal onca eser kaleme almasına rağmen yine de bu geçim derdi ve sıkıntısından bir türlü kurtulamamıştır. Asım Bezirci'nin 'Orhan Kemal İle Konuşma' adlı yazısında sorulan soru ve aldığı iğneleyici yanıt bu durumun en açık örneklerinden biridir.

"-Gün geçmiyor ki yeni bir hikâyeniz ya romanınızla karşılaşmayalım. Bu kadar çok yayında bulunduğunuza göre artık zengin olmuşsunuzdur. Lâf aramızda, kaç apartmanınız var?"

-Bir zamanlar gerçekten de çok yazıyordum ama şu sıralar pek o kadar verimli olamıyorum. Bunun sebebi çalışmalarımı daha çok senaryo üzerinde toplamamdan ileri geliyor. Memleketimin şartları, ben ve benim gibi sanatçılara yalnız kalemleriyle geçinmek imkânını vermiyor. Apartmana gelince... Evet, öylelerinin yani kalemiyle apartman dikenlerin olduğunu işitiyoruz. Bana gelince... Şakayı bırakın!" (Bezirci, 2003: 235).

Orhan Kemal'in yakın arkadaşı, dostu Fikret Otyam'la mektuplaşmalarında da sürekli bu geçim derdini dillendirdiği görülür. Yazıp gönderdiği eserleri hakkında yapılan yorumları, kazanacağı parayı ve daha sonra meydana getireceği eserleri hep sıkıntı içinde ve yoklukla yazmıştır. Hep bir adım sonrasını düşünen bir ruh haline sahip olmak zorunda kalmıştır. Hikâyelerinde yer verdiği kahramanlar da bu tür sıkıntılarla mücadele etmeye çalışan tiplerden oluşmaktadır. Bu bağlamda Orhan Kemal, yaşadığını yazmıştır da denilebilir. Otyam'a gönderdiği 31.8.1962 tarihli mektuptaki satırlar, içinde bulunduğu durumu açık bir şekilde ortaya koyar:

"Sevgili Fikret;

Eskici ve oğullarının verdiği heyecanla yolladığın telgraflı alalı çok oldu. Ancak şimdi cevaplayabiliyorum: Yaşa var ol! Çünkü çevre beğenisi böylesine cömertçe izharlardan kaçınanlarla dolu. Değil tellemek güzel çok güzel demek bile adeta gururları ile ilgili. Neyse... Mali durumum feci değil efâ. Yani feciinin de fecii. Ne olacak bu böyle bilemem. Ama gene de yaşıyoruz işte. İnsan bir yere kadar sıkılıyor falan, bir yerden sonra alıyor... " (Otyam, 1975: 239).

Dil ve anlatım hususunda ise Orhan Kemal, hikâyelerinde seçtiği şahıs kadrosunu dil özelliklerine dokunmadan okuyucu ile buluşturur.

“Orhan Kemal’in öyküleri olaylara dayanır. Kişileri çoğunlukla hareket halindedir. Öykünün omurgasına egemen olan olay, Sabahattin Ali’nin öykülerinde olduğu gibi birçok yan olayla örgülenmiştir. Bu nedenle kişilerin bu yan olaylar içinde somutlandığını söyleyebiliriz. Bunu yaparken çoğun ‘şive’ uyarlılığına özen göstererek diyaloglardan yararlanır Orhan Kemal. Öykümüzün büyük diyalog ustasıdır o. Kişilerinin ruhsal durumlarının uzak gerçeklerini bile bir konuşmayla yansıtmaya becerisi, onda en noksansız düzeye erişmiştir.” (Kurdakul, 2000: 156).

Buradan yola çıkarak özüne uygun, biçimsel özellikleri barındıran bir dil yapısı ortaya çıkar. Bu bağlamda öz ile biçimin bir arada var olması gerektiğini savunan yazarlar arasına Orhan Kemal’i de dâhil etmek gerekir.

Dili oldukça sade ve açıktır.

“Ortam çizimi, zaman belirtme ve betimleme yönlerinden alıştığı bir ölçülülük içindedir. Bu nedenle çağrışım, anımsama, bilinçaltının dışı açılmaları gibi 1960 sonrası karşılaştığımız değişikliklere ender olarak başvurduğu bile söylenemez. Anlatım çok yalındır. Yer yer üç beş sözcükle kurulmuş tümcelerde imgeye hemen hiç rastlanmaz. Konuşmaları belirleyici tümceler yerli yerindedir. Genellikle konuşan kişinin amacını vurgulamakta büyük işlevleri vardır.” (Kurdakul, 2000: 156).

Bir anlatım tekniği olarak diyalog da Orhan Kemal’in hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır.

“Daha çok kısa hikâyeler yazmış olan Orhan Kemal’in hikâyelerinde en çok dikkat çeken anlatım tekniği diyalogdur. Betimlemeler ve ruhsal tahliller, onun hikâyelerinde yok denecek kadar azdır. Sürekli yazan, yazmayı yaşam biçimi haline getiren sanatçı, hikâyeleriyle topluma bir ayna tutmuştur. Hikâye kişilerinin bu kurgusal dünyada, gerçek hayattaki kadar canlı olmalarının sebebi, yazarın tanık olduğu ve içinde bulunduğu hayatı değiştirmeden ya da çok az bir değişiklik ile aktarmasıdır. Hikâye kişileri dahil oldukları sosyal tabakanın diliyle konuşur, doğal ve oldukları gibidirler. Diyaloglar ve bu canlılığı ve gerçekliği daha da artırır. Yazarın anlatmak istediğini kolay ve etkili bir biçimde anlatmasına da yardımcı olur.” (Özer, 2016: 6).

Ömrünün sonuna kadar kalemine sadık kalmış, sürekli yazmayı yeğlemiş ve yaşadığı onca sıkıntıya, ekonomik çöküşe rağmen hayat sevincini hiç kaybetmemiştir. Bu hayat sevincini, kahramanlarına da yansıtmıştır. Bu bağlamda edebiyatımızda hem sürekli eser kaleme alması hem de insanı ne yaşarsa yaşasın kendisiyle barışık olmaya yönlendirmesi ile akıllara Ahmet Mithat Efendi ile olan benzerlikleri gelir. Öyle ki Ahmet Mithat Efendi de her daim alın teri ile kazanılan paranın kutsallığına inanmış ve bu durumu da okuyucularına büyük bir sevimlilik ve canlandırdığı kahramanlarla iletmeye çalışmıştır. (Enginün, 2014: 194).

Sonuç olarak Orhan Kemal, hikâye türünde somut ve açık bir anlatımla sıradan insanın yaşam öyküsünü sunmaya çalışan ve kalemiyle hayatını devam ettirmeye gayret eden bir yazar olarak edebiyat tarihinde yerini almıştır. Sürdürdüğü mütevazı yaşam tarzı hikâyelerine de yansımış ve bu durum geniş bir okuyucu kitlesi oluşmasını sağlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇALIŞMA HAYATI VE TARİHİ GELİŞİM EVRELERİ

Çalışma kavramı ile ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Emek ve iş kavramları ile de daima aralarında bir bağ kurulmuş, bazen bu kelimelerin birbirlerinin yerine dahi kullanıldığına tesadüf edilmiştir. Bu noktada Grint'in 'çalışma' ve 'emek' ile sorduğu sorular ve ilgili görüşleri dikkate değerdir:

“Elbette ki tüm toplumlar devamlılıklarını sağlamak için doğayla iç içe olmak durumundadır, fakat toplumsal devamlılık açısından zorunlu olmayan hareketler (örneğin sosyoloji yazıları hazırlamak) çalışma değil midir? Toplumsal devamlılık için objektif olarak zorunluluk olan şey nedir ve bu, bireyin devamlılığı ile eşdeğer midir? Çoğunlukla sadece ‘emek’ olarak bahsedilen kölelerin yaptıkları çalışmanın toplumun devamlılığı açısından kritik olabileceği, ancak aynı zamanda aynı kölenin toplumdan dışlanmasını etkileyeceği ve muhtemelen de kendi ölümü ile sonuçlanacak olması kesinlikle çok anlamlıdır. Üstelik çalışma ile bir şekilde doğada dönüşüm meydana getiren tüm hareketleri kapsıyor isek, elimizde hiçbir değeri olmayacak kadar geniş bir faaliyet listesi mi olacaktır; eğer her şey çalışma ise, boş vakit ya da dinlence diye bir şey olabilir mi?” (Grint,1998: 9).

Grint'in sorularında dikkati çeken en önemli nokta toplumsal devamlılığın sağlanması adına gösterilen her türlü çabanın çalışma olup olmadığını sorgulamasıdır. Eğer yapılan tüm aktiviteler çalışma değilse bir başka deyişle karşılığında herhangi bir parasal mevzu konuşulmuyorsa, çalışmanın zıttı olarak kabul ettiğimiz 'boş vakit geçirmek' şeklinde bir tabirin var olması oldukça ilginç karşılanmaktadır. Çünkü insanoğlu robot değildir. Aynı zamanda yemek yemesi, uyuması, spor yapması da gerekir. Fakat bunlar hiçbir zaman çalışma olarak kabul edilmemiştir. Hatta çoğu kez spor yapmanın yahut sanatsal faaliyetlere ayrılan zamanın boşa geçirildiği bile düşünülmüştür (Grint, 1998: 12).

İnsanoğlunun yaşamsal serüvenine bakıldığında ise, var olduğu günden bu yana beslenme, barınma, korunma gibi temel ihtiyaçları bir şekilde karşılayarak hayatını idame ettirmeye çalıştığı görülür. İlk insanlar için bu durum avcılık ve toplayıcılık ile özdeşleşirken, zamanla tarım toplumu haline gelinmiştir. Hayvancılık ve tarımın bütünleşmesiyle birlikte ise küçük ve hareketli olan göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçilmiştir. Böylelikle insan hayatı kolaylaşmış, artan nüfusun ihtiyaçları da daha ivedi bir şekilde karşılanmıştır. 18. Yüzyıl'a gelindiğinde ise endüstrileşme süreci hız kazanmış ve milyonlarca insanın hayatında pek çok yönden köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Endüstri çağı ile birlikte yaşam koşulları daha ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Bebek ölümlerinde dikkate değer bir azalma yaşanmış, yaşam süresi beklentisi yükselmiş, salgın hastalıklara çareler bulunmuş, bazı hastalıklar ise önlenebilmiş ve en önemlisi nüfus daha önceki dönemlerde hiç görülmemiş bir şekilde artmıştır.

Zaman ilerledikçe toplulukların oluşturduğu köyler ve kentlerle birlikte çeşitli sosyal sınıflar, toprak sahipleri ve işçi sınıfları oluşmuştur. Böylelikle insanlar geçimlerini sağlayabilmek adına çeşitli iş kolları meydana getirmiş ve bu işlerde de görev almışlardır. Burada şunu belirtmek gerekir ki her ne kadar sanayi toplumuna geçilse ve şartlar iyileşse de tarım, vazgeçilmez uğraşlar arasında yerini her daim korumuştur.

İnsanoğlunun tarihsel gelişimi ile çalışma hayatı arasında ise bir paralellik söz konusudur. Nitekim avcılık ve toplayıcılıkla başlayan serüvende dahi iş bölümleri oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde kadın, toplayıcılık ile görevlendirilirken; erkek ise avcılık ile uğraşmıştır.

İnsanlar, göçebe toplumlarda herhangi bir kâr amacı olmadığı için daha çok çalışmışlardır fakat çalışma saati ya da verilen emeğin karşılığının tam alınamaması gibi kaygılarla da vakitlerini geçirmemişlerdir. (Grint, 1998: 15) Bu durum daha çok tarımsal bilhassa sanayi devrinin yaşandığı yıllarda kendini hissettirmiştir. İnsanın, varlığını bilhassa doğayı keşfetme merakı ise tarımsal hayatın kapılarını açarak çalışma hayatına da yeni bir soluk getirmiştir. Böylelikle daha sanayi devrine varmadan çeşitli iş grupları oluşmuş ve insanoğlu artık doğanın tutsağı olmaktan sıyrılıp doğaya hâkim olma yoluna gitmiştir.

Göçebe yaşam tarzından yerleşik yaşama geçilmesiyle birlikte dengeler değişmiş ve insanoğlunun kendine olan güveni artmıştır. Öyle ki göçebe yaşamın pek çok olumsuz sonucu vardır. Bu olumsuzluklar yerleşik hayat ile birlikte bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Tarımsal faaliyetlerin ilerlemesi ile insan, artık tam anlamıyla karnını doyurabilmiş, kendini dinleme fırsatı bulmuş ve korkusuzca yaşayabilmenin keyfine varmıştır. Bundan sonraki süreçte ise nüfusun bir anda artışı bu gidişat için yeni yollar arama fırsatını doğurmuştur. Sanayi Devrimi'ne giden bu süreçte insanların bu güne kadar edindikleri deneyimler, bu devirde de kendilerine büyük kolaylıklar sağlamıştır.

“Sanayi Devrimi'nin tarihsel olarak ilk kez XVIII. Yüzyıl sonlarında İngiltere'de ortaya çıktığını görmekteyiz. İşçi sınıfının doğuşu ile bağlantıyı kurabilmek için Sanayi Devrimi'nin kökenine bakmak gerekiyor. İlk önce J. Hobsbawm'in açıkladığı gibi sanayi devrimi ekonomik büyümenin hız kazanması ile değil, daha çok ekonomik ve toplumsal dönüşüm nedeni ile hızlanmıştır. XVIII. Yüzyıl sonlarına doğru bu ekonomik ve toplumsal dönüşüm kapitalist ekonominin içinde ve onun sayesinde gerçekleşti. Kapitalist yoldan sanayileşme sanayi devrimi sayesinde gerçekleşti. Kuşkusuz bu kendiliğinden olmadı. Birbiri ile ilişkili bazı değişiklikler oldu. Yani sadece özel girişimcinin kâr hırsı teknolojik dönüşüme yol açarak Sanayi Devrimi'ni hazırlamadı.” (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005: 23).

Sanayi Devrimi'nin hüküm sürdüğü yıllarda üretimin şeklinde ve miktarında pek çok değişiklik yaşanmıştır. Üretimin şekli ve miktarında yaşanan bu değişiklikler çalışma hayatına da yansımıştır. Makineye dayalı gerçekleştirilen üretimde insan gücüne duyulan ihtiyaç da belirli bir ölçüde azalmıştır. Daha fazla üretim ve zamandan sağlanan tasarruf ile insanların ihtiyaçlarını karşılamak bir hayli kolaylaşmış ve yaşam standartlarındaki yükseliş her geçen gün daha iyiye gitmiştir. Çalışma hayatında adeta bir dönüm noktası yaşanmıştır denilebilir. Çünkü avcılık ve toplayıcılık ile başlanan geçim derdi artık makineleşmiş bir sistemin içerisine yerleşmiş bir vaziyette karşımıza çıkmıştır.

Göze çarpan diğer bir olgu ise işçi sınıfının tam manasıyla oluşmasıdır. Oluşan bu 'işçi sınıfı' geçimlerini sağlayabilmek adına emeklerinin karşılığını alamadan canları pahasına çalışmışlardır. Dikkati çeken en önemli nokta ise kadınların ve çocukların da bu sisteme dâhil edilerek adeta sömürülmesidir. Belirli bir gücün gerektirdiği çalışma koşulları kadın ve çocuklar üzerinde büyük bir sarsıntı yaratmıştır. Öyle ki üretimin artması, standartlaşması, ömrün uzaması ve salgın hastalıkların ortadan kalkması gibi pek çok olumlu durumu sıraladığımız bu dönem, aynı zamanda kadın, erkek ve çocuk demeden emeklerin sömürüldüğü bir dönem olarak da tarihteki yerini almıştır.

Sanayi Devrimi, bir sömürü mekanizmasıdır. İnsanın hayatını idame ettirmek için çıktığı yol, bu dönem ile adeta sekteye uğramıştır denilebilir. Çünkü insanlar her ne kadar üretime katkı sağlamak adına çalışmak istese de verdiği emeklerin karşılığını ne yazık ki alamamıştır. Uzun iş saatleri, işverenlerin çalışanlarını yalnızca bir fabrika dışlisi olarak görmeleri bu durumun başlıca sebepleri arasında sayılabilir. Bilhassa kadın ve çocuk işçilerin sahip oldukları iş gücü ile iş sahiplerinin onlara yüklediği görev ve sorumluluklar arasında bir uçurum görülmektedir. Toplayıcılık ve avcılık ile geçinen, ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına doğaya tutsak olmak yerine doğanın kendi tutsağı olma yolunda büyük adımlar atarak tarım topluluğu olmayı başaran insanlar için, bu sayılan olumsuzluklar bir sömürü dönemi olarak hafızalara yerleşmiştir.

Sanayi Devrimi ve öncesinde yaşanan gelişmeler ve çalışma hayatına yansıtıkları kadar, Sanayi Devrimi'nden sonra çalışma hayatında yaşanan gelişmeler de dikkate değerdir. Sanayi Devrimi'nde yer alan fabrikalar, ağır çalışma koşulları yerini bu dönemde bilgi, ulaşım ve hizmet sektörlerine bırakmış durumdadır. Bilgi çağı olarak anılan günümüz, geçirmiş olduğu evrelere nazaran iş gücünün azaldığı aklın ön plana geçtiği bir dönemi kapsamaktadır.

“İlerleyen süreç ile beraber teknolojinin ve özellikle iletişim-bilişim teknolojilerinin gelişmesi ile emek yoğun olan üretim süreçlerinin görece artan biçimde sermaye yoğun olduğu görülmektedir. Bilgi unsurunun öne çıkmasıyla ve hatta merkeze alınmasıyla çalışma yaşamında ve çalışmaya ilişkin bakış açılarında da önemli dönüşümler yaşanmıştır.” (Samsun, 2017: 172).

Yaşanan bu dönüşümlerle birlikte emek kavramı bir nevi zihinsel aktivitelerle izah edilmeye başlanmıştır.

“Çalışma kavramı Sanayi Devrimi'nden önce Sanayi Devrimi dönemi ve Sanayi Devriminden sonrası dönem olarak üç önemli bir süreç geçirmiştir. Çalışma olgusu bu dönemlerde bir tekâmül yaşamış ve geçmişten günümüze ulaşan bu gelişme sürecinde sürekli, değişim ve sürekli gelişme felsefesiyle öni alınamaz bir seyir izlemiş ve izlemeye de devam etmektedir. Bu gelişme sürecinden gelinen noktaya bakıldığında, çalışma olgusu fiziksel çalışmadan zihinsel çalışmaya bir atılım dönemi yaşamıştır. Bu atılım döneminde çalışma olgusu 'Zihinsel Çalışma' bağlamında değer kazanmış ve 'Bilgi Çağı' önceki dönemlerde kalkınmanın göstergesi olan ve 'Üç Sektör Kanunu' olarak adlandırılan 'Tarımdan Sanayiye; Sanayiden Hizmet Sektörüne geçiş denen ve nihai anlamda hizmet sektöründe yoğunlaşmış olmanın bir 'kalkınma' göstergesi olarak algulandığı dönemlere bir son vermiştir. Bu anlamda Bilgi Çağı, insanı ön plana çıkararak küresel anlamda en değerli üretim faktörünün 'insan' olduğunu ve insanın yerine hiçbir teknolojinin ikame edilemeyeceğini vurgulamıştır.” (Ören ve Yüksel, 2012: 55).

Çalışma hayatının tarihsel gelişimi ve gelinen son noktaya bakıldığında ise hayatta kalma mücadelesi adına başlanan bir yolculuğun adeta betimlemesi göze çarpar. Bedensel aktivitelerle başlanan bu yolculuk geçirdiği evrelerle birlikte yerini zihnin işlevlerine bırakmıştır. İnsanın değeri ve önemi bu çağda daha da anlaşılır kılınmıştır. Kapitalist dönemlerde emekleriyle sömürülen insanlar günümüzde hak ettiği değeri bir nebze olsun görmektedir. Emek, elbette bu dönemde de söz konusudur. Fakat bu emek bedensel olarak değil daha çok zihinsel olarak varlığını sürdürmektedir.

Çalışma hayatının tarihsel gelişimi ile birlikte çalışma hayatına dair birkaç önemli kavramla karşılaşmaktayız. Bu kavramlardan biri iş ahlâkıdır. Çalışma hayatında bir iş ahlakının oluşmuş olması gerekir. Bunun yanında diğer önemli kavram ise sosyal sorumluluktur. Bu iki kavram birbiri ile karşılaştırıldığında bir tarafta işverenler için gerekli koşulların sağlanması ortaya çıkarken diğer taraftan da işçilerin, emekçilerin sahip olması gereken görev ve sorumluluklar ortaya çıkmaktadır.

İş ahlakı ise kendi içinde pek çok durumu barındırmaktadır. Bu kavram daha çok işverenleri, hisse sahiplerini ilgilendiren bir kavramdır. Çünkü işverenler çoğu zaman yalnızca sahip oldukları kurumda üretimin hızına, miktarına yoğunlaşmış bireyler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. İşçilerin sarf ettikleri emek, yoğun çalışma saatleri, işverenler için çok da önem arz eden bir durum olarak görülmez. Çünkü onlar yalnızca üretimin hızına ve niceliğine odaklanmış bir durumdadırlar. Öteki tarafta ise işçilerin sahip oldukları sorumluluklar vardır ki bu sorumluluklar hem kişisel hem de toplumsal açıdan değerlendirilmektedir. İşçi, kişisel olarak aldığı bir işi başarıyla yerine getirmek durumundadır. Bu, kendisine ait bir sorumluluktur. Toplumsal açıdan ise topluma faydalı olan işleri yapmak ve toplum adına bir sonuca varmak durumundadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ORHAN KEMAL'İN HİKÂYELERİNDE ÇALIŞMA HAYATI

Orhan Kemal, hikâyelerinde emek-sermayenin somut sonuçları üzerinde durmuştur. Olay ve durumları, okuyucuya aktarırken de sosyal gerçeklik ilkesine uygun bir şekilde aktarmıştır. Bu bağlamda eserlerin gerçekliğe uygunluğu önemsenmiş ve eserlerdeki kişiler, ait oldukları sosyal sınıfın ve çevrenin diliyle konuşturulmuşlardır. *Şahut'la Karısı* adlı hikâyede Baba Şahut ile eşi arasında geçen bir diyalog bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Baba, ‘Ne düşünüyorsun avrat’ dedi. Doktor anası olacağını mı? Kadın güldü. ‘Onu ben değil sen düşünüyorsun asıl. Doktor babası olacan diye koltuklarına karpuz sığmıyor. Allah vermeye!’ ‘Heye vallaha avrat, sığmıyor ne yalan söyleyim. Bizim de bir konağımız olur, temiz bir elbisem... Löküs bir kahvede bacak bacak üstüne atıp nargile fokurdatmak... Doktor babası olacam kolay mı?’ Dikişini dizine indiren kadın gözlerini ovaladı. ‘Üryamda görüyom bazı bazı... Şu Abidinpaşa Caddesi’ndeki doktor konakları yok mu? Onlardan birinde durmuşuz, amma en yükseğinde. Oğlumun levhası da olurmuş. Sana bir şey deyim mi herif, oğlumun levhasını her gün bezle kendim, elimle silecem. Oğlumun avradına töbe kaynanalık etmeyeceğim. Torunlarımı bağrıma basacam.’ Ben de dedi adam. ‘Her ikindi önüme katıp parka götürür, gezdiririm. Çocuk çiçeğe benzer. İyi hava, bol güneş...’ ‘Tahtalarını kendim siler, çamaşırlarını kendi elçeğimle yurum. İşi el adamına bırakmaya gelmez, baştan savarlar. Söküklerini de kendim dikerim.’ ‘Konaklarında tabii bize de bir oda verirler zahar. Bizim yiyeceğimizden n’olacak? O zamana daha da ihtiyarlarız. Rahat döşeğinde de adam adam ölürüz, cenazemiz irezil olmaz.’ ‘Lakin o bu değil ya, oğlum doktor olduktan sonra şöyle dosta düşmana karşı bacak bacak üstüne atıp iyi bir nargile fokurdatmadan ölürsem gözlerim açık gider. ‘Tabii onlar masada çatal bıçakla yerler. Biz yakıştıracak miyiz dersin?’ ‘Aman sende... Çekiliriz odamıza, eski ağıdımızı ağlarız.’ ‘Misafirlerine de görünmeyiz. Misafirleri geldi mi çekiliriz odamıza, kitleriz kapımızı.’ ‘Kahvelerini pişirip kapıdan veririz sadece.’ ‘Tabii kahvelerini pişirmemek olmaz. ‘O bu değil de ya avrat, dosta düşmana karşı bacak bacak üstüne atıp son yaşında, iyi bir nargile fokurdatmam da...’ ‘Eee?’ ‘Ondan sonra Cenab-ı Allah isterse canımı alsın!’ ” (ÇK, s. 97-98).

Orhan Kemal'in hikâyelerinde dikkati çeken diğer bir husus ise köy ve muhitlerinin yoğunluğu ile işçi ve ırgat hayatlarının daha çok ön plana çıkarılmasıdır. Yoksul ve sefil semtler ile burada hayat mücadelesi veren insanlar hikâyelerin ana temini oluşturmaktadır. Bu muhitlerde hayatını idame ettirmeye çalışan insanlar ailenin en küçük bireylerine kadar ev ekonomisine katkıda bulunmak adına çalışmak zorundadır. Gelecek hayali olan, eğitimine zorluklarla devam eden bu çocuklar yaşlarına göre olan bitenin de farkındadır. Amaç 'Önce Ekmek'tir'.

Kadın, erkek, çocuk demeden çalışılmaz ise erkeğin tek başına geçim derdine merhem olması mümkün görülmemektedir. *Önce Ekmek* adlı hikâyede bu durum açık bir şekilde işlenmiştir. Ayten'in doktorluk hayali vardır. Küçücük elleri kalem tutması gerekirken hayat şartları onu triko atölyelerinde çalışmaya zorlayacaktır. Peki ya anne? Annenin de Ayten'den farkı olmamalıdır ki evde huzur bir nebze olsun sağlanabilsin. Bir savcının kızıdır Ayten'in annesi. Hemen hemen yokluk görmemiştir baba evinde. Fakat kızının okula devam etmesi için asıl onun çalışması gerekmektedir.

Ailenin temelini oluşturan bir kadının çaresizliği, evin reisi konumunda bulunan bir babanın belki de haklı çılgınlıkları bütünüyle gözler önüne serilir bu hikâyede. Aslında baba da kızının okumasını istemekte ve onun hayallerini gerçekleştirmesi taraftarıdır. Fakat imkânlar dâhilinde bu mümkün değildir. Babanın kendi çocukluğunda yaşadığı travma ise satırlara şu şekilde yansımaktadır:

"Beni düşündüler mi? Benim istikbalimi düşündüler mi? On beşimde yoksunum boynuma işporta takılıp sokaklara salıverildiğimde. Benim canım yok muydu? Ben insan değil miydim? Ben okumak istemiyordum? Okuyan birer meslek sahibi olan arkadaşlarıma hâlâ içim yanarak bakmam mı? Kim acıdı bana? Kim çekti benim nazımı?" (ÖE, s. 11).

Yoksulluk, o dönemlerde yalnızca okumamış, vaktiyle hayallerine bir şekilde veda etmiş işçilerin yahut köylerde karın tokluğuna çalışan gündelikçilerin derdi değildir. Devlet dairelerinde görev alan memurların, çalışanların da sıkıntı çektiği, verilen emeklerin karşılık bulmadığı, hikâyelere açık bir şekilde yansımıştır. Bu manada *Sarhoşlar* hikâyesinde küçük bir memur olan Turgut Şen dokuz çocuk babasıdır ve bir memur maaşıyla geçinmeye çalışmaktadır. Bir meyhanede arkadaşıyla dereden tepeden konuşulurken, konu geçim derdine gelir. Bu sırada Turgut Şen, dokuz çocuğunu, onuncu çocuğuna gebe bir deri bir kemik kalmış karısını, camlarından üçü kırık odasını, annesini ve inmeli babasını hatırlar: “*Arkadaş diye berikinin elini tuttu, bugün tam on gündür benim evimde tencere kaynamıyor, çoluk çocuğumun midesine bir zırnık sıcak yemek girmedir!*” (S, s. 5).

Hikâyelerde azımsanmayacak kadar da hapisane çalışanı göze çarpar. Gardiyanlar ise bu çalışanların başında gelir. Geçim derdi onları da sarmıştır ve hayatlarını derinden etkilemektedir. *Ayşe İle Fatma* adlı hikâyede bir mahkûmun gardiyan kızı ile yaptığı diyalog bu durumun açık bir ifadesidir. Fatma sekiz dokuz yaşlarında bir çocuktur. Anne ve babası gardiyandır. Fatma da anne ve babasının işi gereği hapisanelerde büyümeye mecbur bırakılmıştır. Mahkûmun niçin okula gitmediğini sorması üzerine Fatma’nın verdiği şu yanıt dikkate değerdir:

“Eliyle koluyla, kaşıyla gözüyle ‘Nasıl gidersin kardeş?’ dedi. Babam da gardiyan annem de. Yirmişer lira maaşları var, ayda kırk lira. Her şeyler ateş pahası. Okula gitmek isterim şüphesiz ama kolay mı? Masraf ister.” (ÇK, s. 78).

Bu cevap, bu yaştaki bir çocuktan beklenilecek bir cevap değildir. Fakat anne ve babasının içinde bulunduğu koşullara, hapisane koğuşunda yapılan konuşmalara yakinen tanık olması, onun bu cümleleri kurmasına neden olmuştur.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde çalışma hayatına kısaca bir giriş yaptıktan sonra çalışma hayatı ve çalışma hayatının diğer faktörleri ziyadesiyle aktarılacaktır. Çalışma hayatında yer alan en başta çalışanlar – emekçiler, işverenler ve elbette bu çalışma hayatının ne tür ortamlarda ve ne koşullar altında gerçekleştiği hususlarına ayrı ayrı değinilecektir.

Çalışmamızda faydalanacağımız Orhan Kemal'in hikâyelerini ve mevcut durumda yer alan hikâyeleri şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Ekmek Kavgası (2017) : Ekmek Kavgası, Revir Meydancısı Yusuf, Mahalle Bekçisi Ali, Köpek Yavrusu, Ekmek, Sabun ve Aşk, Bir Öksüz Kız Etrafında, Bir Ölüye Dair, Bir İnsan, Teber Çelik'in Karısı, Afaracı Hacı Ali, Bir Kadın, Bir Yıl Baş Macerası, Uyku, Dönüş, Kitap Satmaya Dair, Propagandacı, Yemişçi, Çocuk Ali, Büyücü, Cünha, Kirli Pardösü, İneğin Biri, Ali Osman, Piyango Bileti, Necati olmak üzere toplam 25 hikâye mevcuttur.

2. Sarhoşlar (1982) : Sarhoşlar, Streptomycine, Kamyonda, Ayşe Hoca, Yaşasın Hürriyet, Celfin Eti, Parkta, Gurbette, Küçükler ve Büyükler, Hatice Akdur Vesaire, Nylon Hikâye, Av, Odacı, İş, Yabancı, Sevda, Delikanlı, Dilekçe, Deli Bozuk, Tokat, Velinimet, Berduşlar, İş Adamı olmak üzere toplamda 23 hikâye bulunmaktadır.

3. Çamaşircının Kızı - Küçücük (2014): 'Küçücük' uzun bir hikâyedir. Çamaşircının Kızı adlı hikâye kitabında Eski Gardiyan, Ayşe ile Fatma, İki Kız, Recep, Dilenci, Şahut'la Karısı, Çamaşircının Kızı, Kötü Kadın, Duvarcı Celal, Sevinç, Çöpçü, Mavi Eşarp olmak üzere toplamda 12 hikâye bulunmaktadır.

4. Grev (2017) : Grev, Nurettin Şadan Bey, Dert Dinleme Günü, Telefon, Can Sıkıntısı, Arka Sokak, Süpürgesi, Harika Çocuk, Hamam Anası, Nermin, Balon, Abla, El Kapısı, Numaracı, Sıtma, Doğum, Yandan Çarklı, Düzeltmen olmak üzere toplam 18 hikâye bulunmaktadır.

5. Kardeş Payı (2017) : Kardeş Payı, Yeni Şoför, Kuduz, Necati, Çocuk, Eczanedeki Kız, Aslan Tomson, Çirkin, Kadın Parmağı, İzin Günü, Üç Arkadaş, Büyükbaba, Kırmızı Mantolu Kadın, Korku, Pırıl Pırıl, İstidacı, Motorda, Kenar Mahalle olmak üzere toplamda 18 hikâye mevcuttur.

6. Kırmızı Küpeler – Babil Kulesi (2007) : Kırmızı Küpeler adlı hikâye kitabında Kırmızı Küpeler, İnci'nin Maceraları, Kırk Yaş, Ameliyat, Anılar, Bono, Yılbaşı 960-961, Hastane Notları, Hastaneden  izgiler I, Hastaneden  izgiler II, Hastaneden  izgiler III, Hastaneden  izgiler IV, Maval, Deli Fişek, Haysiyet Meselesi, Canciğer Dostlar, Yürü Ya Kulum, Yerli Turist, Cıvık, Bir Dal Gibi, Dayı Şoför,  ç Berduş, Bir Başka Korku, Dingonun Ahır , Ayten, Atom, Rüya, Karaçalı, Fare, Bilek Saati, Tanık, Türküler, Hırsız, Minnacık Dev, O Kadın, Gavur, Vilispit, İyi İnsanlar, Saka, K hya, D menci, Yavru, Yaşlı Kadın, Aydın Havası, Dedeler ve Torunlar, Yedi Bela, Santimci, Eski Toprak, Vur Abalıya olmak üzere toplamda 49 hikâye bulunmaktadır. Babil Kulesi adlı hikâye kitabında ise Babil Kulesi, Delil, Adam, Enayi, Otobüste, Berber, Dev, Von Bock, Bestami Efendi, Akşamcı, O!, Cep Tiyatrosu, Salata, Marilyn,  teki,  mit, Hemşehrim, Amir- Memur, Fon Müziği, Yalncı,  ift Kösele, Gazete olmak üzere toplamda 22 hikâye bulunmaktadır.

7. Yağmur Yüklü Bulutlar - Dünyada Harp Vardı (2017) : Yağmur Yüklü Bulutlar adlı hikâye kitabında Yağmur Yüklü Bulutlar, Geç Kalma Erken Gel, Pisler, Katil, Silik, Boyacı, Kim Kime, Boyalı Dudaklar, İş, Birtakım İnsanlar, Garson, Değişen Dünya, Haksız,  l ler ve Diriler, Kart Kedi, Cılız, On Beş Kuruş, Fare Zehri, Bir İnsan, 936, Cigaramın Dumanı, ölür m s n, öldürür Müsün?, Medeniyet Yuları, Gurbette, Dilekçe, Simit, Sarhoş, Sigara, Kurt, Birisi, Mezar Taşı, Hakaret, Teklif mi Var?,   Onluk, Kongre, Salyangoz, Kudret Dağdeviren, Afur Tafur  zerine, Beybaba, İşsiz,  z nt , Kel Tahir olmak üzere toplamda 42 hikâye bulunmaktadır. Dünyada Harp Vardı adlı Hikâye kitabında Behiye, Eski Plak,  ikolata, Sögüt Yaprağı, Arı  l s , K uk Kovboylar, Fırlama, Yırtıcı Kuş,  r k Ninile, Gece Yarısı, Dünyada Harp Vardı olmak üzere toplamda 11 hikâye bulunmaktadır.

8.  nce Ekmek (2018) :  nce Ekmek, Bir  ocuk,   nc , Tarzan, Coni, Mavi Taşlı Küpe,  ocuklar, Pazartesi, Sevmiyordu, İncir  ekirdeği, Elli Kuruş, Saği, Sezai Bey, Taş, İki Buçuk, Biletsiz, Uzman olmak üzere toplamda 17 hikâye bulunmaktadır.

9. Serseri Milyoner - İki Damla Gözyaşı (2010) : Uzun hik yelerdir.

10. Oyuncu Kadın (1996) : Oyuncu Kadın, Gavurun Kızı, Kardeş Payı, Yeni Şoför, Kuduz, Necati, Çocuk, Eczanedeki Kız, Çirkin, Kadın Parmağı, İzin Günü, Üç Arkadaş, Büyükbaba olmak üzere toplamda 13 hikâye bulunmaktadır.

11. 72. Koğuş (2018) : Uzun hikâyedir.

12. Unutulmuş Öyküler (2016) : Orhan Kemal'in oğlu Işık Öğütçü tarafından çeşitli gazete ve dergilerden derlenerek oluşturulmuştur: Bir Genç Münevver(Özgün), Bir Genç Münevver(Sadeleştirilmiş), Asma Çubuğu, Babam, Güllü, Vatana Dönüş, Düşman, İnci'nin Maceralar 2, İnci'nin Babası Gurbette, Bir Posta Müvezzi, Bir Kış Günü, İstasyonda, Avare Yıllar, 127. No Sokak, Balık, Yüz Para, Şaheser, Lokantad, Deli mi Akıllı mı?, Sevgili, Macera, Hatır Belası, Genç Muharrir, Sigara, Kısa Günün Kârı, Atlatma, Birtakım Gençler, İki Arkadaş, Ömer Efendi Sokağı, Kurtuluş Yolu, Akşamcı, Aliş'in Kahvesi, Kurt, Tebrik Kartları, Yani Mehmet Ağa Küçücük, Bizim Kahve, Gözlük Camı, Otobüste Ölüm, Kim Kime, Bilek Saati, Beyoğlu, Deli Bozuk, Bar Kızı, Kudretli Eller, Yeni Elbise, Yüz Elli Bin "Hayır 160 Bin", Adamlar, Gazozcu, Karanlık Kişiler, Allah'ın Acımadığı İnsanlar, Vıdı Vıdı, Elli Yedi Desato, Hanımefendi! olmak üzere toplamda 55 hikâye bulunmaktadır.

3.1. Çalışanlar-Emekçiler

Çalışma olgusu, çalışma hayatı ve Orhan Kemal'in hikâyelerinde çalışma hayatından kısaca bahsettikten sonra çalışmanın asıl muhtevasını oluşturan çalışanlar hakkında bilgiler bu bölümde aktarılacaktır. Çalışanlar kavramı, içerisine pek çok çalışma grubunda yer alan insanı dâhil etmektedir. Bu bağlamda çalışanlar-emekçiler, devlet kurumlarından özel şirketlere fabrikalardan kendi bağında tarlasında çalışan insana kadar geniş bir kitleye karşılık gelmektedir. Bahsi geçen geniş kitlenin tek bir ortak amacı vardır; geçim derdine çare bularak toplumsal devamlılığı sağlamak. Bu durum, geçmişten günümüze çalışanlar için değişmeyen tek gerçektir. İnsanlar var olduğu günden itibaren hayatta kalabilmek adına sürekli bir devinim halinde çalışma hayatının içerisinde kendini bulmuştur. Kadını, erkeği ve çocuğu ile bu oluşuma katkı sağlanmıştır. Avcılık ve toplayıcılık ile başlayan serüven, makineleşme ile devam etmiştir. Çalışma koşulları, zaman, mekân her daim değişiklik gösterse de insan, tüm bunların merkezinde olmuştur.

Çalışma hayatında insanın varlığı, değeri, önemi geçmiş dönemlerde beden gücüne kıyasla değerlendirilmiştir. Güç, kuvvet bu dönemler için gerekli ve bir başka deyişle zorunludur. Çünkü insanoğlu savunmasız bir şekilde doğanın içindedir. Kendini korumak, soy devamlılığını sağlamak adına sürekli tetikte olmak, kendini ve ailesini korumak, doğaya bir nevi hükmetmek durumundadır. Günümüze baktığımızda ise insanın varlığı daha çok soyut manada önem kazanmıştır. Emekten, beden gücünden ziyade akıl gücünün hâkim olduğu; makineleşme döneminin her geçtiğimiz gün hayatımıza daha çok dâhil olduğu bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bu demek değildir ki emek yalnızca beden gücü ile sınırlanmıştır ya da sınırlanmalıdır. Şüphesiz ki hem beden gücünün hem de zihinsel gücün hâkim olduğu işler ve meslekler ayrı ayrı değerlerdir. Her iki alanda da insanın ortaya koymuş olduğu bir emek, çalışma gücü bulunmaktadır.

Orhan Kemal'in hikâyelerine baktığımızda ise hem beden gücünün hem de zihin gücünün ya da her ikisinin bir arada olduğu çalışma hayatı ve bu hayatta yer alan çalışanlar- emekçiler oldukça geniş bir yer kaplar. Fabrika işçileri, hapishane çalışanları, garsonlar, devlet dairelerinde çalışanlar vd. olarak tasnif edebileceğimiz bir çalışan kadrosu ile karşılaşırız. Bu durumun birden çok sebebi vardır. Öncelikle Orhan Kemal de tüm insanlar gibi çalışma hayatında var olmak durumundadır. Çünkü hem kendine hem ailesine hem de topluma karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Öyle ki Orhan Kemal, bir değil birden çok meslek grubunda yer almıştır. Fabrikalarda işçilik de yapmış, devlet kurumlarında görev de almıştır. Hayatının büyük bir kısmı ise geçim derdi ile savaşıyor ve devam etmiştir.

Orhan Kemal'in birbirinden oldukça farklı işlerde çalışması hikâyelerde yer alan çalışma hayatını ve çalışanların çeşitliliğini de doğal olarak etkilemiştir. İyi bir gözlemci olması ile de iş ortamı ve çalışanların durumları gerçekçi bir şekilde okuyuculara yansımıştır. Çalışanların çektiği sıkıntılar, geçim derdleri, kimi zaman emeklerinin karşılığını alamamaları somut bir şekilde ortaya konmuştur.

Hikâyelerde yer alan çalışanların-emekçilerin yaşadıkları pek çok sorun vardır. Bunların en başında emeklerinin karşılıklarını alamamaları gelir. Çünkü olması gereken saatlerin üzerinde mesai yapmak zorunda kalırlar. İşsizlik her ortamda hüküm sürerken çalışanlar, ellerinde olana bir şekilde sahip çıkmaya çalışırlar ve içinde buldukları koşullara boyun eğmek durumunda kalırlar. Çalışanlar ile işsizler arasında karın tokluğundan başka bir fark yoktur. Her iki kesim de mutsuz ve hayata karşı öfkelidir. Bu durum devlet kurumlarında da özel şirketlerde ve öne çıkan fabrikalarda da aynıdır. Çalışanların büyük çoğunluğu, geçim derdi ile mücadele etmek zorundadır ve tek maaşla hayatlarını bir şekilde idame ettirmek zorunda bırakılan insanlardan oluşmaktadır. Bu nedenle aile reisleri kadınların ve çocukların da çalışma hayatına dâhil edilmesini isterler.

Emekçilerin yaşadığı bu sorunlar üzerinde hiç kuşkusuz dönemin insanlar üzerindeki etkisi büyüktür.

“Savaş dönemlerine özgü olağanüstü koşullarda açlık yıkım ve korku kol gezer; siyasi, sosyal ve ekonomik hayatın tüm dokusu etkilenir, başkalaşır. İkinci Dünya Savaşı Türk siyasetinin üstüne kabus gibi çöktüğünde devlet erkânı manevra üstüne manevra yaparak, ihtilafın dışında kalmayı becermiştir. Bu arada hükümet geçirdiği yeni kısıtlama ve kanunlarla işçiler ile aydınlar üzerindeki, siyasi baskılarını artırıyordu. Ülkenin binbir dereden su getiren hukuk sistemi her gün, daha çetrefil şartları ortaya sürdükçe sendikalaşma ve siyasi parti kurma hakkını kullanmak zorlaşıyor, hatta kimi zaman imkansızlaşıyordu. İş Kanunu’nda yapılan değişikliklerle çalışma saatleri uzamış, sanayinin bazı sektörlerinde fazla mesai zorunluluğu getirilmişti. Seferberlik ve silah altına almalar yüzünden önemli ölçüde daralan işgücünü takviye etmede yeni kaynaklar –en çok da kadınlarla çocuklar- devreye sokuluyordu. Fiyatların alıp başını yürüdüğü bu dönemde vurgunculuk, stokçuluk ve karaborsacılık gırla gidiyor, nominal ve reel ücretlerle maaşlar düşerken, pek tabii hayat standardı da fevkalade geriliyordu. Sonuç olarak savaş zengini bir grup haciağa türemişti. İşçiler ter döküyor, kapitalistler servetlerine servet katıyordu.” (Güzel, 2011: 197).

Orhan Kemal hikâyeciliğinin de tam bu dönemlere denk gelmesi bahsini ettiğimiz durumun açık ifadesi olarak gözlemlenir. Ortam bu haldeyken bir yazarın bunları görmemesi, eserine yansıtması ise kaçınılmazdır. Nitekim Orhan Kemal de savaş sonrası oluşan durumları, insanların yaşadıklarını, sosyal ve psikolojik anlamda çalışanların verdikleri tepkileri hikâyelerinde ele almıştır.

3.2. Fabrika İşçileri

“Fabrika, makinelerin bir araya getirilmesi yoluyla mekanizasyon sürecini otomasyona taşıyan bir organizasyondur.”⁴ Bu bağlamda fabrikalar, makineleşmenin öne çıktığı insan emeğinin geride kaldığı bir sistem olarak algılanabilir. Çünkü makineler nihayetinde bir insanın yapabileceği gücün üstünde ve miktar bakımından da daha fazla ürünün alınabileceği bir sistem olarak karşımıza çıkar. Durum her ne kadar böyle olsa da insanın dokunuşu ve emeği olmadan bu sistemin işlemesi mümkün değildir. Hikâyelerde de dikkat çekilen en önemli noktalardan birisi aslında bu durumda saklıdır. Fabrika sahiplerine, patronlara göre zaten her işi makineler yapmaktadır. İşçilerin yaptığı sadece makine başında oturmak, makineyi yönlendirmek gibi bir algı oluşmuştur. Hal böyleyken ve yokluk tüm ülkeyi sarmışken patronların nazarında işçilerin sızlanması yahut hak araması şamarıklıktan başka bir şey değildir.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, çalışma hayatı kapsamında değerlendireceğimiz ilk grup fabrika işçileridir. İnsanlar fabrika işçiliğine gelinceye kadar toprak işçiliği yani çiftçilikle uğraşmışlardır. Sanayi devrimi ile ortaya çıkan ve gelişimini gösteren fabrika işçiliği pek çok insanın ekmek kapısı olmuştur. Kadını, erkeği, çocuğu akın akın fabrikalarda iş bulma telaşına girişmiştir. Hal böyle olunca elbette ücretlerde düşüşler yaşanmış fakat bu bile insanların fabrikalarda çalışmasına engel olmamıştır. Fabrikaya bakış açısının ne olduğu ve daha sonradan nasıl bir hal aldığı ise hikâyelere yansımıştır. *Sıtma* hikâyesinde bu durum şu şekilde anlatılır:

---

⁴ Ahmet Alpay Dikmen, *Makine, İş, Kapitalizm ve İnsan*, Tan Kitapevi Yayınları, Ankara 2011, s. 40. (bkz. Fabrikaların oluşum süreci ve insanların geçirdikleri dönüşümler ayrıntılı olarak aktarılmaktadır.)

“Dokuma fabrikasıyla ünlü bu Orta Anadolu ilinin şehri ikiye bölerek fabrikaya uzanan ağaçlıklı caddesinde her gün küme küme insanlara rastlanır. Bu insanlar paramparça üst başları, yalınayak ya da sarı, yeşil, turuncu işlemeli yün çoraplarıyla kaldırımları çiğnerler. Fabrika yeni kurulduğu yıllarda böyle değildi. Fabrikaya ‘gâvur icadı’ gözüyle bakıldığı ‘neüzü-b-illâh’la söz edildiği için pek yanaşılıyor, işçi, sıkıntısı çekiyordu. Sonraları, köy yerlerindeki düşük ücretlere bakarak, ne de olsa dolgun ücret ‘gâvur icadı’ nı da sildi, ‘neüzü-b-illâh’ları da. Şimdi artık kimse ne ‘gavur icadı’ nı umursuyor, ne ‘neüzü-b-illâh’ı. Tersine fabrikanın üniformalı kapıcıları, iş için birikenleri düzene sokup personele belli saatlerde bırakırken hayli ter döküyorlardı. Bu ilgi, bu birikme ücretlerin düşmesine sebep olduysa da pek aldırıldığı yoktu. Köylere şehirlere akın dinmiyordu.” (G, s. 200).

Fabrikalar, insanların toplu bir halde çalışarak ekmeklerini kazandıkları yerlerdir. Nitelikten ziyade daha çok niceliğin ön plana çıkmasından dolayı işverene, patronlara olan bağlılık bu noktada öne çıkmakta ve önem arz etmektedir.

“Yeni oluşan fabrika işçisinin önemli iki özelliğinden biri, modern öncesi işgücünden farklı olarak işgücünün tek bir çatı altında toplanması; ikincisi ise işgücünün ürettiği oranda kazanması ve kazandığı oranda işverene bağlılığının artmasıdır.” (Güzel, 2005: 277).

Köylüler fabrikalarda iş bulma telaşı yaşarlarken aslında sonuç istedikleri gibi olmamıştır. Talebin oldukça fazla olması emeklerinin karşılığını alamamalarına sebep olmuştur. Ayrıca talep çok fazla olunca bu durum en çok işverenlere yaramıştır. Kapının önu çalışmak isteyen binlerce kişi ile dolu olduğu için işçilere, verilen ücretle yetinilmesi gerektiği öğütlenmiş, ne kadar çok çalışırlarsa çalışınlar ücretlerinde herhangi bir değişiklik yapma gereksinimi duyulmamıştır. Bu şekilde işçiler adeta işverene muhtaç duruma düşmüştür.

Fabrikalarda çalışma saatleri oldukça fazla olduğu için ve yoğun iş nedeniyle kahramanları her daim huzursuz bulmak mümkündür. Onların işi yalnızca çalışmak olmalı ve bir haksızlık dahi olsa asla seslerini çıkarmamalıdır. Çalıştıkları ortamla ilgili olumsuz bir yorum yaptıklarında ise başlarına gelecek olan bellidir. *Dert Dinleme Günü* adlı hikâyede bu durumun, işçileri nasıl korku ve panik içine sürüklediği açık bir şekilde anlatılmıştır. Hikâyede fabrika işçisi olan iki arkadaş (Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz) var güçleriyle çalıştıkları bir gün baş makinist tarafından umum müdürünün odasına çağırılırlar.

Umum müdürünün odasına çağırılma sebebi olarak hem ustanın hem de öteki işçilerin buluştukları ortak nokta ise bu iki işçinin mutlaka bir hatasının olduğu yönündedir. Oysa durum hiç de sanıldığı gibi değildir. Umum müdürünün odasına çağırma sebebi aslında işçilerle milletvekillerinin yapacağı bir görüşmenin olacağı ve görüşmeye gitmeleri için onların seçilmiş olmasındır. Gel gelelim ki sadece olumsuzlukların yaşandığı fabrika ortamlarında olumlu bir şeylerin var olacağını düşünmek hayal gibidir. Işiler umum müdürünün odasına gidene kadar neden çağırıldıkları konusunda akıl yürütmüşlerdir. Ve ortaya çıkan diyalog bahsini ettiğimiz durumun açık bir göstergesidir:

“Umum müdürünün kapısına gelince durdular. Salih Topal, ‘Vur kapıyı’ dedi. Hüseyin Yorulmaz’ın heyecanı büsbütün artmıştı. ‘Sen vur’ diye geriledi. ‘Vur işte lan ne korkuyorsun?’ ‘Korkmuyorsan sen vur.’ ‘Ne bileyim sendikayla filan alakam yok benim.’ ‘Benim var mı?’ ‘Bir şey değil başımız ağrıyacak gene.’ ‘Ben bir şey yapmadım ki.’ ‘Ben yaptım mı oğlum, ben de yapmadım.’ ‘Yemek kurtlu demedin miydi geçen gün?’ ‘Heye mi lan?’ ‘Heye ya...’ dedi Hüseyin Yorulmaz.’ ‘Ben sana dediydim, senden başka kimse yoktu ki.’ ‘Yerin kulağı var.’ ‘Dediysem ben dedim seni niye çağırıyorlar?’ ‘Beni şahit tutacaklar herhalde.’ ‘Olur olur ha.’ ‘Olur tabii, top gibi.’ ‘yle dediğimi kim duyduydu acaba? Muslukların orda mı dediydim?’ ‘Muslukların orda dediydin ya unuttun mu?’ Salih Topal iini çekti: ‘şu Allahsız dili kökünden kesmeden olmayacak. Kendi kendine - Ulan neyine gerek senin yemeğin kurdu, ekmeğin iğliği, hey gömleksiz Salih? - Ya şimdi tebligat yaparlar da başınızın çaresine bakın derlerse?’ ‘Benim ne suçum var diyen sensin’ ‘Heye ama sen de duydu.’ ‘Duymayan n’olur? Benim kabahatim yok der iinden çıkarım arkadaş. Beni bugün çıkarsınlar yarın hepimiz aız.” (G, s. 35-36).

Diyalogda işçilerin sadece yemekler için yapılan bir eleştirinin onları işten bile çıkarmaya sebep olacağını düşünmeleri nasıl bir korku ve panikle hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Çünkü en başta da belirtildiği gibi onların düşünmeye, eleştirmeye, hak aramaya hakları yoktur. Işidirler ve yalnızca çalışmakla yükümlüdürler. Evin reisi bir taraftan kıt kanaat geçimini sağlamaya çalışırken bir taraftan da onun sürekli diken üzerinde olması, ekmeğini kaybetme telaşıyla yaşaması işten artakalan hayatını da doğrudan etkiler. Fakat Orhan Kemal’in hiç kaybetmediği o hayat sevinci kimi hikâyelerine her şeye rağmen hayata sımsıkı tutunabilmeyi oğtleyecek şekilde yansır.

Can Sıkıntısı bu minvalde bir hikâyedir. Hikâye kahramanları bir yandan hayatın zorluklarıyla yüzleşirken bir yandan da sahip oldukları hayat sevinçleri ile dikkat çekerler. Hikâyede Dokumacı Sami ve bir zamanlar aynı fabrikada tanıştığı eşi Fethiye ile mutlu bir yuva kurarlar. Bu evlilikten altı tane oğulları olur. Kadının bir vapurda yolcularla yaptığı konuşma, hiç kaybetmediği enerjisi ve gülümsemesi yolculuları şaşkına çevirir. Bir dokumacı maaşıyla bunca çocuğa nasıl baktıkları, halen nasıl bu kadar hayat dolu olması vapurda adeta bir mevzu oluşturur. Kadının şu sözleri ise aslında her şeyin para puldan ibaret olmadığını ortaya koyar: “*Kocam da benim gibi. Anasını satmışız dünyanın. Az bulur az yeriz, çok bulur çok. Çok bulduğumuz yok ya, sözün gelişi... Ekmeğimizi tuz banıp yediğimiz çok olur. Lakin can sıkıntısı, keder, yüz eğrisi, tasa filan girmez kapımızdan içeri. Sokmayız ki girsin!*” (G, s. 61).

Bir yandan insanlar ne kadar dünyaya boş vermiş, hayat dolu görünse de *Grev* adlı hikâyede aslında gerçekte neler yaşadıkları, neler hissettikleri aktarılır. İşçiler çalışma saatlerinin on iki saatten sekiz saate inmesini ve yine aynı parayı almak için haklarını aramak isterler. Çünkü doğru olan budur ve İş Kanunu da bu saat aralığının yeterli olduğunu tanımlar. Orhan Kemal’in tüm işçi hikâyeleri incelendiğinde ise ilk kez işçilerin kendi haklarını aramaya çalıştıkları gözlemlenir. Bu artık tükenmişliğin haklı bir başkaldırısı olarak görülebilir. İşçiler fabrikayı terk etmezler ya da işi bırakmazlar. Tezgâh başında otururlar, makineler çalışır haldedir fakat işçiler hiçbir şekilde bir müdahalede bulunmazlar.

Grevin elebaşı olarak gösterilen Sarı Mehmet ile fabrika sahibinin kısa konuşmasının ardından işe tekrar koyulmaları emri verilir. Fakat Sarı Mehmet bu duruma karşı çıkar ve aralarında şu diyalog geçer:

—“Harp biteli beş sene oluyor. İş Kanunu’nun hükümlerini yerine getirmenizi istiyoruz!”

— “O sizin bileceğiniz iş değil. Fabrikanın menfaati nasıl icap ettirirse.”

—“ Biz kendi menfaatimizi biliriz. Fabrikanın menfaati bizi alakadar etmez.”

—“Siz de fabrikayı alakadar etmezsiniz!”

—“Arkadaşlar duydunuz mu? Biz fabrikayı alakadar etmezmiştiz. Madem biz fabrikayı alakadar etmeyiz o hal de bul işçi de çalıştır!” (G, s.7).

Sarı Mehmet’in bu çıkışından sonra küçük ağa telaşlanır fakat hemen kendisini toparlayarak grev yaptıklarını ve bunun kanunen yasak olduğunu söyleyerek kendini, haklı çıkarma peşine düşer. Kısa süre sonra polisler gelir ve işçiler lokavt yapıldığını yani patronun grev yaptığını söylerler. Bunu da kendilerinin tezgâh başında olduklarını göstererek ispat etmeye çalışırlar. Fakat büyük ağa da işin içine girer ve işçiler haksız bulunurlar. İşçilerin tüm gayreti ise İş Kanunu’na göre hareket edilmesi ve çalışma saatlerinin bu kanuna göre ayarlanmasıdır. Sonuç ise bir hayal kırıklığıdır çünkü kazanan taraf patronlardır.

Fabrika işçiliği, bir nevi işsiz kalmamak adına zoraki çalışılan bir yer olarak karşımıza çıkar. Çünkü öteki türlü işsizlik de ayrı bir zorluktur. İnsan çalışarak yorulabilir fakat işsizlik insanı daha çok yorar. Sait Faik Abasıyanık’ın ‘Hallaç Baba’ adlı hikâyesinde de bu durum irdelenir. Hikâyenin ana kahramanı işsiz güçsüz dolaşırken Hallaç Baba ilerlemiş yaşına rağmen çalışmaktadır. Karşılaştıkları bir gün aralarında geçen şu diyalogda “Ben hiçbir iş görmedim. Yine yoruldum.” diyen kahramana “Olur böyle şeyler? İşsizlik insanı yorar.” (Abasıyanık, 2012: 32) yanıtını veren Hallaç Baba işsizliğin de aslında farklı bir zorluğunun olduğunu bu şekilde açıklamak istemiştir.

İşsizliğin zorluğu Orhan Kemal'in pek çok hikâyesinde de rastlanılabilen bir olgu olarak karşımıza çıkar. Öyle ki bazı hikâyeler fabrikalarda ya da herhangi bir işte ne kadar zorluk olursa olsun işsizlikten iyi olduğu sonucuna ulaştırır. *Yabancı* hikâyesinde işsiz kahramanın "*İşsiz adam alıcı kuştan beter, zırtlan gibi. Aç adamda töbe merhamet olmuyor!*" (S, s. 84) demesi işsizliğin adeta tüm bedene hükmettiğini vurgular. "*Orhan Kemal'in öykülerindeki önemli izleklerden biri yoksulluktur ve yazar yoksulluğu işsizlikle ilişkilendirir. Bir başka deyişle öykülerde yoksulluğun başat sebebi işsizliktir*" (Özdemir, 2019: 176).

Sonuç itibarıyla fabrikalar Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte var olmuş bir müessesedir. Fabrika işçiliği de haliyle bu dönemlerde oluşmuş ve insanlar tarafından ekmek kapısı olarak görülmüştür. İlerleyen bölümlerde kadın ve çocuk işçilerin de fabrika işçilik sürecinde yaşadıkları anlatılacaktır. Bu bölümde yalnızca aile reislerinin fabrika süreçleri aktarılmıştır.

3.3. Kadın Çalışanlar

Kadınlar, insanlığın var olduğu günden bu yana üretimin pek çok alanında ve aşamasında çalışmışlardır.

“Kadınlar, tarih boyunca üretimin her aşamasında çalışmışlardır. Türk kadını ilk kez 1843’te aldığı ebelik eğitimiyle çalışma yaşamında yerini almıştır. 1897’de iş yaşamına ücretli işçi olarak katılan kadınlara, 1913 yılında da devlet memuru olma hakkı verilmiştir. Bunun ardından bir yıl sonra kadınlar, tüccar ve esnaf olarak da iş hayatına girmişlerdir. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanını izleyen ilk on yılda gerçekleştirilen reformlar, kadınların eşit yurttaşlar olarak haklarını kazanmasını ve toplumun yeniden yapılanmasını sağlamıştır. Kadınların eğitim, çalışma yaşamı, siyaset gibi kamu alanlarına girmesi mümkün kılınmış, eşitlikçi kamu politikaları ile devlet bu katılımı özendirilmiş ve desteklemiştir.” (Gül vd. 2014: 170).

Kadınların, genel manada çalışma hayatında var oluşları emek kavramı ile bağdaştırılırsa verilen tarihlerden daha öncesine gitmek mümkündür. Nitekim avcılık ve toplayıcılık ile geçimin sağlandığı dönemlerde oluşan iş bölümünde kadın toplayıcılık ile görevlendirilmiştir. Çalışma hayatı genel olarak yalnızca emek karşılığında alınan ücret bağlamında değerlendirildiği için bu durum pek göz önünde bulundurulmamıştır.

Kadın, insan yaşamında çalışma hayatı da dâhil her daim önemli bir yere konumlanmıştır. Doğaya tutsak olmadan yaşamını sürdüren toplulukta aldığı görevler dışında devlet yönetiminde dahi söz sahibi olmuştur. Öyle ki İslamiyet öncesi Türk devlet yönetimi incelendiğinde hükümdar eşlerinin neredeyse hükümdar ile aynı haklara sahip olduklarını öğrenmekteyiz.

Evde çocukları ve eşi için kendini her koşulda feda eden kadın için geçim derdi söz konusu olduğunda veya çalışmak istediğinde ise en ağır şartlarda da çalışabilecek potansiyelinin olduğunu bizzat Orhan Kemal hikâyelerinde görebiliriz. Bu bağlamda kadının, herhangi bir meslek grubuna dâhil edilmesi durumu söz konusu olamaz. Tarımdan sanayi toplumuna varıncaya dek zor koşullarda ve birbirinden farklı iş sahasında kadının var olduğu bilinmektedir.

Hikâyelerde de kadınların çalışma alanları oldukça geniştir fakat devlet dairelerinde kadın çalışanlara rastlanmaz.

“Orhan Kemal’in hikâyelerinde kadın, ekonomik sınıfsal eğitimin yoğunlaştırdığı bir çalışma ve uyumsuzluk ortamında tutunmaya çalışmaktadır. Bu uyumsuzluk onun cinsel taciz, tecavüzlere karşı karşıya kalması ve sosyal yaşamın her kesimini saran, çözümlenemeyen problemlerden biri olması ile sonuçlanır. Kendi öyküsünün kahramanı olmaya çalışan kadın, varlığını ispat etme çabası içindedir; fakat toplum bu tür kadını hep aşağılar, dışlar. Kadınların düşünceleri önemsiz görülmektedir.” (Ocak, 2015: 106).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde çalışan kadınlar ise genel anlamda ev ekonomisine katkıda bulunan, geçim derdi içerisinde çocuklarına, gelecek kurma adına onların okumasını isteyen kadınlardır. Bu tasnif dışında erkek gücü ile eşdeğer güce sahip olan ve bir erkeğin dahi zorlukla yapacağı işlerde çalışan yahut barlarda şarkı söyleyerek sadece hayatta kalma mücadelesi veren kadınlar da vardır. Kadınların çalıştıkları diğer alanlar olarak fabrika ve atölyelerde işçi, küçük esnaf, oyuncu-artist, çıraklık sayılabilir.

Geçim sıkıntısı zorlu bir süreçtir ve bu sıkıntıyı yalnızca erkeğin çözümlemesi gereken bir durum olarak görmek *Önce Ekmek* hikâyesine şu şekilde yansımıştır:

“Bıktım usandım sizden hanım. İşler akıntıya gitti. Kazanamıyorum diyorum, anlamıyor musunuz? Maksudunuz beni öldürmek mi? Ben ölünce çalışmaya köpek gibi razı olmayacak mısınız? Sen de çalış, kızın da çalışsın, varsayın, öldüm geberdim, yahu...” (ÖE, s. 10).

Evin reisi hem karısının hem kızının çalışmasını istemektedir. Fakat anne, kızının okumasını isterken kız da annesinin çalışmasına razı gelmemektedir. Anne kızını düşünürken kız da annesini düşünmektedir. Bir tarafın ise mutlaka bir fedakârlık göstermesi gerekmektedir. Çünkü mesele *Önce Ekmek*'tir.

Hatice Akdur Vesaire adlı hikâyede ise Hatice'nin hayatla olan zorlu mücadelesi verilir. Hatice'nin eşi çırçır fabrikalarında kütlücülük yaparken Hatice de çırçırlarda işçi olarak çalışmaktadır. Aldıkları maaşla geçinip giderken günün birinde eşi memleketteki evini satmak bahanesiyle ortadan kaybolur. Hatice büsbütün ortada kalır. Asıl sorun ise bu saatten sonra başlar. Ve Hatice'yi bir öksürük tutar. Komşuları: "...*Bu öksürük ince öksürük hastalığı kız dediler, aynada bakın kendine! "Töbe deyin, dedi, düşmanım mısınız?" "Düşmanların gözü çıksın bacım, amma bu öksürük, bu ateş, bu kansızlık..."* (S, s. 49).

Geçim derdi yetmezmiş gibi işçi maaşıyla geçinen Hatice, bir de verem ile savaşmak zorunda kalır fakat burada da yüzü gülmez. Neticede Hatice'nin hayatı sıradan bir kadın işçinin hüznünlü hikâyesi olarak hafızalardaki yerini alır. Burada dikkat edilmesi gereken husus terk edilmesine rağmen hem çalışıp hem de veremle mücadele etmesinin kadının gücünü bir kez daha ortaya koyar. Hatice, savaştığı iki zor durum karşısında her ne kadar şanssız da olsa kabuğuna çekilip bir köşede ölmeyi beklemez.

Nermin adlı hikâyede eşine destek olan, ev ekonomisine katkıda bulunmaya çalışan bir kadınla karşılaşırız. Nermin'in eşi uzun zamandır işsizdir.

"Sabahleyin kocası gene her günkü gibi, büyük şehrin apartman, tramvay, otobüs, taksi kalabalığı içinde, evinin yitirdiği ekmeğini aramaya gitmişti. Karısını uyandırmaya kıyamadan aç acına! İşsiz kalalı avurtları çökmüştü adamın. Çenesi sivrilmiş, tatlı, ela gözleri sönükleşmişti. Düşük omuzlarıyla akşamları evine elleri boş döndükçe Nermin'in içi parçalanıyordu." (G, s.91).

Nermin eski günlerdeki gibi, eşinin işi olduğu günlerdeki, evlerinde var olan huzuru, neşeyi anımsar ve mutlaka kendisinin de çalışması gerektiği kanaatine varır.

"Akşam kocası gene düşük omuzlarıyla, elleri boş dönünce, kahırlı olmamasına bilhassa dikkat ettiği, yumuşacık sesiyle, "Yarın işe başlıyorum, dedi." "Ne işi?" "Çorap atölyesinde çalışacağım. Bir parça da ben denemek istiyorum şansımı!" Adam cevap veremedi. Karısını çalıştırmak zorunda kalmanın azabıyla büsbütün kahrolarak, gözlerini hep o değişmez noktaya dikti. Karısını çalıştırmak! ayıpların en büyüğüydü onca. Aldığı terbiye, çeşitli görüşler) ..." (G, s. 92-93).

Nermin, konuşmanın ertesi günü atölyedeki işine başlar. Çok ağır ve yorucu olmasına rağmen seve seve çalışır. Eşini, evladını mutlu etmek için adeta canla başla mücadele eder. Gel gelelim ki onca emeğinin karşılığı ise Nermin için büyük bir hüsrana olur. Haftalık elli lira alacağını hesap ederek işe başlar hatta bakkalın önünden geçerken artık yüzünü yere eğmez. Gururla doldurduğu çıkınları ile evine huzurla gider. Fakat haftalığı aldığı gün büyük bir hüsrana yaşar ve hemen kâtipin yanına giderek itiraz eder. Altı gün, sabahın altısından akşamın altısına kadar hem de bu kadar ağır şartlardaki bir işin karşılığının yalnızca on iki buçuk lira olacağına bir türlü inanamaz. Kâtip, Nermin'in itirazına karşılık olarak şu yanıtı verir: *“Ne olacaktı ya? Elli lira mı verecektik sana?”* (G, s. 95). Nermin henüz yaşadığı şoku atlatamazken asık yüzlü bakkal ise Nermin'in haftalığını alıp borç defterini kapatacağı hayaliyle defter açık Nermin'in yolunu gözler.

Hikâye, bu şekilde sona erer fakat Nermin'in yaşadığı ani şok okuyucuya da sirayet eder. O kadar fazla çalışma saatine karşılık alınan ücretin düşüklüğü bir hayal kırıklığı olarak değerlendirilebilir.

Mavi Taşlı Küpe, Abla(Kömürcü) ve *İyi İnsanlar* adlı hikâyelerde ise karşımıza erkek gücünün yettiği ya da bir başka deyişle erkek işi olarak anılan işlerde çalışan kadınlar vardır. Bu kadın kahramanlar yaptıkları işlerle ve harcadıkları olağanüstü emekle kendilerine adeta hayranlık uyandırırılar. Hayranlık kadar var olan şaşkınlık da göz ardı edilemez.

Mavi Taşlı Küpe adlı hikâye daha okunmaya başlandığı andan itibaren Arabacı Zeliha'nın kahveye girişi ile ilgili yapılan şu tasvirde aslında bu işin erkek işi olduğu hissi uyandırılır:

“Onarımı yeni bitmiş yapının önünde hayvanın dizginlerini tıpkı tıpkısına bir erkek gibi çekti: Çüüüüşüş! Araba durdu, atladi erkek yemenileriyle. Kırbacı tıpkı tıpkısına bir erkek gibi soktu yerine, yemenilerinin topuklarına bir erkek gibi basarak kıl torbayı, hayvanın yem torbasını aldı, götürdü, hayvanın başına bir erkek gibi geçirdi...” (ÖE, s. 47).

Kahve milleti, kadından arabacı mı olur diye söylenirken, arabacı kadın ise bu durum karşısında asla istifini bozmadı. Kahveci milletinin kadın konusunda kafalarında çizdikleri bir profil vardır:

“Esnaf kahvesindekilere göre, kadın kadındı, erkek de erkekti. Kadından arabacı olmamalıydı. Çalışmamalıydı kadın. Elinin hamuruyla ne diye burnunu sokuyordu erkek işine? Bu yüzden değil miydi erkeklerin yerini kadınların almaları, aile babalarının işsiz kalmaları?” (ÖE, s. 48).

Zeliha, bu profilin çok dışındadır. Vaktiyle talihsiz bir evlilik yaşamış, eşini bıçaklamış, mahpushanelere düşmüş bir kadındır. Hapishaneden çıktığında ise geçimini bir şekilde sağlamak zorunda kalmıştır. Zeliha da babasından öğrendiği arabacılık işini kendine iş edinerek hayatına devam etmiştir. Etrafta söylenenlere ise hep kulak tıkayan hikâye kahramanı, kadından da arabacı olacağını ispatlamıştır.

Abla(Kömürcü), adlı hikâyede de benzer bir durumla karşılaşılır. Fakat burada kadının yaptığı iş *Mavi Taşlı Küpe* hikâyesindeki gibi yadırganmamıştır. Abla diye hitap edilen kadın kahraman bir kömürcü dükkânı işletmektedir.

“Seksen altı kilo geliyordu. Değil kömür pazarında, bütün bir çarşıda herkese postasını koymuştu. Erkek gibi bağırır çağırır, nara atar, söver sayar, güzel kadınlara erkek gibi laf atar, erkek gibi rakı, erkek gibi erkeklerle birlikte sigara içerdi. İşlerin kesildiği günler dükkânın iskemlesini atıp pöstekinin üzerine bağdaş kurduğunu gören esnaf birer ikişer çevresini alır, başlanırdı yarenliğe.” (G, s. 181).

Hikâye kahramanı malın geldiği bir gün, çırağı Hasan ile birlikte torbaları depoya taşırlar. Hasan, süklüm püklüm torbaları taşıırken abla dayanamaz ve Hasan’ın mızımızlanması üzerine torbaları kendi taşımaya başlar.

“Arabaya yanaştı, kocaman kömür çuvalını kuvvetli elleriyle kaptı, depoya götürdü, boşalttı, boş çuvala çıktı depodan. Hasan bir sefer yapınca kadar o iki sefer yapıyordu. Arabacı hayran hayran seyretti bir süre. Sonra: ‘Vallaha bacı aşk olsun...’ dedi. ‘At da sana, avrat da!’” (G, s. 180).

Bu hikâyede erkekler adeta ablanın gücüne hayran kalırlar. Hem kömür pazarında hem de çarşı esnafında yer alan erkekler ablayı, ‘Mavi Taşlı Küpe’ hikâyesinde yer alan kahve milletinden farklı olarak asla yadırgamazlar, hatta taktir ederler.

İyi İnsanlar hikâyesinde bir ayakkabı boyacısı kadın ile karşılaşırız.

“Her gün değilse bile çokluk uğradığım kahvelerden birinde tanıdım. Ufak tefek, cıvıl cıvıl bir çingene. Elliyi aşkın, torun sahibi. Pabuçlarımı boyarken boyuna anlatırdı: Devirlerin değiştiği, geçimin zorlaştığı, ekmeğin aslan ağzında oluşu, yedi başlı devlerin tuttuğu kaynaklar gibi bilinen şeyler.” (KK, s. 211).

Boyacı kadın dört evladına, hatta askerde olan büyük oğlunun karısıyla iki torununa ekmek götürebilmek için bu işi yapmaktadır. Yaptığı işten asla gocunmamakta ve evlatları, torunları uğruna daha çok erkeklerin yaptığı bu işi layıkıyla yerine getirmektedir.

Boyacı kadın gibi geçmiş yaşına rağmen torunlarına bakmakla yükümlü diğer emekçi bir kadın kahraman da *Mavi Eşarp* adlı hikâyede yer alır. Yaşı yetmiş olmasına rağmen kuşyemi satarak torunlarına bakmaktadır. Kızı Pembe’den yadigârdır torunlar. Pembe doğum sırasında vefat emiş, eşi de çocukları bırakıp kaçmıştır. Güzel kalpli nine çocukları sahiplenmiş ve geçimini sağlamak amacıyla kuşyemi işine girişmiştir.

Üç torun, kızının vefatı ve ilerleyen yaş... *“Allah, Yarabbi... Almaz canımı ki ben de kurtulayım, onlar da...”* (ÇK, s. 131) der demesine de yine içi rahat etmez güzel kalpli ninenin. Çünkü bu gariban çocukların, kendinden başka kimi kimsesi yoktur. Bu hikâyede de anneleri vefat eden, babaları tarafından terk edilen, paramparça olan çekirdek bir ailenin dramı okunmakta ve daha küçücük yaşlarında geçim derdinin ne olduğunu ninesi ile öğrenmek zorunda kalan üç küçük yavrunun hayata tutunuşu gözler önüne serilmektedir.

Çamaşırcının Kızı adlı hikâyede Çamaşırcı Hacer ve kızı Neriman'ın hayat mücadelesi ile karşılaşılır. Çamaşır yıkayarak geçinen ve bu durumdan hem utanan hem de bıkkınlık duyan Neriman'ın artist olma yolundaki hülyalarının nasıl da hüsrarla sonuçlandığı görülür. Neriman'ın durumu aslında hikâyelerde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu yaştaki genç kızlar anne ve babalarının omuzlarındaki yüke kimi zaman aldırış etmeden kimi zaman da onları da geçim derdi sıkıntısından kurtarma amacıyla büyük şehre gidip artist olma hayalleriyle yaşarlar. Neriman'ın bu noktadaki serzenişi aslında hikâyede yer alan ve ev ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla okulunu dahi bırakan genç kızların aksine yalnızca giyim kuşamı düşünen genç kızların profilini çizer:

“Bu memleketten ve Çamaşırcı Hacer'in kızı olmaktan bıktım Saime Abla! Sokağa çıkarken giyecek doğru dürüst bir şeyim yok. Ondan bundan istemekten utanıyorum, yerlere geçiyorum. Ben de gencim benim de canım var, ben de kendime ait öteberilerimi herkes gibi giyinmek isterim, hakkım değil mi?” (ÇK, s. 102).

Neriman'ın bu serzenişini haklı bulan annesinin de hayalleri kızınıninkinden farklı sayılmaz. Bunca yıldır çamaşır yıkayarak bir şeyler yapmaya çalışan anne için de sahip oldukları yaşam hiç de kolay değildir. Annenin de istediği bu işten kurtulmak, çok para kazanmak ve huzurlu bir yaşamdır:

“Neriman'ın anlattıklarını bir duysan Naciye... Böyle güzel kızlara hükümet bilmem ne vazife vermiş, Neriman'ı da istiyorlarmış. Diyorlarmış ki, dünyada bir tane bilmem nerde, bir de sen diyorlarmış. Alıp da İstanbul'a götürecekler... Hele bir girsin... Öyle para kazanacak ki!” (ÇK, s. 102).

Neşe dolu, hayat dolu, kazandığı üç kuruş da olsa hayat sevincini kaybetmeyen, umudunu yitirmeyen Güllü'nün ise dramı bir başkadır. Güllü, iplik fabrikasında işçidir. Geçimlerini sağlamak için de eşi gibi o da çalışmak zorunda ve kızlarına bir gelecek kurmak zorundadır. Elbette ki aldıkları maaşlarla geçim zordur fakat yine de şükretmek gerekir. Eşi Halil ile aralarında geçen şu diyalog Güllü'nün kanaatkâr ve umutlu olduğunu açık bir şekilde gösterir.

“Allah Kerim be... Can veren rızık da verir...” “Otur bir köşede bakalım kırk yıl, gelsin rızıkın ayağına...” “Tabii gelmez oturursan çalış vereyim demiş Allah.” “Çalış. Nerede iş?” “Kıran mı girdiydi işe...” “Girmedi doğru. A be bütün gün anam ağlar benim. Niçin? Yüz on kuruş için. Bir kenara beş kuruş atamazsın. İhtiyarlık gelir çatar yarın, elimiz kolumuz tutmaz!” “Allah büyük...” (UÖ, s. 68).

Güllü eşi Halil gibi karamsar değildir. Her ikisi de çalışırsa her şeyin güzel olacağına dair inancı tamdır. Kızı Ayşe'nin okuyacağı günleri de hayalini aklından hiç çıkarmaz. Fabrika işçiliği elbette bir kadın için oldukça zordur. İplikhanede var gücüyle ve neşesiyle çalışır Güllü fakat günlerden bir gün... *“Ana volan kopmuş. İkinci katlı makinesindeki Boşnak Güllü' yü kaptığı gibi...”* (UÖ, s. 75).

Güllü' nün makineye kapılması ve hayatını kaybetmesi diğer işçiler arasında hem büyük bir acı yaratmış hem de iş yeri güvenliğinin ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur. İlgilenilmeyen, dertleri dinlenmeyen insanların haklı serzenişlerini de kısık sesle ustabaşı dile getirebilmiştir. Güllü' nün ölümünden sonra ise mahkeme kazadan dolayı kimseyi sorumlu tutmamış, yalnızca eşi Halil'e bir miktar tazminat verilerek olay kapatılmıştır. Neşe dolu, hayat dolu Güllü de ekmek parası kazanmak uğruna çalıştığı fabrikadan, son kez ve ebediyen ayrılmıştır.

Bir Kış Günü adlı hikâyede evin reisi fırka meseleleri nedeniyle ailesinin yanında olamamakta ve onlardan uzakta yaşamak durumundadır. Dört çocuk vardır ve haliyle bütün yük kadının omuzlarındadır. Evin oğlu, tüm olan bitenin farkındadır fakat babasının fırka meselesi yüzünden yanlarında olmayışı ona kızgınlık ve öfke duygusundan başka bir şey hissettirmemektedir.

“Mart ayının ortalarıydı. Dışarıda yağmur yağıyor, arada gök kuvvetle gürlüyordu. Annem babama yazdığı mektuptan başını kaldırdı. ‘Gidecek misin’ diye sordu. ‘Oğlunu tarlalara gönderdim diye yazayım mı?’ Ben sözde ders çalışıyordum. İsteksizce: ‘Yaz.’ dedim ‘gideriz...’ Sevindi. ‘Şu hasta halimle beni oralara kadar yorma oğlum... Kemiklerim tutuluyor zira...’ Anneme hem acıyor hem kızıyordum. Tarlalara gitmek içime olanca ağırlığıyla çökmüştü. Pamuk tohumunun toprağa atıldığı bu yağışlı havalarda diz boyu çamura bata çıka dolaşmak... Dolaşmak hadi neyse, ya para koparabilmek!” (UÖ, s. 131).

Bu hikâyede farklı olarak aile reisi, bir kadının peşine düşüp gitmemiş yahut çalışma konusunda şikâyet etmemiştir. Yalnızca fırka meseleleri nedeniyle ailesinin yanında olamamaktadır. Giderken oğluna vedasında aile reisi şu sözleri sarf etmiştir: “*Ben ihtilal çıkarıp memleketi kana boyamak istemedim. Kardeşi kardeşe boğazlatamazdım. Onu için kendimi feda ettim*” (UÖ, s. 136). Fakat her ne olursa olsun babalarının başında olmayıp siyasi nedenlerle uzakta olması hikâyede evin oğlunu derinden üzmektedir. Bir yandan okumak istemekte fakat bir yandan da annesinin tarlalarda çalışmasına gönlü razı olmamaktadır. Öteki çocuklar küçük, evin oğlu da okumak istediğinden dolayı haliyle tüm yük neredeyse kadına kalmaktadır.

Serseri Milyoner ve Oyuncu Kadın adlı hikâyelerdeki kadınlar ise şimdiye kadar bahsini ettiğimiz kadınların dışında yer alabilecek, çalışmak için seçtikleri işlerle öteki çalışan kadınlardan ayrılacak nitelikte kişilerdir. Tek ortak noktaları hayata tutunmak, yaşamak için çalışmak zorunda olmalarıdır. *Serseri Milyoner* hikâyesinde Nilüfer, el bebek gül bebek büyütülmüş bir kadındır. Yaşadığı talihsizlikler, hayatın oyunları nedeniyle barlarda solistlik işine girişmiştir. Hikâye boyunca Nilüfer’in müşteriler toplanmadan evvel mazide yaşadığı hüznü dramı okunur. *Serseri* bir milyonerin, her şeyi para ile alabileceğini düşünen şımarık bir gencin, Nilüfer’in hayatını nasıl da mahvettiğine şahitlik edilir. *Serseri* milyoner ile yapılan zoraki bir evlilik ne yaparsa yapsın tatmin edilemeyen bir eş ile karşılaşılır: “*Ama bütün gayretine rağmen Nilüfer serseri milyoneri tatmin edecek normal bir eş olmadı.*” (SM, s. 125).

Serseri milyoner takıntılı bir âşık olarak karşımıza çıkar. Onca parası pulu, eşi olmak isteyen bir sürü kadın varken Nilüfer’e olan ilgisi hastalık boyutuna ulaşır. Birçok gelişme yaşanır ve Nilüfer ancak ondan hapse girdiği zaman kurtulabilir. Nilüfer İstanbul’un yolunu tutar ve barlara düşer. Burada solistlik yaparak geçimini sağlar. Hayatı tam anlamıyla düzene girmez, fakat artık bir nebze olsun mutludur, kendi parasını kazanabilmekte, geçimini sağlayabilmektedir. Fakat *serseri* milyoner hapisten çıktıktan sonra Nilüfer’in yerini bulur. Nilüfer ise aynı kâbusu tekrar yaşamadan bardan kaçmayı son anda başarır.

Oyuncu Kadın adlı hikâyede ise bir kadının çaresizliği ve düştüğü içler acısı durum aktarılır. Erkek egemen bir toplumda kimsesiz kalmış, sahipsiz kadınlar ne yazık ki bir eğlence aracına dönüşebilmektedir. Bu hikâyede aslında bir kadının alın teriyle çalışması, emeği karşılığında evini geçindirmesi, çocuklarına kol kanat germesi gibi bir durum görülmez. Burada söz konusu edilmesinin sebebi ise zaten biçare kalmış kadınların toplum tarafından itildiği konumu anlatabilmektir. Çalışarak da geçinebilecek gücünün olduğu bilinen kadınlar, hiç acınmadan bir meta olarak görülebilmektedir.

Hikâye Konya’da geçmektedir. Bir şenlik olarak düzenlenen eğlencelerde kadınlara ne gözle bakıldığı aşikârdır. Sahipsiz, kimsesiz kalmış kadınları koruyup kolladığını düşünen erkekler istedikleri her şeyi yaptıracak gücü kendilerinde bulabilmektedirler. Eğer istedikleri olmazsa da koruduğu kadını öldürebilecek kadar ileri gidebilirler. İşte hikâyenin kahramanı oyuncu kadın da bu kadınlardan biridir. Hikâyesi ise şu şekilde başlar:

“O günlerde annem ölmüştü, tek başıma kalmıştım teyzemin evinde. Bir sığıntı, zavallı bir sığıntı. Ne yapabilirdim? Gerçi teyzem beni hiçbir şekilde burunlamıyor, giyim kuşam hususunda kendinden ayırt etmiyordu ama olsun. Yaralıydım üstelik. Sevgilimden zorla ayrılmıştım. Onu istemeye istemeye evlendirmişlerdi. İçim kan ağlıyordu. Peki dedim, babam yaşındaki adamın peşine takılıp Konya’ya geldim. Geliş o geliş...” (OK, s. 27).

Bu hikâye, çalışma hayatı bakımından irdelendiğinde, ‘çalışma hayatında var olması istenilmeyen kadınlar’ın bir eleştirisi olarak algılanabilir. Kadın çalışmamalıdır, kadın çalışırsa erkek işsiz kalır, kadın kadındır erkek erkektir diye direterek sahipsiz kadınların yalnızca erkeğe muhtaç kalması istenmiş ve bir şekilde bu algı oluşmuştur. Oysa kadınlar da alın teriyle çalışıp pekâlâ parasını kazanır ve hem çocuklarına hem de eşine ekonomik olarak katkı sağlayabilirler.

3.4. Çocuk İşçiler

İnsan yaşamı üç ana dönemden oluşmaktadır. Bu dönemler çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık olarak tasnif edilmektedir. Bahsi geçen bu üç dönem de kendi içerisinde çeşitli özelliklerle beraber birtakım sorumluluklar barındırmaktadır. Çocukluk döneminde insan üretim çağına hazırlanırken, yetişkin iken üretimin içerisinde aktif rol almaya başlamaktadır. Yaşlılık döneminde ise üretimi kısmen ya da tamamen bırakarak tüketim evresine geçmektedir. (Çöpoğlu, 2018: 361).

Bu evreler içerisinde hiç şüphesiz önemli bir kısmı çocukluk dönemi oluşturmaktadır. İlk eğitimin ailede başladığı ve okulda devam etmesi gerektiği bir dönemdir. Çocuklar bu dönemi, belirli bir olgunluğa ulaşıncaya dek oldukça savunmasız ve birilerinin yardımına ihtiyaç duyarak geçirirler. Kritik olarak geçen bu dönemde bazı durumların üzerinde durulmaması yahut görmezden gelinmesi ise ileride daha büyük sorunlara yol açabilir.

Çocuk kavramı aile olgusunun önemli bir parçası olarak görülmektedir. Evin neşe kaynağı, en kıymetlisidir. Fakat ne yazık ki çocuklar, toplumların yaşadığı birtakım yapısal sorunlar nedeniyle kimi zaman örselenen, ötelenen, ihmal edilen bir durumun içerisinde kendilerini bulurlar. Şüphesiz bunun en önemli sebebi ekonomik kaynaklıdır. Yoksulluk ailelerin belini büktüğü için çocuğu çoğu kez işgücü, başka bir deyişle maddi bir kaynak olarak görürler. Sanayileşme süreci ile de bu durumun daha sık yaşandığı acı bir gerçektir. (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 12). Çünkü sanayi devriminin yaşandığı dönemde nüfus hızlı bir şekilde artmış ve bu durum fakir aileler için oldukça zorlayıcı bir sürecin de başlangıcı olmuştur.

Çocuk işçiliği pek çok toplumda görülen fakat tasvip edilmeyen bir durumdur. On sekiz yaş altı bireyler çocuk olarak değerlendirilmektedir ve çalışmaları da etik değildir. Çalışan çocuklar işçi vasfında değerlendirilirken çoğu kez önüne geçilmeye çalışılan, mücadele edilen bir durum olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde de çocuk işçilere geniş yer verilir. Çocukların hikâyelerde bu kadar geniş yer alması ise bu hikâyelerin birer çocuk edebiyatı ürünü olduğunu göstermemektedir.

“Eserde konuyu çocuk ekseninde sürdürme eserin bir çocuk edebiyatı ürünü olduğu anlamına gelmemektedir. Hikâye ve romanlarda çocuk temasını işleyen yazarlar genellikle çocuğa hitap etmez. Çocuğun hayatını şekillendiremeyecek konumda olması itibarıyla acizliği, başla bir açıdan bakıldığında hayata renk katması ya da çocuk eğitimi gibi konular, yetişkinliklere yönelik bir edebi anlayışın konularıdır.” (Kantarıcı, 2006: 26).

Minicik bedenlerin, kalem tutması gereken o küçük ellerin kimi zaman boya sandığı taşıdığına kimi zaman işportacılık yaparken kendinden büyük tezgâhları taşıdığına şahit olunur. Fabrikalarda ağır şartlarda çalışan çocukların daha fazla dayanamayıp iş başında uykuya daldığı hikâyelerle körpecik genç kızların hayallerine veda ederek ekmek getirmek için trikoları koştugu satırlara sıkça rastlanır.

Nitekim *Uyku* adlı hikâyeye de çocuk işçi hikâyelerinden birisidir. Hikâyede, ailesinin geçimini sağlayabilmek, evin kirasına yardım edebilmek için çalışan çocuklar yer almaktadır. Çocuk Nuri, Çocuk Haydar, Çocuk Sami, Çocuk Hadi bu çocuklardan birkaçıdır.

“Madeni eşya fabrikası hafta tatiline hazırlanıyordu. Fabrikanın yüz elli amelesinden sekseni, on dörtle on altı yaş arasında erkek çocuklardı ki, yirmi kadarı ‘pres’ makinelerinde çalışıyordu. Üstleri başları paramparçaydı. Aşağı yukarı aynı boy ve aynı kalıpta olduklarından, birbirlerine benziyorlardı. Terden sırlıslamdılar... Atölyenin makine gürültüsü yüklü ağır havasında kaynaşıyorlardı: Muslukların fişkıran suyunda el yüz yıkayanlar, sıra bekleyenler, helalara girip çıkanlar, fırsattan istifade kovalamaca oynayanlar. Gömleklerinin yağlı kollarıyla terlerini sildikçe de vicık vicık makine yağı büsbütün sıvaşıyordu.” (EK, s. 72).

Sokaklarda, parklarda, bahçelerde oyun oynayacakları çağda fabrikanın o ağır kokusu altında çalışan işçi çocuklar kimi zaman kendilerini şanslı bile hissederler. Çünkü fabrika kapısının önü kendi yaşlılarıyla doludur. Onların en azından bir işi, para kazandıkları bir ekmek kapıları vardır. Günlerden bir gün ustabaşı öğleden sonra da iş olacağını ve sabaha kadar çalışılacağını duyurur. Çalışanların ise çift yevmiye alacağını da belirtir. Çocuklar bunu büyük bir fırsat olarak görür. Çünkü onlar sadece işin ucunda alacakları yevmiyeye odaklanırlar.

Bünyeleri zaten bu kadar ağır bir işi zorla kaldırırken bir de sabaha kadar çalışmak hepsini bir hayli zorlayacaktır. Fırsatını bulan çocuklar fabrikanın kuytu köşelerinde uykuya dalarlar. Bunlardan biri de Çocuk Sami'dir ki Sami helada kendisine uyuyacağı bir yer bulur.

“Celal Usta'nın yüzü tiksintiyle buruştu, çocuğa eğildi. Çocuğun başını yana çevirdi; onuncu presin işçisi Çocuk Sami'ydi. Omuzundan hafif hafif sarstı. Çocuk boğazlanmış bir koyun ağırlığıyla ılık ılık sallandı. Celal Usta tekrar sarstı, tekrar, tekrar... Çocuk her sarsılıştaki kimildadı, fakat kendine gelemedi. Celal Usta el fenerini söndürdü, arka cebine soktu.” (EK, s. 81).

Ustabaşığı gören Sami ise hemen ağlamaya başlar, şüphesiz Sami'nin korkusu işsiz kalma korkusudur. Çünkü fabrika önü onun yaşında çocuklarla doludur. Çocuk Sami için ustabaşının ceza kesmemesi ve yevmiyesine dokunmaması ona, bütün yorgunluğunu unutturur. Sistemin bozukluğundan kaynaklı olarak fabrika sahipleri evlerinde huzurlu bir şekilde uyurken üç kuruş para küçücük bedenleri fabrikanın kuytu köşelerinde uykuya dalmaya mecbur etmiştir.

Çocuk Ali hikâyesi ise kendi küçük ama akli büyük akıllı mı akıllı Ali'nin hikâyesidir. On iki yaşında olmasına rağmen söylemleriyle, hal ve hareketleriyle bir yandan okuyucunun yüzünü güldürürken bir yandan hüznü en derininden hissettirir. Annesi ile tarlalarda çalışır Ali... Bir gün dağ köylerinde, köylüler ateş yakarken civar ormanlara ateş kaçıtırırlar. Orman epeyce yanar ve sonunda söndürürler. Fakat köylüler, jandarmanın kulağına gitmesinden ve başlarının yanmasından korktuğu için dul Ayşe'yi birkaç kuruşla kandırarak oğlu Ali'yi tutanakla suçlu gösterirler. Ali yargılanır ve iki gün hapis cezası yer. Cezaevine geldiğinde herkes tarafından hayretle karşılanır. Çünkü o daha bir çocuktur ve cezaevine girmek için ne gibi bir suç işlemiş olabilir ki? Çocuk Ali koğuştaki soru soranlara ise bir anda şu şekilde cevap vermeyi düşünür: *“Kömüü yakıyoduk. Oman koocusu geldi, beni tuttu. Muhtay oya göttü... Oğda kaada yazdılaa, beni mapis ettilee... Ama omanı başkası yaktı: Kimin yaktını bimem...”* (EK, s. 108).

Çocuk Ali dul kalan annesi ile geçim derdindedir. Tarlada canla başla çalışırken iftirayla hapsilere düşer fakat ne annesini ne de tarla işlerini asla aklından çıkaramaz: *“Apalaa, mısılaa bekçisiz kaadı, vah fıkaa anacım...”* (EK, s. 111). İki gün ona çok uzun bir süre gibi gelir. Çünkü Ali çalışma hayatına çok çok erken başlamıştır ve artık boş duramamaktadır. Yaşlıları oyun oynama hayali kurarken, hapsilere düşen Ali tarlalarındaki işleri düşünmektedir. Sahipsiz kalan tarlayı ve bir de dul annesini...

Recep hikâyesinde yer alan çocuk işçi ise hapsilere düşmüş bir başka çocuktur. On üç yaşında olmasına rağmen akli fikri çalışmadadır. Yaşının büyüdüğünü ve bu saatten sonra baba eline bakmanın ayıp olduğunu savunmaktadır. Suçu ise bir kavga esnasında kazara bir adamı öldürmesidir. İsteyerek olmamıştır fakat suç katillik olunca iki yıl ceza yemiştir. Sübyan koğuşunda ise dirlik edemeyince cezaevi müdüründen iş istemiştir. *“Düğüyorlar beni, el atıyorlar uçkuruma, bıçak çekiyorlar, istiyorlar haraç!”* (ÇK, s. 86).

Recep'in bu haykırışına kayıtsız kalamayan müdür Recep'e aşçının yanında yamak olmasını söylemiştir. Fakat Recep'in hapisten çıkmaya epey zamanı olduğu için hapisanede şeker, kuru incir, üzüm satışına başlamış ve işleri de çok iyi bir şekilde ilerlemiştir.

Recep'te dikkat çekilen bir husus ise onun, henüz okuma yazma bilmemesidir. On üç yaşında olmasına rağmen okula hiç gitmemiştir. Köy yerinde çift sürmüş, döven çekmiş, dağa odun taşımıştır ama okula gitmemiştir. Gazeteleri, dergileri evirip çevirirken cezaevi yazı işlerinde çalışan kişi Recep'e bu hususta yardımcı olmuştur. Gece gündüz hem işinde çalışmış parasını kazanmıştır hem de büyük bir azimle okuma yazma öğrenmiştir. Okuma yazmayı öğrenen Recep heyecanlanmış ve asker olma hayali yeniden nüksetmiştir. Hem gariban anasını sevindirmek hem hayallerine kavuşabilmek ümidi Recep'in enerjisine enerji katmıştır. *“Benim de sevinsin anacığım. Desin Şükür Rabbime, kazandı Recebim onbaşılık.”* (ÇK, s. 92).

Hem çocuk olmak hem işçi olmak hem aileyi düşünmek bu yaşlar için oldukça ağır tecrübelerdir. Bedenleri küçük hayalleri büyük, çocukluğunu yaşayamadan büyümek zorunda kalmak ayrı bir güç iken bu ağırlığı hapisanede taşımak ise farklı bir boyut olarak değerlendirilebilir. Recep'in tek kazançlı çıktığı nokta ise hapisanede okuma yazmayı öğrenmesi ve yarım kalan hatta ömür boyu hiç gerçekleştiremeyeceğini düşündüğü hayallerini gerçekleştirme umudu ile hapisaneden ayrılacağı günü beklemesidir.

Sevinç hikâyesinde ise yedi sekiz yaşlarında, bir vapur yolculuğunda cambazlık yaparak para kazanmaya çalışan minik bir kız çocuğu ile karşılaşılır. Cambazlık yaparak geçinen bu ailede arada yok olan, heder olan üç küçük kız çocuğu vardır. İşte bu çocuklardan biri hikâye kahramanı olan minik kızdır. Hünerlerini süratli ve tam manasıyla tamamladıktan sonra ilgisiz yolculardan hakkı olanı toplamak için sıra avuç açmaya geldiğinde kızın hal ve hareketleri dikkatleri çeker.

“Sıra para toplamaya gelmişti. Kalem tutması gereken ufacak avucunu açtı işe girişti. Öyle kayıtsızdı ki... Laf olsun gibilerinde dolaşiyor, küfreden ya da sümsükleyenlere aldırıyor hatta avucuna kazara düşen sarı yüzüklere bakmıyor, alnındaki bir tutam saçını başının bir hareketiyle arkaya atıveriyordu.” (ÇK, s. 119).

Bu hikâyede yer alan çocukların ailesi diğer hikâyelerde yer alan çocukların ailelerinden ayrılmaktadır. Çünkü geçim sıkıntısından ziyade kızlarını da çalıştırarak kendisini alkole veren bir babanın varlığı söz konusudur. Hatta hiç alışık olmadığımız başka bir durumla daha karşılaşırız ki anne de bir alkoliktir. Orhan Kemal’in hikâyelerinde babaların alkol kullananına, çocuğuna eziyet edenine yahut onları zorla çalıştıranına tesadüf edilmiştir fakat bu karakterde bir anne ile ilk kez karşılaşmaktadır. Olan ise üç kız çocuğuna olmuştur.

Yaşları birbirine yakın olan bu üç kardeşin hepsi de çalışmakta ve kazandıkları parayı anne ve babalarına vermektedir. Anne ve babanın da parayı nereye harcadıkları aşikârdır. Çocuğun çalışması zaten etik değilken bir de haklarıyla kazandıkları parayı ailelerine vererek en güzel çağlarını heba etmeleri hem aile yapısına hem de toplumsal yapıya büyük zararlar verebilmektedir.

Harika Çocuk adlı hikâyede ise atölye işçisi bir çocuk çıkar karşımıza. On iki yaşını henüz bitirmemiş işçi bir çocuk. Küçükken babası ile çalışarak bu işi kavramış. Okula ancak ilkin dördüne kadar gidebilmiş. Annesi vefat edip de babası kadın peşine düşünce sıvamış kolları... Torna, tesviyeye ait ne kadar iş varsa hepsinin üstesinden gelmiş. Her işi yapabilmesine rağmen aldığı haftalık ise asla emeğinin karşılığını vermemiştir. Bunun dışında başka bir arkadaşını atölyede ziyaret için gelen kişi ile işçi çocuk ile arasında geçen diyaloglar okunduğunda ise kendi küçük ama kocaman bir kalbe sahip olan çocuğu daha yakından tanıma fırsatı bulunur.

Diyaloglarda en dikkati çeken kısım ise okul ile ilgili olan kısımdır. Kendi de çocuk olmasına rağmen, kendinin de okulda olmasına rağmen, koca yürekli çocuk hep kardeşlerini düşünmektedir. Bir mucize olsa, tekrar okula gitmek ister miydin diye sorulduğunda çocuğun verdiği cevap toplumsal bir yara örneğidir.

“İsterdim ama... Kardeşlerim... Babama güvenilmez ki. Düşer gene kötü bir kadının peşine... Benden geçti. Kardeşim okuyor. Öteki küçük daha. Büyüyünce onu da okula vereceğim. Haftalığım elli olur herhalde...” (G, s. 85).

Hem kendi çocukluğunu yaşayamamış olması hem iki kuruş haftalıkla yetinmesi hem de kardeşleri için gelecek hayali kurabilmesi onu harika bir çocuk yapmıştır. Daha küçücükken omuzlarındaki yükün ağırlığı ise tarif edilemeyecek kadar büyüktür.

Elli Kuruş hikâyesinde de babası evi terk eden bir çocuğun okulu bırakıp çalışmaya başlaması ve ölümle sonuçlanan hüznü hikâyesi okunur.

“Haminesi Tahtakale’de tuzcuda çalışıyormuş. Annesinin eczaneden kazandığı parayla kıt kanaat geçiniyorlarmış ama şu son zamlar olmasa. Çaresiz okulu beşten bırakıp annesiyle haminesinin kazançlarına bir şeyler katabilmek, hiç olmazsa üç yaş küçüğüyle kendisinin okul masraflarını çıkarabilmek yolunu tutmuş, gazete satıcılığına başlamış.” (ÖE, s. 89).

Her gün gazete satın alan bir müşterinin ağzından aktarılan satırlar yine geçim derdini ve bu geçim derdine dâhil olan çocukları anlatır. Okumayı bütün benliğiyle isteyen bir çocuğun ailesi mağdur olmasın, annesi daha fazla üzülsün diye giriştiği bir iş olarak değerlendirilebilir.

Günlerden bir gün gazete dağıtmak için geç gelir ve hasta olduğu için geç geldiğini anlatır. Doktora gitmişlerdir, doktor şurup yazmıştır fakat onlar parasızlıktan alamamıştır. Müşterisi ona para verip şurup almasını tembihlemiş fakat o kabul etmemiştir. Neredeyse tüm çocuk hikâyelerinde karşılaştığımız gibi bu çocuk işçi de oldukça gururludur. Fakat borç olarak vereceğini söyleyen müşteri onu bir şekilde ikna edebilmiştir. Günler haftalar geçmiş hem gazete dağıtmaya hem de borcunu ödemeye devam etmiştir. En son ise elli kuruş borcu kalmıştır.

Fakat uzun bir süre gazete dağıtmaya gelmez. Müşteri onun elli kuruş borcun üzerine yatacağını ise hiç düşünmemiştir. Bir gün kapı çalmış ve gelen ise onun kardeşi olduğunu söyleyen ve gazete dağıtma işini üstlenen çocuktur. Abisinin kendisine borcu olduğunu söyleyip elli kuruşu adamın eline bir çırpıda tutuşturmuştur. Abisini sorduğunda ise öldü yanıtını almıştır. “Ağlamadı, hıçkırmadı. Taş gibi, ‘Öldü’ dedi. *Dün Edirnekapı’ya gömdük.*” (ÖE, s. 92). Yoksulluğun vurduğu ailelerde yitip giden onca çocuktan yalnızca biridir bu işçi çocuk. Paraları olmadığı için alamadıkları bir öksürük şurubu, ilerleyen hastalık ve küçük bir bedeninin toprak olması bir çocuk mağduriyetinin açık bir göstergesidir.

Çocuk hikâyesinde de işportacılık yapan, küçücük yaşına rağmen yine gururlu mu gururlu, okuma isteği ile kavru lan bir çocuk işçiyle karşılaşılır. Kartpostal satarak okul masraflarını olsun çıkarmaya çalışan çocuk, annesinin mektebi bırak feryatlarına üzü lerek fakat mektebi de bırakmayarak her ikisini birlikte yürütmeye çalışır. “Acımasına acıyordu annesine. Annesine acıdığı için okumak istiyordu ya hiç olmazsa ortayı bitirse. Öğretmen ‘Oku!’ diyordu. Haluk bile bir gün, ‘Ah! Demişti. ‘Karnem seninki gibi olsa ’” (KP, s.29). Okulda oldukça başarılı olmasına rağmen en azından masraflarını kendi karşılayıp ailesine bu şekilde yardımcı olmaya çalışmakta ve bununla birlikte en çok da içinde buldukları durumu sonsuza kadar yaşamamak için mücadele etmektedir. Diğer pek çok hikâyede gördüğümüz gibi okulu bırakıp çalışma hayatına büsbütün kendini kaptırmayan çocuk işportacılığı, okulunu ve geleceğini düşünerek yapmaktadır.

İşportacılık yapan diğer bir çocuk ise *Aslan Tomson* adlı hikâyede yer almaktadır. Fakat bu çocuk maalesef ki bir önceki hikâyede anlatıldığı çocuk gibi okula devam edememiş ve okulu bırakmak zorunda kalmıştır.

“İsteyerek mi bırakmıştı? Ablası kocaya kaçmış, annesi ameliyat olmuş, babası tahsildarlıktan açığa çıkarılmıştı. Yoksa bırakır mıydı? Notları Kayhan’dan da, Erol’dan da iyiydi. Şinasi, Kayhan, Erol mühendis olmayı kuruyorlardı, hâkimin oğlu avukat, Nazan’la kendisi de doktor.” (KP, s. 39).

Çalışmak zorunda olan bu çocuklarla ilgili bilhassa son bahsettiğimiz hikâyelerde dikkati çeken en önemli husus okul başarıları oldukça yüksek, zeki çocuklar olmalarıdır. Sorulan sorulara verdikleri yanıtlar, kurdukları hayaller, daha minicikken gösterdikleri özgeci tavır bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Fırlama hikâyesinde okuma isteği olan fakat okula başlama hayali bile gerçekleşmeyen işçi çocuk ise kâhyalık yapmaktadır. Dolmuşlara müşteri bulmak için var gücüyle çalışmaktadır.

“Mangırları biriktirecekti. Sıcaktan gırtlığı yanmak değil, ölse, limonata, buzlu ayran, şerbet şöyle dursun bardağı çeyreğe satılan soğuk su bile içmezdi. Ayrana, limonataya, suya verecek parası yoktu. Evet, biliyordu çeyrek çok bir şey değildi ama olsun. Parası hiç eksilmemeli, tam tersi çoğalmalıydı. Çoğalmalıydı ki geçen yıl olduğu gibi ayaz almasında okuldan. Geçen yıl mangırı yetişmediğinden okulun pulu, fotoğraflı kağıtlarını tamamlayamamış, girememiş. Bu yıl girecek, girmesi gerek. Bu yıl da girmezse bir daha hiç giremez. Giremeyince okuyamaz, okuyamayınca kâhya, pek pek babası gibi hamal olup kalır. İstemiyor bunları.” (YYB, s. 289).

Okumanın anlam ve önemini kavrayan çocuklar sırf parasızlık nedeniyle okula dahi başlayamamaktadır. Çocuk kahraman bir müddet işe gelmeyince okula yazıldığı düşünülür fakat bu çocuk daha okula yazılamamıştır. Yine babası tarafından başka bir kadın uğruna terk edilen masum çocuklar ve geçim derdinin tüm yükünü yüklenmek durumunda kalan bir annenin dramı satırlara sinmiştir. *“Takmış koluna yeni bir gaco, çekmiş gitmiş nereye gittiyse. Annem hep ağlıyor. Kardeşim dersin boğmacadan horoz gibi ötüyor. Gel de okulu düşün!” (YYB, s. 290).* Burada da annesini, kardeşini düşünen küçük ama kalbi, vicdanı koca bir çocukla karşılaşılır. Geçim derdinin omuzlamak için hayallerine veda eden, annesinin üzüntüsünü de kendine dert edinen ve elbette kardeşinin hastalığına üzülen, çalışmak zorunda kalan işçi bir çocuk.

Bir Dal Gibi adlı hikâyede ise hayata tutunmaya çalışan, bunun için birlikte mücadele eden bir ana kızın hikâyesi okunur. Anne atölyede terzi iken kızı da bir kitapçıda çıraklık yapmaktadır. Orta ikiden ayrılan kız dışardan imtihanlara girebilmek için hem çıraklık yapmakta hem de bir yandan imtihanlara hazırlanmaktadır. Fakat gel gelelim ki annenin çalıştığı atölyedeki usta küçücük bir çocuğa göz koymuş bu edepsizlik yetmezmiş gibi karısını boşayıp kızı alacağını bile dile getirmiştir. Geçim derdiyle insanların var olan mücadelelerine adeta sekteye uğratmak bu hikâyenin en alıcı noktalarındandır.

“Ben çocuğum daha. Böyle şeyler söylenir mi bana? Ayıp değil mi? Babam diyor ki Orta'nın imtihanını ver, lisede okutayım seni diyor. Ben asıl okumak istiyorum. Okumasam bile orta diplomamı aldım mı bir bankaya girerim. Annemi el kapısından kurtarırım.” (KK, s. 120).

Yine okuma hayali, yine çalışmak zorunda kalma ve zorlu bir mücadele aktarılır. Bu hikâyede ilk kez bu türden bir engel ile karşılaşırız. Ustabaşının kıza göz koyması, onunla evleneceğini dahi söylemesi akıl alır gibi değildir. Anne de kız da çalışmak zorundadır. Annenin vereceği ters bir tepki annenin işten atılmasına sebep olacaktır. Kızın tepki vermesi ise ustabaşı için hiçbir anlam ifade etmemektedir. İnsanların yaşadıkları onca zorluktan sonra böylesine hadsizliklerin yaşanması ise yine toplumsal bir yara olarak nitelendirilebilir.

Fare Zehri adlı hikâyede de neredeyse bütün bir evin sorumluluğunu omuzlarına alan bir kız işçinin hikâyesi anlatılır. On beş yaşlarında olan kız, bir eczacı dükkânında çıraklık yapmaktadır. Dükkâna sık sık uğrayan doktor ile aralarında geçen bir konuşmada kendisinden şu şekilde bahsetmiştir:

“Babam felçli, annem verem. Kardeşlerimin en küçüğü iki yaşında Dört, altı, sekiz, on yaşlarında beş küçük kardeşimden başka ortaokula giden benim üç yaş küçüğüm. Yani benimle yedi kardeşiz. Evimiz kira Doktor Bey!” (YYB, s. 105).

Eczacı kız aldığı üç kuruş maaşla kendisiyle birlikte dokuz nüfusa bakmaktadır. Fakat insanların acımasızlığı, düşüncesizliği bu hikâyede de ortaya çıkmaktadır. Zaten feleğin çemberinden geçen, dertleriyle hemhal olan bu insanlar tek bir ekmeğe muhtaçken bencilliğin daha çok kol gezindiğine şahit olunmaktadır.

Doktor, kızın hikâyesini dinledikten sonra bu aileden yardımını hiç esirgememiştir. Fakat uzun bir Avrupa gezisinden sonra kız eczanede göremeyince merak etmiştir. Maalesef eczacı kız peşine takılan bir delikanlı ve arkadaşlarının tecavüzüne uğramıştır. Bu durumu fazla kaldıramayan kız bir kutu fare zehri ile intihar etmiştir.

Onca emekle evini geçindirmeye, kirasını ödemeye, kardeşleri için bir gelecek hazırlamaya çalışırken feci bir sonla bu dünyadan ayrılması bir trajedidir. İnsanların üç kuruş maaş alabilmek için kimi zaman hayallerinden dahi vazgeçerek küçük yaşta atıldıkları çalışma hayatı bu türden vakalarla da son bulabilmektedir.

Ayten, Atom, Rüya ve Karaçalı adlı hikâyeler ise nehir romanlar gibi düşünülebilir. Bilindiği üzere nehir romanlar aynı yazara ait birbiriyle ilişkili olan romanlardır. İsmi saydığımız hikâyeler de birbiri ile ilişkilidir, birbirinin devamı niteliğindedir. Geçim derdi çeken baba tek maaşla evini geçindirememektedir. Eşinin de çalışmasını istemektedir. Evin kızı ise annesinin çalışmasını arzulamamaktadır. *“Hayır yaşlı annesini el kapılarında çalıştırmaktansa ölmeye razıydı Ayten. Hemen arkadaşlarını görmüş, gerekli soruşturmayı yapmış, ne kadar kazanılacağını öğrenmiş, kararını vermişti.”* (KK, s. 144). Ayten okulu bırakıp fabrikada işe başlayacaktır. Ayten’in yaşıtı arkadaşlarından ise tek bir farkı vardır. Arkadaşları ilkokulu bitirir bitirmez triko atölyelerinde çalışmaya başlamıştır. Fakat Ayten ortaokula yazılmış, bir yıl gitmiş, ikinci yılında ayrılmış olarak ve çalışma hayatına başlamıştır. O dönemlere göre Ayten arkadaşlarından bir sıfır öndedir. Dört hikâyede de birbiri ile bağlantılı olarak Ayten’in fabrikada yaşadıkları aktarılmıştır.

Kel Tahir hikâyesinden ise aslında buraya kadar bahsi edilen tüm hikâyelerde yarım kalmış çocukluğun fabrika köşelerine, paydos vakitlerine nasıl esir olduğu görülür. Cennet de tıpkı öteki çocuk işçiler gibi küçücük omzuna büyük bir yük alarak hayata başlamıştır. Henüz on üçündedir. Çırçır fabrikalarında süpürgecidir. Babası, annesi de fabrika işçisidir. Babası bir gün kıskançlık yüzünden annesini öldürünce Cennet'e çocukluk günleri haram olmuştur. Bir yandan annesiz kalmış bir yandan da çalışmak zorunda... Ama beştaş sevdasından ise hiç vazgeçmemiştir.

“Ne sinema ne de arkadaşlarıyla yarenlik. Tek eğlencesi uzun paçalı bir şalvarının cebinden eksik etmediği beştaş. Fabrikada bile, bir saatlik yemek paydosunda ya simit ya da çeyrek somun, kara zeytin yeşil soğanla, karnını doyuruverir, haydi beştaş!” (YYB, s. 240).

Sokaklarda yaşanamayan çocukluk âdeta fabrikalara yahut çalıştıkları öteki alanlara taşınmış, daha çocukluğunu yaşayamadan büyümek zorunda kalan çocukların hikâyesi ortaya çıkmıştır. Yokluğun acı yüzü, çaresizliğin çıkmayan sesi çocuk işçilerin hikâyelerini okurken daha fazla kendini hissettirmiştir.

Sonuç itibarıyla Orhan Kemal'in çalışma hayatı kapsamında değerlendirdiğimiz işçi çocuklar geniş bir yer kaplamaktadır. Ev ekonomisine katkı sağlamak amacıyla hayallerine veda eden çocuklar canla başla ve zor koşullar altında çalışmışlardır. Kalplerinin yüceliği neredeyse her hikâyenin satırlarına sinmiştir işçi çocukların... Çoğunlukla yürek burkan çocukların, yüzleri güldüren hal ve tavırları da hafızalardan silinmemekle birlikte tablolar halinde en güzel yere konumlanmayı hak etmektedir.

3.5. Hapishane Çalışanları

Bir denetim mekanizması olarak hapishanelerin ortaya çıkışı oldukça eski tarihlidir. (Soran, 2016: 112) Fakat modern anlamda önem kazanması ve devamlılığı zaman almıştır. Çünkü göçebe yaşanan bir toplulukta herhangi bir suç da işlene alınacak ceza mutlaka kısa süreli olmalıdır. Yaşam koşullarının değişmesiyle birlikte cezanın verildiği alanlar (hapishaneler), burada geçerli olan koşullar da değişmiştir. Hikâyelerde koşulların vaziyeti ise hem mahkûmlar hem de hapishane personelleri açısından hiç iç açıcı görülmemektedir.

Orhan Kemal hikâyelerinde çalışma hayatına dâhil ettiğimiz ve inceleme alanı oluşturduğumuz diğer bir grup da cezaevleri çalışanlarıdır. Daha çok gardiyanların anlatıldığı hikâyelerde, gardiyanların yaşadığı sıkıntılar ve cezaevlerinin genel görüntüsü aktarılmıştır. Bilhassa 72. *Koşuş* hikâyesinde hem dönemin genel özellikleri hem de hapishanelerin genel durumu ayrıntılı olarak verilmiştir. Dönemin özellikleri ve hapishane koşullarının anlatılması ise çalışanların genel panoramasını ortaya koyabilmek adına önem arz eder.

“72. Koşuş, bütün cezaevlerinde olduğu gibi cezaevinin en yoksul, yoksul olduğu içinde en pis koşuşuydu. Buranın insanları ayağa kalkmış birer solucandılar. Devlet baba her hükümlü gibi onlara da günde kara birer tayın veriyordu. Bazen kupkuru, bazen fırından yeni çıkmış ama her zaman çamurdan farksız. Sabahları pis çuvallarla getirilip koşuşun ortasında teker teker dağıtılan bu tayınlar yirmi dört saatlik besinleriydi. Sabah kahvaltısı, öğle akşam yemekleri bu tayından ibaret olduğu gibi, hamam, tıraş, sigara paraları da bu kara tayının içindeydi. İster yesin ister satsınlar! Satarlardı çokluk. Hem de bir, beş değil, altı ay bir yullığını birden, kirli bir beş liralığa. Koca yılın üç yüz altmış beş tayını karşılığında alınan beş liranın üstüne kırk beş kuruş daha eklemeliydi ki bir kilo kesme şeker alınsın.” (YK, s. 16).

Bu şekilde tasvir edilen bir cezaevi ortamı her ne kadar hükümlüler için çekilmez ise de gardiyanlar ve cezaevi çalışanlarını da dolaylı olarak etkilemiştir. Bir de üstüne üstlük alınan ücretle geçimini sağlayamamaları ve hatta çocuklarını dahi okutamamaları dikkat çekmektedir.

Cezaevi ortamı, hükümlülerin çekilmez bir hayatta nefes aldıklarını göstermektedir. Durum orada çalışanlar için de pek farklı sayılmaz. Çünkü çalışma ortamı, koşulları kişinin hem ruh sağlığına hem de aile yaşantısına doğrudan yansır.

Ortam bu haldeyken yaşanan dönemin kısa özeti ise 72. Koğuş hikâyesinde şu şekilde aktarılır:

“Dünyada savaş vardı. Motorlu Alman birlikleri yıldırım hızıyla Avrupa’yı alt üst ediyordu. Yollar, sınırlar kapanmış dışarıdan içeriye pek bir şeyler gelmiyor, memleket kendini güç besliyordu. Ekmek karneye binmişti. Cezaevinde şekerin topağı beş kuruşa satılıyordu.” (YK, s. 17).

Büyük bir yokluğun yaşandığı bir dönemde hapisanelerin vaziyeti de ortadadır. Bu durum hem hükümlüler için hem de cezaevi çalışanları için zorlayıcıdır. Çünkü böylesi bir ortamda görevini sağlıklı bir şekilde yerine getirmek, akşam olduğunda evine ekmek götürebilmek her insanın üstesinden gelebileceği bir durum değildir.

Ayşe ve Fatma adlı hikâyede gardiyan anne ve babanın çalışma saatleri, aldıkları ücrete dikkat çekilerek çocukların da bu durumdan nasıl etkilendiği ortaya konulmuştur. Fatma, gardiyan bir anne ve babanın sekiz dokuz yaşındaki kızıdır. Anne ve babasının mesleğinden dolayı okula dahi gidemez. Bir hükümlünün okula niçin gitmediğini sorduğunda Fatma’nın verdiği yanıtta yaşadıkları sıkıntının derecesi net bir şekilde anlaşılabilir.

“Eliyle koluyla kaşıyla gözüyle: Nasıl gidersin kardeş? Babam da gardiyan annem de. Yirmişer lira maaşları var, ayda kırk lira. Her şeyler ateş pahası. Okula gitmek isterim şüphesiz ama kolay mı? Masraf ister...” (ÇK, s. 78).

Ayşe ise aynı cezaevinde başka bir gardiyanın kızıdır. O da Fatma gibi günlerini cezaevinde geçirmektedir. Gardiyanların çalışma saatleri, aldıkları ücret ile çocukları da böylesi bir hayata mahkûm olmak durumunda kalmıştır.

Eski Gardiyan adlı hikâyede de gardiyanların bir nevi çaresizlikten bu mesleği icra ettiği aktarılır. Eski bir gardiyanen hapishanede iki yüz elli kuruş karşılığı bir tutukluya afyon getirmek suçundan ötürü hakkında zabıt tutulmuştur. Mahkemeye çıkarılacakken hapishane müdürünün yufka yürekli olmasının şansı ile yalnızca görevine son verilerek bu suçtan beraat etmiştir. Sonrası ise büyük bir yokluktur. Gardiyanlığın, meslek olarak olumlu bir yanı yoktur fakat işsizlik, parasızlık da ayrı bir derttir. Gardiyanın işsiz ve beş parasız kaldığı günlerde, gardiyanen yaşadıkları anlatılan şu satırlar aslında her şeyi daha net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Gardiyanen haftadan haftaya, yirmi dört saatlik izinlerini kullanamaz, cezaevinde kalırdı: Ne harcayacak parası vardı, ne de yatacak yeri. Zengin tutukluların koşuşlarında geçen bu yirmi dört saatin hiç olmazsa on beş, on altı saatini sofradan sofraya yer değiştirmekle geçirirdi. Sahibi kim olursa olsun, çağrılın çağrılmasın gider ‘Selamünaleyküm’le sofraya bağdaş kurar, obur bir iştahla yer, önüne ne çıkarsa yer, habire yerdı. Gece yarıları saat onda, tutukluları koşuşlarına kilitlemek için Meydanyeri’nde çalınan kampana, onu, sigara dumanlarının sardığı koşuşun ılık köşesinden istemeyerek kaldırırdı. Altıları morarmış gözlerini ova ova doğruluşu, yamalı pantolonu içinde incecik bacakları, şişirilmiş benzeyen koca karnıyla tembel tembel yollanışı üzerine, koşušta fisiltular olurdu: ‘ herifin rahatını bozdular, amma da saygısızlık ha!..’” (ÇK, s. 65).

Hapishanede iken yaşadıkları anlatılan gardiyanın şimdiki hayatından tek farkı karnının tok olmasıdır. Öteki dikkat çeken nokta ise aldığı maaş ile yetinmeyip dışarıdan içeriye getirip hükümlülere sattığı afyondan para kazanma telaşının olmasıdır. Öyle ki karnını zaten zenginlerin olduğu koşušta doyurarak geçiren gardiyan bir de ek iş yapma gereği duymaktadır.

Ekmek, Sabun ve Aşk hikâyesinde de genç bir gardiyanın işi ve bağlantılı olarak hayatına dair serzenişleri okunur. Galip adındaki gardiyanın hiç kimsesi yoktur. Annesi veremden vefat etmiş, babasını ise hiç tanımamıştır. Kitap okuma düşkününü bir hükümlü ile gardiyan arasında kurulan diyaloglarla okuduğumuz hikâyede de bu mesleğin insan hayatına hiçbir getirisi olmadığı gibi insan ömrünü de tükettiğini anlarız. “*Bir gün ‘Biz de insan mıyız?’ dedi. ‘Otuz beş lira maaş ve koca bir ay mahpusluk! Sizinle aramızdaki fark ne? Bizim bu işin gönüllüsü olduğumuz mu?’*” (EK, s. 23). Neredeyse gardiyanlık mesleğinin işlendiği her hikâyede bu türden bir serzeniş ya aleni olarak verilmiş ya da bir şekilde okuyucuya hissettirilmiştir. Bu bağlamda gardiyanlık demek hükümlüden hiçbir farkı olmayan, bir farkı olmadığı gibi emeğin karşılığını da bulmadığı bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.6. Devlet ve Fabrika Memurları

Orhan Kemal'in hikâyelerinde devlet kademelerinde görev alan çalışanlar ise inceleme alanı oluşturan diğer bir gruptur. Umum müdürleri, muhasebeciler, kâtipler ve odacılardan oluşan çalışma grubunda da diğer alanlarda olduğu gibi geçim derdi baş göstermektedir. Fakat bu hikâyelerin genelinde rastlanan, öteki çalışma gruplarından ayrı tutulması gereken hikâyelere de rastlanmaktadır. Şöyle ki bu ayrımın olduğu hikâyelerde evin reisleri geçim derdinden bahsetmiş fakat bu yükü yalnızca kendileri omuzlamışlardır. Eşlerinin ve çocuklarının, çalışma hayatına dâhil etmemişler ya da onlar da çalışmalı gibi bir serzenişte bulunmamışlardır.

Günümüzde olsun geçmiş dönemlerde olsun devlet kurumları ya da masa başı işler her daim gözde mesleklerin bir arada bulunduğu bir kademe olarak görülmüştür. Bu kademe görev alabilmek ise yokluk ile mücadele eden insanların ulaşmak için ellerinden geleni yaptıkları zorlu bir mücadele olarak yansımıştır. Fakat ulaşılan bu zorlu yolculuğun sonunda ise öteki çalışma gruplarının yaşadığı sıkıntılar bu çalışma grubunda da yaşanmıştır. Hikâyelerde devlet memurlarının ya da masa başında görev yapanların ay sonunu getiremedikleri yahut daha da acısı çocuklarının karnını dahi doyuramadıkları görülmektedir.

Memurluk belirli bir eğitimin sonunda ulaşılan bir iş grubudur. Bu nedenle de diğer insanlar tarafından saygın bir konum olarak görülmüş ve burada çalışan insanların hep huzurlu, mutlu ve sorunsuz bir yaşantıları olduğu düşünülmüştür. Fakat hem gerçek hayatta hem de hikâyelerde karşımıza çıkan tablo bambaşkadır. Belki de bu kurumlarda çalışanların masa başında çalışıyor olması diğer insanlar tarafından bir rahatlık olarak görülmüş ve onların hayatlarından şikâyet etmeleri ise çoğu kez şımarıklık olarak değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak memurların dile getirdikleri zorluklar çoğu kez göz ardı edilmiştir.

Devlet kurumlarında görev alanlar dışında bu çalışma grubunda yer verilecek diğer çalışanlar ise fabrikalarda masa başı görev yapan çalışanlardır. Onların da en büyük derdi ekonomik sorunlardır. Bu çalışma grubu içerisinde inceleme alanı oluşturma sebebi ise yapılan işlerin benzer olmasından kaynaklanmaktadır. Genel anlamda memurlar ve masa başında görev yapan diğer çalışanlar bu başlık altında incelenecektir.

Sarhoşlar hikâyesi küçük bir memur olan Turgut Şen'in hikâyesidir. “*Dokuz çocuk babası olan Turgut Şen, küçük bir memurdur. Kırkını bitirmek üzeredir. Saçları dökülmüş, avurtları birbirine geçmiştir, alnı da kırışıklıklar içinde...*” (S, s. 5). Kırk yaşında olmasına rağmen dış görünüşünün bu şekilde betimlenmesiyle başlayan hikâye bir memurun da geçim derdini en derinden yaşadığını okuyuculara açık bir şekilde hissettirmektedir. Çünkü bakıldığı zaman, memurlar daha geniş bir ifadeyle masa başı çalışanlarının geçim derdi olduğu düşünülmediği gibi dolayısıyla da bu yolda mücadele edileceği akıllara gelmemektedir.

Sarhoşlar hikâyesinde Turgut Şen ne yapacağını bilemez bir vaziyette okuyucu karşısına çıkmaktadır. Meyhanede karşılaştığı bir kişiyle aralarında geçen konuşmalar eninde sonunda ekonomik sorunlara gelmektedir.

“Dereden tepeden konuşuyorlardı. Bahis döndü dolaştı geçim derdine geldi ve durdu. Bu sırada Turgut Şen, dokuz çocuğunu, onuncu çocuğuna gebe, bir deri bir kemik karısını, camlarından üçü kırık odasını, annesini ve inmeli babasını hatırlamıştı.

—Arkadaş, diye berikinin elini tuttu, bugün tam on gündür benim evimde tencere kaynamıyor, çoluk çocuğumun midesine bir zırnık sıcak yemek girmedi.” (S, s. 6).

Hikâye kahramanının durumu bu şekilde aktarılırken ailesinde yer alan bireylerin durumları da ayrıca dikkat çeker. Hikâye kahramanının babası, annesi yaşlı, üstüne üstlük baba felçli ve bakıma muhtaç; eşi sürekli çocuk doğuran bir kadındır. Çocuklara gelince aralarında çok fazla bir yaş farkı olamayacağı ve hepsinin de ilgi, sevgi ve bakıma muhtaç bir halde olduğu açıktır. Tek bir kişinin de bu denli kalabalık bir aileyi geçindirmesi oldukça güçtür. Burada dikkati çeken nokta incelemiş olduğumuz pek çok hikâyede kadınların ve çocukların da ev ekonomisine katkı sağlaması fakat bu hikâyede böyle bir durumdan söz edilmemesidir Evin nüfusu bu kadar kalabalıkken evin reisi eşinin ya da çocuklarının da çalışması yönünde bir serzenişte bulunmamaktadır. Öne çıkan yalnızca aldığı maaş ile evini geçindirememesi, evine ekmek dahi götürememesidir.

Kirli Pardösü hikâyesinde yer alan memurun durumu ise farklı bir bakış açısı oluşturmaktadır. İnsanların memur da olsa giyim ve kuşamına göre değerlendirildiği, yapılan iş ve karşılığında alınan emeğin göz ardı edildiği gözlemlenmektedir.

“Servise alınalı üç ay olmuştu. Ufak tefek bir adamcağızdı. Kupkuru yüzünü kırmızı kırmızı sivilceler kaplamıştı. Mor çukurlarına gömülmüş ufacık gözlerini herkesten kaçıırır, göz göze gelmekten ödü kopardı. Keşfedilmekten korkan, kaçak bir suçluydu sanki.” (EK, s. 121).

Bütün memurlardan çalışkan olan bu memur yemek paydoslarında evden getirdiği yiyeceklerle karnını doyurmaktadır. Üzerindeki pardösüyü ise hiç çıkarmamakta, çıkaramamaktadır.

“Gün geldi, bu küçük memurun sırtındaki pardösü fiskosa vesile oldu. Yıllık bilanço hazırlıklarında sabahlara kadar çalışıldığı, defterikebir ve muavin hesapların aktif ya da pasiflerinde kuruşların aranmaktan yorulduğu, demli çayların höpürtüsüyle içildiği anların alaylı kakkahaları hep bu pardösü içindi.” (EK, s. 122).

Küçük memur tüm bu yaşananların üzerindeki kirli bir pardösü nedeniyle olduğunu bilip her seferinde kulak memelerine kadar kızarırdı.

“Memurlar şöyle laf atarlardı:

—Demek pardösüler kirlendikçe...

—Değerlenir.

—Ne biliyorsun?

—Ben senin gibi cahil miyim? En son modayı takip ediyorum.” (EK, s. 122).

Küçük memurun bu tavrı umum müdürünün kulağına gittikten sonra yaşananlar ise yine toplumsal bir çözülme olarak değerlendirilebilir. Müdür hal çaresine bakarken ilk başta acımasızca davranmaktadır. Müdürün kırıcı tavrı memurun pardösüsünü çıkardıktan sonra ortaya çıkan görüntü ve aralarında geçen konuşma sonrası değişmektedir.

“Küçük memur silkindi, umum müdürüyle göz göze geldi. Sonra titreyen parmaklar kesik düğmeleri hınçla çözdü; geniş bir davranış. Pardösü çıktı: Altta ne gömlek vardı, ne fanila. Daracık, kupkuru, ipince bir vücut, fırlak omuz başları ve tahta gibi bir göğüs... Umum müdürünün yüzü karıştı. Söylediğine pişman sordu:

—Ne maaş alıyorsun sen? Öfkeli bir ses karşılık verdi:

—Yirmi beş lira.

—Eline ne geçiyor

—On dokuz doksan beş.

—Evli misin?

—Evliyim.

—Çoluk çocuk?

—Üç tane.” (EK, s. 123-124).

Umum müdürü sendeledi. *“Peki evladım giyin’ dedi.”* (EK, s. 124). Diğer memurlarla birlikte umum müdürünün gördükleri, umum müdürü ile olan bu diyalog memurun üstüne başına dahi bir şey alacak gücü olmadığını ortaya koymaktadır. İnsanların her şeyi ben bilirim edasıyla hareket ettikleri fakat yanıldıkları gözlemlenmektedir. Küçük memurun pis olduğuna kanaat getirip, günlerce geçtikleri dalga, ağza alınan çirkin sözler ve umum müdürüne varıncaya kadar uzanan bu hareketler, hakaretler altında yatan gerçeğin ortaya çıkması adına önem arz etmektedir. Çünkü aynı serviste dahi alınan ücretler farklıdır. Evli ve çoluk çocuk sahibi olması ise omuzlardaki yükü ağırlaştırmaktadır.

Bir Yıl Macerası ise çalışma hayatında ortaya çıkan, haksızlıklara yol açan kayırmacılığın işlendiği bir hikâyedir. Yılbaşının ramazana rastladığı bir dönemde harıl harıl çalışan memurların aralarında geçen konuşmalar ve ahbap dostluğu ile işe giren insanların; gerçekten emek veren, evine ekmek götürmeye çalışan insanların ardından oynadıkları oyun ve işsiz kalma süreçleri aktarılmıştır. *“Nuri on iki seneden beri bu fabrika muhasebesinde, hep bu işte ve seksen lira maaşlı bir memurdu. Seksen lira alıyordu ve otuz beş yaşında olduğu halde beş çocuk babasıydı.”* (EK, s. 60).

Nuri yılların memuruyken ve işini en iyi şekilde yerine getiren memurken çalışma arkadaşı Muhiddin için ise aynı şeyleri söylemek pek mümkün değildir. *“Muhiddin otuz yaşlarında eski bir zengin çocuğu, bolluk ve varlık içinde seyahatler etmiş, İstanbul’da tahsil bahanesiyle paralar yemiş, barlarda kadınlar sevmiş, iyi giyinmesini bilen biriydi.”* (EK, s. 60).

Muhiddin, fabrika sahibin eski ahbabının oğludur ve her fırsatta kollanır, ikramiyelerin en çoğunu o alır, maaş zamlarında ilk Muhiddin düşünülür. Ahbap çocuğu olduğu için diğer memurlardan farklıdır ve gördüğü ayrıcalıklı muamele, onun, arkadaşlarına iftira atarak işinden gücünden edecek, çoluk çocuğuyla ortada bırakacak kadar insafsız yapmıştır. Hikâyede Nuri ve Muhiddin'in sürekli kapışması da bu durumun iş yerindeki konuşmalara, aradaki münasebete dahi yansımalarını gösterir.

“Sobanın turuncu alevler oynayan mikasına bakarak tabakasını çıkardı. Bir sigara yaktı bir sigara da muhasebeciye ikram edip muhasebeden çıktı. Arkasından Nuri ‘İt’ dedi.” (EK, s. 61).

—“Suratını görmüyor muyum, tekmi cinlerim başıma topluyor! Ukala... Bütün gün elinde aynayla tarak... Bir de anası ağlıyormuş. Yarın biz buluruz yedi kuruşu, ikramiyenin çoğu ona çarpar.” (EK, s. 61).

Muhasebeci:

—“Senin baban da Hurşit Ağa'nın dostu olsa... Amma hakça söylemek lazımsa oğlan büsbütün de boş oturmuyor!” (EK, s. 61).

Çalışma yerinde bu türden sohbetlerin var olması, ahbap dostluğunun iş yerindeki çalışmalara bu şekilde dâhil olması insanları birbirine düşüren ve harcanılan emeğin boşa gittiği düşüncesini akıllara getirmektedir. İnsan hem verimli olmaya zorlanmakta hem de çalışmaktan başka çaresi olmadığı için mecburen bulunduğu bir yerde huzursuzluk yaşanmaktadır.

Muhiddin'in işyeri sahibi ile olan münasebeti ve yılların emekçisi olan Nuri'nin arkasından çevirdiği oyunla Nuri'nin işine son verilmesi, evine ekmek götüremeyecek olması ise kayırmacılığın iş hayatında olmaması gereken bir sistem olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

“Kapı usulcacık açıldı. Muhasebeci, arkadan Nuri, girdiler. Nuri'nin yüzü sapsarıydı. Titreyen elleriyle masanın çekmecelerini çekti. On iki seneden beri kendisinden bir şeyler sinmiş kalemleri, kalem uçlarını, yazılmış yazılmamış kâğıtları, küçük bloknotları, arkalarında Bektaşî fıkraları yazılı takvim yapraklarını karıştırdı. Kendine ait olanları ayırdı, ceplerine doldurdu. Kırık bir ayna parçasını ayakucundaki kâğıt sepetine attı. Bütün bu işler, devir ve teslim işleri bir saat kadar sürdü. Sonra çekmece anahtarlarını muhasebecinin masasına bıraktı. Gitti veznedenden dokuz günlük istihkakını aldı.” (EK, s. 70).

Nuri'nin iş yerine vedasının yer verildiği satırlar ve uzun yıllar emek verdiği bir yerden ayrılması okuyucuya derinden hissettirilir. Çalışma hayatında çalışanlar arasında ayrımcılığın yapılması, kayırmacılığın ön plana çıkması diğer çalışanların da çalışma keyiflerini kaçırmaktadır. Nitekim bu hikâyede iş yerinde yaşanan huzursuzluktan ziyade bir de işe son verme olayıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Henüz otuz beşinde, beş çocuk babasının söylediklerine, savunmasına dahi izin verilmeden kapı önüne konulması bahsi edilen tatsız bir durumun sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amir-Memur hikâyesinde de amirlerin, memurları ve diğer çalışanları adeta bir makine olarak görmesi konu almaktadır. Bunun dışında dikkat edilecek diğer bir nokta ise iş yeri aynı da olsa kademe farkının varlığı ve üst kademedede yer alan çalışanların alt kademedede yer alan çalışanlara karşı tavırları dikkat çekmektedir. Kurumun amiri, muhasebecisine; muhasebecisi kâtibine dış göstermekte, odacılar ise adeta emir kulu olarak görülmektedir. *“Yok efendim yok işte... Kellemi kesecek değiller ya! Yok işte. Kadın evde hasta yatar, kız mektepte voleybol oynarken parmağını incitmiş, parmak kütük gibi şiş, oğlansa...”* (KK, s. 351). Muhasebeci bulunduğu konumda bu şekilde söylenirken amir ise muhasebecinin haksız olduğu gibi öteki çalışanların işlerine ehemmiyet vermemelerinden yakınmaktadır. *“...Çünkü hatırınıza gelmedi, çünkü vazifenizden başka şeyler düşünüyorsunuz, çünkü otomatikleşmemişsiniz...”* (KK, s. 353).

Burada amirin kullandığı ‘otomatikleşmediniz’ sözü üzerinde durulması gereken bir husustur. Çünkü genellikle amirler, memurları bu pencereden değerlendirmekte ve onların içinde bulunduğu durumları göz ardı edebilmektedirler. Memurların da bir aile hayatlarının olduğu, çalışırken yorulabilecekleri ve hata yapabilecekleri en nihayetinde onların da bir insan olduğu akıllara gelmemektedir.

Amirlerin, memurlara bu şekilde davranması memurlar tarafından eleştirilirken memurların kendi alt kademesinde bulunan kâtip ve odacılara karşı gösterdikleri tavır da eleştirdikleri tavrından eksik kalmamaktadır. Muhasebeci ile kâtip arasında yaşanan gelişmeler ise şu şekilde gelişmektedir:

“Muhasebeci masasında bir rahatlık içinde sırtını sandalyesinin arkasına dayamış, küçücük yüzü, ehemmiyetle çatık kaşları... İçeri giren kâtime sertçe, ‘Ne istiyorsunuz?’ diye sordu. Kâtip şaşkın, Dernek Başkanı’nın saygı ve selamlarını sunduktan sonra, Dernek Başkanlığı’na hitaben, yazılacak değil dikte edilecek mektup meselesini karmakarışık bir şekilde anlattı. Beriki bütün bu söz kalabalığının farkında değildi. ‘Niçin kapıyı vurmadan girdin?’ diye çıkıştı. Kâtip iki yanına bakındı, çıkacak oldu.

—Burası resmi daire efendi, dingonun ahırı değil.

—Esağfurullah efendim, resmi daire efendim.

—Çık, kapıyı vurduktan sonra gir!

Kâtip çıktı, kapıyı vurdu, ‘gir’ cevabını aldıktan sonra girdi, muhasebeciyi selamlayıp bekledi. Beriki, ‘Ha şöyle’ dedi. ‘Resmi bir daireye böyle girilir.’ (KK, s. 354).

Muhasebeci ile kâtip arasında geçen bu durum; amir ile memurlar arasında geçen durumdan farksızdır. Nihayetinde aynı iş yerinde görev alan insanların birbirlerini kademelerine göre değerlendirmesi ve tavırlarını bu yönde belirlemesi insani açıdan kabul edilebilir bir durum olarak görülmemektedir. Fakat inceleme alanına dâhil ettiğimiz işçiler olsun memurlar olsun, üst kademelerinde yer alan kişiler tarafında bir makine olarak görülmekte, onlardan bilhassa hizmette kusur etmemeleri istenmektedir.

Bu hikâyede yer alan diğer çalışan ise odacıdır. Odacıların durumu ise memurlardan daha kötüdür. Bir emir kulu gibi görünen odacılara müstakil bir hikâyede daha rastlarız. Fakat burada yer alan odacı her ne kadar emir kulu olsa da dışlı ve hakkını yedirmeyen bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Umum müdürünü görmeye gelen bir adamın müteahhit, tüccar ya da daha önemli bir mevkide olmadığına karar verdikten sonra aralarında geçen konuşmalarla hikâye okunur. *Odacı* hikâyesinde karşılaşılan çalışan öteki hikâyelerde karşılaşılan çalışanlardan farklı bir tavır sergiler. Yirmi yılını bu işe vermiş olmanın ve bu işte kendini usta olarak görmenin verdiği rahatlıkla hareket eder. Odacı ile sohbet eden kişi aslında üst kademedendir fakat bunu çaktırmadığını düşünerek odacı ile sohbet eder. Fakat odacı bu işe yıllarını vermiştir. Adamın üst kademede olduğunu sohbet esnasında anlayıverir. Hikâye sonunda gerçekleşen diyalog ise şu şekildedir:

“Odacı ufak tefek adamın yanına kurnazca sokuldu:

—Manzaranızı çakmadım belleme!

—Ne gibi?

—Bana da pay vermeyin de bakın. Anam avradım olsun müfettişlere bir fis geçtim mi... Çakıyon ya?” (S, s. 74).

Odacının verdiği yanıtlardan ve sonunda yapılan konuşmadan da anlaşıldığı üzere çalışanın sivri bir tip olduğu görülmektedir. Genelde hikâyelerde karşımıza çıkan çalışanlar, işçi ya da memur fark etmeksizin sönük ve itaatkâr tiplerdir. Fakat bu hikâyede odacı belki de yılların vermiş olduğu deneyim, cesaret ile gereken yerde gerektiği şekilde çekinmeden tavrını ortaya koymaktadır.

Çalışanların en büyük korkuları işlerinden olma korkusudur. Kendileri ile birlikte düşündükleri bir de aileleri vardır. Anneleri, babaları, eşleri ve çocukları için mücadele eden çalışanların tavrını geçim derdi denilen olgu belirlemektedir. Öteki türlü, onlar da elbette sahip oldukları hakları bilmekte fakat uygulamaya koyamamaktadırlar. Amirlerin memurlara gösterdiği tavırlar ile işçilerin ustabaşlarından gördükleri tavır arasında pek de bir fark görülmediğini belirtmek gerekir.

Dikkat çeken diğerk bir nokta ise maaş mevzuudur. Memurlar da tıpkı işçiler ve öteki çalışanlar gibi bu durumda sıkıntı yaşamaktadırlar. Ailelerinin geçimini sağlamakta güçlük çekmekte, bu durumu da açık bir şekilde ifade etmektedirler. Fakat memurlarda eş ve çocukların çalıştırılma ya da çalıştırmasının dillendirilmesi gibi bir durum mevzu bahis değildir. Dile getirilen şey yalnızca geçimlerini sağlamakta yaşadıkları güçlüktür.

3.7. Diğer Çalışanlar

‘Diğer Çalışanlar’ başlığı altında ise Orhan Kemal’in hikâyelerinde tasnif edilen gruplara dâhil edilemeyen çalışanlar hakkında bilgiler ele alınmıştır. Orhan Kemal’in hikâyelerinde çalışan kesimle ilgili şu bilgiler net bir şekilde ifade edilebilir: Öncelikle neredeyse her meslek grubunda çalışan insanların hikâyeleri aktarılmıştır. Bunun dışında çalışanların yaşadıkları çevre, aileleri ve çalışanların çalıştıkları yerde hissettikleri duyguya varana dek pek çok konu üzerinde titizlikle durulmuştur.

Orhan Kemal’in geçimini sağlayabilmek adına pek çok işte çalıştığı bilinmektedir. Hikâyelerinde, çalışanların bu kadar çeşitli olmasını bu nedene bağlamak mümkündür. Diğer bir nedeni ise Orhan Kemal’in gözlem yeteneğidir. Halkın arasında halk ile birlikte hareket etmesi, onların yaşadığı sıkıntıları, geçim derdini kendisinin de bizzat yaşaması öteki nedenleri arasında sayılabilir. Bu noktada insanın yaşadığını anlatması yahut karşısındakine aktarması daha samimi bir üslubun ortaya çıkmasına vesile olmaktadır. Hikâyeler okunduğunda bu duygu ziyadesiyle hissedilmektedir.

Bekçi, amele, tarla işçisi, garson, şoför, pazarcı, komisyoncu, çöpçü, tellak, boyacı, esnaf, kahveci, kalfa vd. olarak sıralayabileceğimiz çalışanlar, bahsini ettiğimiz durumun açık ifadesidir. Orhan Kemal’in bizzat bulunduğu çalışma alanları dışında çalışanların da hikâyelere konu edilmesi geniş bir çalışan grubunun oluşmasını sağlamıştır.

Mahalle Bekçisi Ali hikâyesinde iplikhanede masuracı iken sık sık hastalanan ve bunun sonucunda doktor raporuyla işe tahammül edemez raporuyla işten çıkarılan Ali’nin hikâyesi anlatılır. Ali işten çıkarılmıştır fakat bekçi olarak başvuruda bulunmuş, sonuçta da çalıştığı fabrikaya bekçi olarak alınmıştır.

“Bu mahalleye, hem de vaktiyle amelelik ettiği fabrikanın bulunduğu bu mahalleye bekçi olmak gururunu okşamıştı. Eskiden yüzüne bakmayan, itip kakan, ‘alt tarafı iki paralık amele’ gibilerinden onu sümsükleyen ustabaşından ta fabrika kapıcısına kadar herkes şimdi ona hususi bir kıymet verecekti. Hatta kim bilir belki de patron çağıracak, kulağına usulcacık bir şey fısıldayacaktı. Böyle şeylerle patronlar doğrudan doğruya meşgul olmasalar bile, kapıcıları, idare memurları velhasıl mahrem-i esrarları olan bir yakınları vasıtasıyla bu işi gördüklerini Ali biliyordu. Sonra Ali gene biliyordu ki, fabrikanın polis ve bekçiye sık sık işi düşer. Öyle ya, memleketin her tarafından çekilip gelmiş ‘ne idüğü belirsiz, bin ananın doğurduğu bu ipallah, sivri külâh takımını’ idare etmek kolay mı?” (EK, s.13).

Bekçi Ali’de dikkat çekilen en önemli husus pek çok hikâyede de karşılaştığımız gibi ye kürküm ye mevzuudur. Amele iken değer görmeyip itilip kakılırken daha sonradan selam verilen, değer verilen bir insan olarak görülmüştür. Çalıştığı yer ve konumunun değişmesiyle gördüğü ilgi ve alâka da değişmiştir. Bu durumda da Ali kendini daha iyi hissetmiş ve kendine olan güveni adeta yerine gelmiştir.

Afaracı Hacı Ali hikâyesinde ilerlemiş yaşına rağmen tarlalarda çalışan Hacı Ali ile karşılaşılır. Hacı Ali’nin çocuğu olmamıştır, eşi de ağmadır. Bu nedenle evin geçim derdi Hacı Ali’nin omuzları üzerinedir. Hacı Ali tarlalarda, güneş altında yalnız başına mücadele ederken bir de köyde gözü hiç doymayan insanların gazabına uğramaktadır.

“Allah kitap karıştırsan, dinden imandan çıkacan; karıştırmayıp yutsan maldan oluyon, kısasa kısas deyip sen de onların malının kıçını vurup kırsan suçlu düşecen, arkaları böyüğe dayalı... Ulan hey firavunlar, ulan hey imansızlar... Ulan koca bir köye bir ineği sığıtıramadınız. Sizin tuttuğunuz orucun da, kıldığınız namazın da...” (EK, s. 49).

Afaracı Ali tarlada nice zorluklarla çalışırken tek malı olan ineğine köylünün bu kötülüğü yapması ve Afaracı Ali’nin söyledikleri, insanların ne kadar malı mülkü olursa olsun gözlerinin hiç doymadığını göstermektedir. Zaten maddi durumu ortada olan, aldığı üç kuruş yevmiye ile geçinen insanlara, arkasına güvenenlerin tarafından bu kötülüğün yapılması kabul edilebilir bir durum değildir. Fakat pek çok işçi hikâyesinde bu duruma rastlanmaktadır.

Doğum hikâyesi de tarlalarda ırgatlık yapan Ferho Üzeyir ile yine tarlalarda çalışarak eşine destek olan Gülizar’ın hikâyesidir. Ferho ve eşi Gülizar tarlalarda çapa yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar.

“Göz alabildiğine uzanan pamuk tarlasında çapa ırgatları onar on beşer kişilik saflar halinde pamuk fidelerinin zararlı otlarını dövüyor, yani çapalıyorlardı. Güneşin altında ısı elli beş dereceyi bulmuştu. Tozlu bir grilikle uzanan gökyüzünden tek kuş uçmuyor, güneş sallanıyordu. Terden sıvılaşmış ırgatların kazmaları ölçülü bir tempoyla hep birlikte inip hep birlikte kalkıyor, kazmaların keskin ağızları kupkuru toprağa değdikçe ‘haş, haş, haş...’ diye ses veriyor, yorgun ırgatların hep bir ağızdan söyledikleri, kazmaların belirli bir ölçü içinde inip kalkmasını sağlayan türkü, güneşin sarı sıcağına yorgun yorgun yayılıyordu:

Kalanın ardına ekerler darı

Ekerler, biçerler, sararlar yâri

Yar bana göndermiş ayvaynan narı.” (G, s. 207).

İşçiler hep bir ağızdan hem türkü söyleyip hem de tarlayı çapalarken Gülizar’ın doğum sancıları başlar. Öyle ki Gülizar bu halde bile çalışmaya devam eder, etmek zorundadır. Doğumu da tarlada gerçekleşir. Ferh o eşinin sancıyla bağırmasına oldukça içerlese ve namahreme sesini duyurduğu için büyük bir öfke duysa da dört kızın üzerine bir erkek evlada sahip olmanın sevinciyle karısına olan öfkesini unutturur. “*Herkes kazmasına dayanmış, koşarak gelmekte olan Ferho’ya bakıyordu. Soluk soluğa gelen Ferho ‘Oğlum’ diye bağırdı. Oğlum oldu!*” (G, s. 211).

Hem tarlada geçim derdine merhem olmaya çalışan Gülizar’ın hem de dört kız evlattan sonra dünyaya gelen erkek evlat ile sevincin en büyüğünü yaşayan Ferho’nun mutluluğu tüm tarla çalışanlarına da sirayet eder. “*Artık ne yorgunluk ne sıcak ne de namahreme duyurmuş kariya öfke, kin. Ferho Üzeyir yirmisinde bir delikanlıydı, kuş kadar hafif.*” (G, s. 211). Sıcağın alınanda yevmiye karşılığı çalışan Gülizar’ın son anlarına kadar tarlaya gelmesi, kızları ve eşi için mücadele etmesi fedakâr ve çileli Anadolu kadınına bir örnek olarak gösterilebilir.

Yemişçi hikâyesi de hayatta yaşanabilecek en büyük acıları yaşamış Mustafa'nın hikâyesidir.

“Yemişçi günün muayyen olmayan saatlerinde mahalleden geçirdi. İki kolunda iki sepet, sepetlerde mevsimine göre elma, armut, ayva, limon, portakal, keçiboynuzu, nar, koltuğunda da bir el terazisi. Yazın güneyin bunaltıcı güneşi altında ağız kenarları köpüre köpüre seslenirdi ‘Elmaa’ Birkaç adım atar, sonra: ‘Deve dişi nar!’ Gene yürür, çatlak topuklarını yerden kurtaramayan papuçlarını sürüye sürüye devam ederdi.: ‘Armut, olmuş incir.’ Gözleri yarı kapalı, alt dudağı sarkık, ağır ağır, sokaklar döner, yıkık arsalarından geçer, fakat hiçbir zaman asfalt caddeye çıkmazdı. Onda asfalt, beton, motor cinsinden her şeye karşı bir yılgınlık vardı: Büyük oğlu otomobil altında kalmıştı, ortanca oğlunun bacaklarını tren kesmişti, en küçük oğlunusa uzak bir memlekette bir fabrikada çalıştığını duymuştu. Onun da er geç bir makineye yem olacağı itikadındaydı.” (EK, s. 101).

Mustafa yapayalnız hayatını bu işten kazanmaya çalışan bir insandır ve bir gün aniden kalbi durur. İnsanlar yokluğunu ilk zamanlar fark etmez ki fark eden de zaten Mustafa'nın veresiye yemiş aldığı manavdır. Veresiye borcu olmasa belki de manav tarafından da fark edilmeyecektir.

Dilekçe hikâyesinde üç kuruş yevmiye ile çalışan bir tellak konu edinilmiştir. Sebepsiz yere işten atılması ve yerine kayırmacılıkla başka birinin alınması, ailenin geçim derdinin nasıl üstesinden geleceği ve bu yolda verdikleri mücadele gözler önüne serilir. Birkaç hikâyede daha karşılaşılan bu kayırmacılık meselesi aileleri mağdur etmekte ve insanlar çoğu zaman hakkını dahi arayamamaktadır. Fakat bu hikâyede en azından savunma amaçlı dilekçe yazma yoluna başvurulduğu görülmektedir. Tellak ve karısının tek hayali oğulları Mehmet'i pırl pırl bir üniforma içinde görmektir.

“Baba on beş, yirmi yıl önce, on dokuzuncu piyade alayı, ikinci tabur altıncı bölük birinci takım ikinci mangada hafif makineliydi. Bir kumandanları vardı lakin ne kumandan! Teftişte tabur kumandanını bile yanılmıştı da paşa arkasını tapıklamış, ‘Eferim’ demişti. Oğlu da onun gibi olacaktı işte. Bu yıldan sonra üç yıl bir yokuşları vardı. Ondan sonra düze çıkmış sayılırlardı.” (S, s. 102).

Anne ve baba bu güzel hayallerle vakitlerini geçirmeye çalışırlarken, oğullarının okuması için mücadele ederlerken babanın işten çıkarılması ise bu hayali baltalar. “*Suçunun ne olduğunu bilse, gam yemeyecekti.*” (S, s. 103) Öyle ya insan eğer bir suç işlese beki de yaşadıkları durumların sonuçlarına katlanabilirler. Fakat keyfi verilen kararlar insan içinde her daim bir yara oluşturur. Annenin bu haberden sonra aklına dilekçe yazdırmak gelir ve hemen bir istidâcının yolunu tutarlar. Kadın istidâcıya:

“—*Bu benim kocam, dedi. Kocabıyık'ın hamamında çalışırdı, bilâ sebepsiz işinden attı. Koç Ahmet dedi ki dilekçe yazdırın, bir iki demez yeniden alırlar işine dedi. Bize bi dilekçe yazacan. Yazan mı?*

İhtiyar başını salladı:

—*Yazalım.*

—*Öyle bi yazacan ki yeni vali paşa bir demeden... Suvazlı'yı atıp...*

—*Kocanı alacak anladım.*“ (S, s. 105).

İstidâcı ile durum defalarca konuşularak dilekçe yazdırılır. Hatta öyle ki oğulları Mehmet'in kumandan olacağına varana dek anlatırlar. O anki heyecanları ise adeta satırlara yansır. İnsanların içine düştüğü çaresizlik tablolar halinde okuyucu ile buluşturulur. Tek maaş, ev geçimi, evladın geleceği derken bir de sebepsiz yere işten çıkarılma insanları olmayacak durumlar içine sürükler. Burada en azından hakkını arayabilen, dilekçe yazıp sorunun çözümü olduğuna inanan bir ailenin varlığı bir umut ışığı olarak görülebilir.

Delibozuk hikâyesi ise neredeyse bir mahalle esnafının geçim derdi mevzuunda çıkmazda olduğu kahveci Kerem etrafında anlatılır. Hamallar, kasap ve bakkalın dâhil olmasıyla hep birlikte hasbihal edilir. Diyaloglarla aktarılan hikâyede halinden memnun bir insana rastlanmaz. Kavurucu bir hava, işler kesat, uyku bastırmış bir vaziyet... “Kapıdan çekildi, yemenilerini sürükleye sürükleye iskemlesine geldi, kendini bıraktı. Uyuyacaktı. Fakat uyumakla olmazdı ki...Dükkan kirası, elektrik, su, tenvirat, tanzifat gelmiş çatmıştı. Ev kirası gelmiş çatmıştı. Elde para yoktu.” (S, s. 108).

Kahvecinin durumu bu iken öteki esnaflar da farklı bir durumda değildir. Kasabın; kahvecinin dertli hali ve haklı serzenişleri karşısında: “Alıştık gayri. O dert hepimizin başında.” (S, s. 109) demesi aslında her şeyi açıklar. Bakkalın da bu konuşmaya dâhil olması, onun da aynı dertten muzdarip olması mahalle esnafının da incelenen öteki çalışanlardan bir farkı olmadığını ortaya koyar. Kahvecinin iş konusunda ise ayrı bir isteği ve dileği vardır. İşlerin havanın durumuna yahut günlük değişmesinden ziyade devamlı bir işi olmasını gönülden istemektedir. “...İş olsun bana iş, devamlı iş. Ne ağaç, ne de buzlu su düşünürüm. Sıcak, güneş, uyku... Temelli iş olmalı. Anam avradım olsun, sırtı sıra yirmi dört saat çalışırım.” (S, s. 111).

Esnafın durumu ayrı bir dert olarak verilmiştir. Buradaki insanlar da âdeta müşteri beklemekten yorulmuşlardır. İşçiler-emekçiler, emeklerinin karşılığını onca saat çalışmayla alamazlarken, esnaflar da müşteri yokluğundan şikâyetçidirler. Nihayetinde kavurucu bir sıcakta insanlar kahve yerine elbette kendini serinletecek ortamları seçerler. Fakat kahvecinin de ev kirasına ek bir de dükkân kirası vardır ki yük neredeyse iki kattır. Bakkal ve kasap için de durum farksızdır. Onların da hem dükkân hem de ev kirası derdi vardır ve işler onlar için de kesattır. Esnafın içinde bulunduğu çıkmaz bu şekilde verilirken, devamlı işi olup daha fazla mesai ile çalışan insanlara da imrendikleri gözlenmiştir.

Aliş'in Kahvesi adlı hikâyede Aliş de bir mahalle esnafıdır. Fakat yukarıda bahsi geçen esnafın aksine Aliş neşesiyle etrafa ışık saçmaktadır.

“Can sıkıntısı girmezdi Aliş'in kahvesine; sokmazdı ki! Bir kenarda kara kara düşünen herkesle ilgilenir, kim bilir hangi derdin pençesinde, düşünmekten içperlere çökmüş gözleriyle dünyayı kapkara gören adamın yanına sokulur arpacı kumrusu gibi ne düşündüğünü sorardı. Beriki söylerdi, ya işinden çıkarılmıştır yahut ev kirasını verememiş yahut da hastasına ilaç alamamıştır.” (UÖ, s. 251).

Aliş'in hayata karşı duruşu insanın başına ne sıkıntı gelirse gelsin onu kabullenmekten geçmektedir. *“Benimseyeceksin sıkıntıyı, çarpacaksın kuyruğuna basacaksın kahkahanı rezil dünyaya!”* (UÖ, s. 252). Aliş hayatını bu şekilde devam ettirirken hikâyeye sonunda verilen ayrıntılar oldukça önemlidir.

“Aliş günün birinde veresiyelerden iflas edip kahveyi sattı. Başka semte daha sonra başka semte taşındı. Nereye gittiyse hayat, neşe ve canlılığı da birlikte götürdüler. Şimdi İzmir tarafında bir fabrikada çalışıyorlar! Aliş'in kahvesi yıkıldı. Yerine blok evler kuruldu. Fakat yan yatmış öne kaykılmış, harap evleriyle mahalle Aliş'i asla unutmadı. Aliş bir efsane renkli bir masal pırl pırl bir şarkı gibi evlatlara anlatıyor, onun lafı oldukça gözler dolup içler çekiliyor.” (UÖ, s. 255).

Öncelikle bir esnaf olmasına rağmen, sabit bir geliri, haliyle yoktur. Yaşadığı ev, hayat şartları onun için de oldukça zordur. Fakat sahip olduğu en önemli özellik hayat sevincini, umudunu kaybetmemesidir. Kahvesine gelen müşterilerine hayat karşısında neşelerini kaybetmemelerini, hayata ancak böyle tutunulabileceğini her daim öğütlemektedir. Veresiye borçlarından ötürü dükkânının dahi kapanması, insanlara karşı olan sevecen tavrını değiştirmemiştir. Bir şekilde hayatına devam etmeye çalışmış diğer insanların da zihninde bu haliyle kalmayı başarmıştır. Çalışmaktan asla vazgeçmemesi, fabrikalarda eşiyile birlikte hayata kaldığı yerden tutunması da dikkati çeken diğer olgudur. Kahvesinin kapanması, semtten semtte göç etmek durumunda kalması onu bu hayattan vazgeçirmemiştir.

Çöpçü ise yine sebepsiz yere işten çıkarılan, bir ekmeğe muhtaç ihtiyarın hikâyesidir.

“Ufacık, kırış kırış bir ihtiyar olan çöpçü Halo, on yıllık çöpçülüğünden çıkarıldığı günün ertesi, mahalleye ilk defa arabasız girdi. Kulaklarına geçmiş resmi kasketi, omuzları düşük, bol ceketi, tiftiklenmiş pantolonu, kabaraları aşınmış postallarıyla mahallenin tam ortasında durdu. On yıl... Koca on yıl... Her sabah atının başını çekerek ağır ağır girdiği bu mahalleden ona, ondan mahalleye bir şeyler sinmişti.” (ÇK, s. 123).

Karısı ölmüş, üç çocuğu da gurbete, ekmek peşine düşüp babalarını terk etmişlerdir. Yapayalnız, emekçi Halo ise işten çıkarılmış yerine ise yine kayırmacılık denilen durum devreye girmiştir. Mahalleden bir kadının sorusu üzerine işsiz kaldığını dile getiren Halo, yerine temizlik işleri müdürünün adamını aldıklarını söyledikten sonra kadına adeta umutla bakmaktadır. Mahalleden birinin çıkıp Halo'nun işini geri versinler demesini, bunun için mücadele edilmesini beklemektedir. Fakat kadın kendi derdindedir:

“Bu iltimas var mı yok mu... Benim Sedat'ımı da işçeğizden çıkarıp yerine dudağı boyalı bir soykayı almadılar mı? Halbuki torunum diye söylemiyorum, Sedat'ım gibi uslu, akıllı çocuk nerde bu zamanda? İşreti yok, ciğarası yok, kötü bir yerler bilmez. Maaşçağızına zam bekliyordu evlatçağızım. Bense diyordum ki, zamlı maaş elimize geçince iki çuval kömür alıp bir kenara atalım. Zere kış bu sene kötü geleceğe benziyor.” (ÇK, s. 127).

Kadından olsun öteki mahallilerden olsun bir umut beklerken daha fena içi kararan çöpçünün ise işsizliğini artık kabullenmesi, yerine kayırmacılıkla geçen insanın bu işi devam ettireceğini anlayıp oradan ayrılması gerekir ki hikâyenin sonunda da bu durum gerçekleşir. Gerek kadının anlattıkları gerek çöpçünün yaşadıkları emekçi insanların bu türden durumlara maruz kalıp ruhsal bir çöküntüye uğramalarına, hayata dair umutlarını kaybetmelerine sebep olduğunu göstermektedir.

Herhangi bir sebep ortaya konulmadan, bir açıklama yapılmadan işten atılan insanların duygu ve düşünceleri hiçe sayıldığı gibi hayatlarının devamında ne türden sıkıntılar yaşayacakları da akıllara bir türlü gelmemektedir. Kimi zaman işten çıkarılan insanlar aileleriyle tekrar ayağa kalkmak için çareler ararlarken kimi zaman da kimi kimsesi olmayan insanların işten çıkarılması acı bir tablo ortaya koymaktadır. Zaten bu insanlar bu dünyada yalnızlığın mücadelesini verirlerken, çalıştıkları işleri tutunacak tek bir dal olarak görürlerken bu dalın da kırılıp ellerinde kalması üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husus olarak görülebilir.

Kurtuluş Yolu hikâyesinde bir marangozhanede kalfa olarak çalışırken tanıştığı tütünde çalışan kadınla evlenen kahramanın girdiği bunalımlı hayat konu edilmiştir. Evin reisi karısını daha iyi yaşatabilmek için pek çok yol düşünmüş hatta öteki hikâyelerden farklı olarak başka bir insanın canına kıyıp malını mülkünü alarak karısını rahat ettirmek istemiştir. İlk önce çalıştığı yerde patronundan ricada bulunmuştur. *“Daha çok çalışayım, gece mesaisi yapayım istersen. Fakat yevmiyemi artır! demişti. Verdiğin para ile geçinemiyoruz. Karıma bir manto bile alamadım.”* (UÖ, s. 239). Daha sonra ise aynı sokakta karşı karşıya oturdukları zengin ihtiyarı öldürüp malına mülküne sahip olarak karısına daha müreffeh bir hayat yaşatmayı düşünmüştür.

“Kendisi? Kendisi korkunç bir cani olmak üzereydi. Böyle mi olmalıydı? Olmamalıydı ama olacaktı işte. Başkasının ölümü pahasına yaşamak! Evet. Hep böyle olmuyor muydu? Babası, dayısı, amcası da başkalarını yaşatmak için ölmemişler miydi? Kural buydu. Mademki kural buydu, o da bu kurala uymaktan başka bir şey yapamayacaktı ki...” (UÖ, s. 242).

Kalfa, ne patronundan olumlu bir cevap alabilmiştir ne de zengin ihtiyarın canına kıyabilmiştir. Tütünde çalışan ve sonra işinden ayrılan eş ise tüm bu olup bitenlerin farkındadır. *“İnkâr etme neler çektiğini bilmiyor değilim. Bütün bu ızdıraplar benim yüzümden. Acıyorum sana. Halbuki...”* (UÖ, s. 245). Kadının, eşine olan bağlılığı eşiyile birlikte sırt sırta vererek geçim derdinin üstesinden gelebileceklerine inanması ve kocasından şikâyet etmeyerek içinde buldukları durumu kabullenmesi dikkat çeken diğer bir durumdur. Zira çalışmaktan şikâyetçi olmaktan ziyade eşine destek olmayı tercih etmektedir. Hikâyede bir insanın diğer bir insanın canına kıyarak geçim derdinin üstesinden gelinebileceği düşüncesi kalfanın içinde bulunduğu bunalımı açık ve net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Yeni Şoför hikâyesinde ise masum, hakkını aramayan yahut aramaya cesareti olmayan bir tipin dışında; oldukça sivri bir tiple karşılaşırız. Patronunu iş başında yarı yolda bırakıp üstüne üstlük gözdağı vererek işten atmasına dahi kapı aralığı bırakmayan şoför, öteki hikâyelerde alışık olduğumuz kahramanların dışında tavırlar sergilemektedir. Aldığı maaştan hoşnut değildir. Bir gün yüklü kamyonla yol alırlarken ulu orta kamyonu yol ortasında bırakarak patronunu çaresiz durumda bırakır ve : *“Daha iyisini bul da kamyonunu kullansın.”* (KP, s. 11) diyerek gözdağı vermekten ziyade gerçekten alıp başını gider. Patron şaşkınlığını atıp durumu muavinle çözüme kavuşturur fakat durumdan kurtulduktan sonra da şoförün elinden anahtarı alıp, onu işten atacağını kafasına koyar. Ama başta da belirttiğimiz gibi bu çalışan öteki çalışanlardan farklı ve asi bir duruş sergilemektedir.

“Memlekete varılınca, patron şoföre yol verdi. Şoför bunun böyle olacağını tahmin etmekle beraber, gene de müthiş içerledi. Muavin ‘Çok kalleşmiş...’ dedi. Şoför cevap vermedi. Gözlerini bir noktaya dikmiş, düşünüyordu. Bu kalleşliği kesesine bırakmayacaktı. Birden sinirli sinirli yürüdü. Muavin koştu. Kolundan tuttu.

—Nereye usta?

—Hiç şöyle gidiyorum.

Garajdan çıktı. Yapacağını biliyordu, bunu onun yanına bırakmayacaktı.” (KP, s. 15).

Orhan Kemal hikâyeleri içerisinde, çalışanlar konusunda ilk kez karşılaşılan bu davranışlar sıra dışı gelebilmektedir. Fakat bakılacak olursa ilk kez bir çalışan hakkını bu kadar savunmuş ve patron karşısında galip gelmeyi başarmıştır. Verdiği gözdağı ile de patronu sindirmiş, işini de kaybetmemiştir.

İzin Günü hikâyesinde kırdığı tabaklarla ünlü Garson Rıza okuyucu karşısına çıkar. Garson Rıza da farklı tipler arasında gösterilebilir. İşyerinde ve evde sergilediği tavırlarla bu dünyanın insanı olmadığını açıkça ortaya koyar.

“Lokantada patron, şef garson, evde karısı ağızlarını bozmaya küfre mi başladılar? Cevap vermez. Gözlerinin içine baka baka susar. Susar ama altta da kalmazdı. ‘Hayvan!’ mi dediler? Hemen yapıştırır içinden: ‘Sensin’. Patron ana avrat sövdü mü? ‘Ben de senin!’ derdi. Duymazlarmış. Ne çıkar? Kalbini bozar, karşılık vermenin hazzına varırdı ya!” (KP, s. 53).

İşyerinde ve evde sergilediği hal ve hareketler okuyucunun yüzünü güldüren cinstendir. Ekonomik anlamda çekilen birtakım sıkıntılar vardır fakat vurdumduymaz olmak bu dönemde Garson Rıza tarafından adeta en büyük kurtuluş yolu olarak seçilmiştir. İzin gününde gönlünce eğleneceğini eşinden saklarken ve tam evden kaçacakken eşine söyledikleri tam da bu durumu özetler mahiyettedir:

“Karıcığım. Canım karıcığım. Vallahi, billahi lokantaya gidiyorum. Düşündüm, izne çıkıp da ne olacak. Boş yere para harcamanın zamanı mı? ne üstünde kaldı ne başında çorapların parça parça. Komşulardan utanıyorum. Hangisinden aşağısın? Bence hiçbirini senin ayağına su dökemez. Vallahi seni böyle gördükçe erkekliğimden utanıyorum. İzinli çıkmayıp da üç beş kuruş kazansam fena mı? Bin bir eksikimiz var...” (KP, s. 55).

Garson Rıza, hem işyerinde hem de evde kriz yönetimini oldukça sevecen, yerinde davranışlarla çözmeye çalışan bir emekçidir. Durumlarının izahını yaptığı gibi eşinin üstünde başında bir şey olmamasına rağmen izin gününde, gününü gün etmesi ve eşini süslü laflarla geçiştirmesi, bu da yetmezmiş gibi işyerinde sürekli kırdığı tabakların hesabına yazılarak aldığı üç kuruş maaşın bir bölümünü oraya yatıracak olması onu pek de telaşlandırmaz. Başta da belirtildiği üzere Garson Rıza bu davranışları ile fani dünya insanı olmadığını açıkça ortaya koyar.

Medeniyet Yuları adlı hikâye Sivaslı bir tellağın hikâyesidir. Hamama gelen müşterilere karşı tavrı ise gelen kişinin memur ya da sıradan bir kişi olup olmamasına bağlı olarak değişmektedir. Sabahtan akşama kadar hamamın sıcak buğulu havasında kim bilir kaç kişiyi keselemekten bitap düştüğü bir gün müşterilerinden birinin yediği portakalın kabuklarını çöpe atmadığını fark eder. Bunun üzerine çok sinirlenir ve müşterilere çıkışır. Müşterilerden biri hem bu durumu şaşkınlıkla karşılar hem de bu durum hoşuna gider.

“Kabukları kurnanın dibine bırakmış olmanın silinmemiş utancı üzerine, şu genç irisi tellağın öfkesi, ne yalan söyleyeyim hoşuma gitmişti. Demek demokrasi halkımıza inmiş, yayılmış, inip yayılmakla kalmayıp insanların huyu oluvermişti. Demek ezilenler, onları ezenlere karşı pervasızca kafa kaldıracak haklarını söküp alırken pısrıklığı bir kenara bırakacaklardı. Çünkü tellak, ‘velinimet’ müşterilerinin haksızlığına dikilmişti. Hoştu çok hoştu hem de. Milletçe adam olmanın yoluna girmiş miydik acaba? Galiba. Bir tellak bu davranışı gösterdiğine göre, durum apaçık ortadaydı. Eskiden böyle miydi? Sıkı mıydı herhangi bir tellak, herhangi bir müşteriye bağırıp çağırırsın? Parlasın? ‘Ananın dini!’ desin. Hele hele ‘Portakalları zıkkımlandınız da kabuklarını niye götürmüyorsunuz? Eşşeginiz mi var sizin?’ diye çemkirsin? Bundan böyle demek yurttaşlarımızın en hızlı en hızlı bile kendilerini yönetenler başta, herkes, her şeyin aykırılığı, kanuna uymazlığı, haksızlığı karşısında dikilecek, gerekirse mitingler, sesli sessiz yürüyüşlerle haklarını koparmanın yolunu arayacaklardı? Ünlü deyimiyle: Şeytan dürttü... Gerçekten böyle miydi? Yani milletçe adam olmanın yoluna girmiş miydik? Yurttaşlarımızın bilinci artmış, artan bilincin itmesiyle hiç kimseden korkup çekinmeden, öz çıkarlarına karşı olanlara dikilme olanağını sürdürüp haklarını sökebilecekler miydi?” (YYB, s. 133-134).

Tellağın çıkışması üzerine müşteri, kendisini üst düzey bir memur olarak lanse eder ve tellağa küçük bir oyun oynar. Tellak müşterinin büyük bir memur olduğuna inanarak takındığı tavırdan pişmanlık duyar ve müşteriye yalvarmaya başlar. Bir an işini kaybedeceğini ya da memur tarafından cezalandırılacağını düşünür. Burada dikkati çeken ayrıntı müşterinin hamam sonrası boynuna taktığı kravatta gizlidir. Müşteri oyun sonunda her ne kadar büyük bir memur olmadığını söylese de tellağı bir türlü inandıramaz. Devletin memuru olmayan bir kişinin kravat takmasını oldukça yadırgar. İnandığında ise üzerindeki bütün korku kalkar. *“Sevinçle döndü, arkalarda dikilmekte olan hemşerisine heyecanla, ‘Mistik lan gel’ dedi. ‘Bu da senin benim gibi... Boynundaki yulara kulağasma!’” (YYB, s. 139).*

İnsanların haklarını arama duygusu, hikâye okunmaya başlandığında yadırganan bir durum olarak verilir. Çünkü çalışanların haklarını arama gibi bir lüksleri yoktur. Müşterinin, tellağın çıkışmasından dolayı ilk başlarda duyduğu şaşkınlık hikâye sonunda ortadan kalkar. Çünkü, tellak karşısında her kim olursa olsun bu tavrı sergileyecek durumda değildir. Nitekim memur olduğuna inandığı müşterisi karşısında başta gösterdiği tavırdan ötürü boyun eğmiş adeta affetmesi için ona yalvarmıştır. Gerçeğin ortaya çıkmasıyla rahatlama ve işini kaybetmeyecek olması dikkati çeken bir diğer husus olarak görülebilir.

Yürü Ya Kulum farklı bir bakış açısı ile kaleme alınmış bir hikâyedir. Geçim derdi yaşayan bir ana ve oğulun zorlu bir hayata sahipken Cenab-ı Allah'ın dileğiyle mutluluğa nasıl adım adım yaklaştıkları aktarılmıştır. Daha hikâye okunmaya başlandığı andan itibaren sonda yaşanacak mutluluk hissedilmektedir.

“Bütün mesele Cenab-ı Allah'ın, dilediği sevdiği kuluna, ‘Yürü ya kulum!’ demesinde. Dedi mi diplomam varmış, yokmuş, ağzını açtın mı ağzından bal akarmış hava. Bütün mesele ‘Yürü ya kulum!’ demesinde. Dendi mi kul bir yürür, bir yürür, bir yürür ki, artık önünde ne dağ, ne bayır, ne de demir perde durabilir.” (KK, s. 101).

Halil Ağa da Allah'ın ‘Yürü ya kulum!’ dediği ve mutluluğu yakalamış kişilerden biridir. Birinci Büyük Harp'te babasını kaybeden ve annesi ile tek başına kalan Halil annesi ile köyde geçim derdine düşer ve annesi şehre gitmek istediğini söyler. Haklıdır da... Babasız bir çocuk vardır, babadan kalan hiçbir şey yok ve dul bir kadının köylük yerde geçimini sağlaması imkânsız görünmemektedir.

“Kavak Halil de şöyle bir düşündü. : Sanki yaşıyorlar mıydı? Sabahlardan akşamlara dek çalış Allah çalış. Boğazları zor doyuyordu. Oysa şehre varıp iyi kötü birtakım işlerin kuyruğundan tutanlar köy yerine pantolon, sako, kasket, yeni ayakkabılarıyla geliyor, köylüye caka satıyorlardı.” (KK, s. 102).

Ana oğulun bu düşüncesi öteki köylülerin de vaktiyle giriştiği ve mutlu sona ulaştıklarından ilham alınarak hayata geçirdikleri bir düşünce olarak görülebilir. Şehre gitmek, insanların canına tak dedirten çalışmalar ve karşılığında bırakın kenara bir şeyler atmayı karınlarının bile zor doyduğu sistemden kurtulma yoludur aslında. Bu yolu seçip mutlu olanlar da geride kalanlara örnek oluşturup, cesaret veren insanlar olarak anılmaktadır. Onların giyimleri, kuşamları, yaşam tarzları köylüleri etkilemekte ve bu şekilde şehir hayatına duyulan ilgi de artmaktadır.

“Şehrin yolunu tuttular. Nasıl tuttıkları ayrı bir konu... Tuttular, şehirde hemşerilerini buldular. Buldular a, şehir yerinde de olsa hâlli mallı olmayınca hemşeri beleş beleşine yaralı parmağa işemiyordu. Onun için tez elden ayrıldılar hemşerilerinden, el kapılarında sürtmeye başladılar. Sürterken sürterken şehrin dilini de bellemeye başlamışlardı. Kavak Halil fabrikatör bir pamuk tüccarının yanında gündelikçilik yapıyordu. Anası da fabrikatörün evinde, tahta, çamaşır, hayvan bakımıyla gününü gün ediyor, efendilerle hanımların sofralarından artanlarla karnını doyuruyor, aydan aya aldığı parasının üstüne de düğüm değil düğümler atıyordu.” (KK, s. 103).

Halil çok geçmeden fabrikatörün gözdesi, has adamı, tek güvencesi olup çıkmıştır. En önemlisi Ağa’ya verdiği güvendir.

“Zaten Kavak Halil de çok geçmeden Kavakzade Halil Ağa oluvermişti. Dünkü yarım pabuçlunun ‘Ağa’ oluşuna en çok fabrikatörün oğulları içerliyor, zibidinin ayağını almayı düşünüyorlardı. Lakin ne mümkün Cenab-ı Allah ‘Yürü ya kulum!’ demişti bir sefer. Ağanın oğulları da kim oluyordu Zat- ı Kibriya’nın yanında?” (KK, s. 105).

Anne oğulun sergiledikleri davranışlar insanın aza tamah edip çoğu bulmasının somutlaşmış halidir. Fabrikatörün onca deneyinden alınımın akıyla çıkan Halil ile sofralarda kalan artıklarla karnını doyuran, bir an bile neden diye sorgulamayan annenin saf ve kanaatkâr tavırları ulaştıkları sonsuz nimetin anahtarıdır. Fabrikatörün kasayı açıp, istediğin kadar alabilirsin dediğinde Halil’in bir lira bile almaması, annenin evde bolluk bereket içindeki yiyeceklerden ziyade kalan artıkları yemesi aslında onların sadece geçimlerini yetecek kadar sağlama derdinde olduklarının kanıtıdır. Öteki türlü emeklerinin olmadığı paralara, yiyeceklere tenezzül etmemektedirler. Bu noktada güven ve çalışmak elbette önemlidir. Fakat hikâyenin ana temi öncelikle Allah’ın dilemesidir.

Bir emekçinin daha anlatıldığı *Garson* hikâyesi de bırakılan bahşişi dahi almayıp bu bahşişi sadakaya eş tutan garsonun hikâyesidir.

“Kulaklarına geçmiş kocaman fötr şapkası altında bir deri bir kemik. Çay, kahve, nargileye ateş koşturup duruyordu. Şapkasının açık kül rengi, kirden morarmıştı. Fırlak elmacıkkemiklerinin sivri sivri parladığı ince yüzü hafif bir sakalla örtülüydü. Ufacık gözleri yuvalarında kaybolmuştu adeta. Sirtında hâki renkte, omuzları apoletli bir izci gömleği, bacağına bol mu bol, kirli mi kirli, yamalı mı yamalı gri bir pantolon. Elbisesi içinde sanki beden yoktu. Bir korkuluğu hatırlatıyordu. Ayağındaki postallar ise herhalde, Tahtakale'deki bir eskiciden yok pahasına düşürmüş olmalıydı. Yer yer yamalı, yer yer patlaklı.” (YYB, s. 71).

Yazarın, tasvir ettiği garson, bir çalışandan ziyade adeta sokakta yaşayan, kimi kimsesi olmayan biçare bir insandır. Nitekim garson kimsesizdir fakat verilen bahşişlere dahi sadaka gözüyle bakmasıyla aslında kendini çaresiz olarak görmediği fark edilir. Sonuçta eli ayağı tutmaktadır ve bir işe sahiptir. Yalnızca oldukça dürüst, kimseye minnet etmeyen bir tavrı vardır. *“Yeryüzünde dikili fidanı yok. Benim kahve ocağında yatar kalkar. Otuz senedir bu meslekte. Evlenmiyor. ‘Çoluk çocuk insanın belini büker, düşmanına avuç açtırır’ diyor.”* (YYB, s. 73).

Yıllarca iş tutmuş olmasına rağmen üstüne başına dahi bir şey alamayacak durumda bir insanın evlilik düşünmesi zaten beklenen bir durum değildir. *Garson* hikâyesi diğer çalışan hikâyelerinden bu yönüyle ayrılır. Genelde kalabalık ailelere sahip, çoluk çocuğunun geçim derdine düşenlerden farklı bir düşünce yapısına sahiptir. Kendisine bile bakacak durumu yokken evlenip bir kadın ve çocuk derdini üzerine almayı düşünmemiştir. Haliyle bu durum oldukça pozitifdir. Çünkü zaten geçim derdi çeken bir insanın kadın ve çocukları da bu derdin içine sürüklemesinin doğruluğu tartışmaya açık bir mevzuudur.

Tokat hikâyesinde de pazarcı K r Salih'in hikâyesine tanıklık edilir. Burada dikkati çekilen husus ise insanların emeklerinin karşılığını tam olarak alamadıkları, ihtiyaçlarını dahi karşılayamadıkları gözlemlenir.

“Herkesin paltosu, pardösüsü, tabanları sağlam iskarpinleri, ceplerinde mangırları vardı. Evet çalışıp ya da çalıştırıp kazanmışlardı ama, her çalışan ya da çalıştırmanın kazandığı kaide değildi.  rneği, kendisi! Kırk beş yılın hiç değilse otuz yılı çeşitli işlerde çalışmakla geçmişti. Ne fabrikası kalmıştı, ne kasabı, ne bakkal ıraclığı, ne de garsonluğu! Daha düşünecek belki de dinden imandan çıkacak ‘Allah’ın kancık kuluna’ basacaktı gamatoyu. Böyle meteliğe kurşun attığı zamanlar dinden imandan çıktığı çok olurdu. Açlık neyse, ille cigarasız kaldığı günler dinden imandan sık sık çıkar, ekmek, peynir hele cigaraya kavuştu mu, tövbe istiğfar ederek dine yeniden girerdi.” (S, s. 115).

Salih'in işi pazarcılık olduğu için günü gününü tutmamakta,   n beşin hesabını yapma gibi durumu da bulunmamaktadır. alışması, emeğinin karşılığı yalnızca karın tokluğunadır.

İsyanların ötesinde umutların var olduğu bir hikâyede ise yine evladını okutmak için ilerlemiş yaşına rağmen dondurma satarak geçimini sağlayan emekçi bir baba ile karşılaşılır. Dondurmacı ve eşinin diyalogları ile aktarılan *İncir ekirdeği* doktor çıkacak oğulları ile birlikte gelecek güzel hayallerin hikâyesidir.

“Oğlu liseyi bitirip ‘doktor okulu’na girdiği ilk yıllarda şöyle böyle, ama şimdi pek düşmüştü elden ayaktan. Uyumak, uzun uyumak, bıraksalar günler, haftalarca uyumak geliyordu iinden. Bırakmayan, ille uyanmasını isteyen, uyanınca da tartaklayan kimse yoktu ama alışkanlık zıp diye uyanıyor, kalkıyordu. Abdest alıyordu ağır ağır, namazını kılıyordu. Bütün bunları yaparken karısı da istemeye istemeye kalkıyor, is karası çaydanlığı ocağa oturtuyordu. Karşılıklı çaylarını içerken pek konuşmuyorlardı. Otuz yılı çoktan aşmış evliliklerinde konuşacakları kadar konuşmuşlardı. Konuşacak önemli neleri kalmıştı? İştahla değil, adet olmuş bir şeyi yerine getirmek zorunluluğunun verdiği sıkıntıyla çay, kara ekmek, yağsız peynir, ya da kara zeytinle kahvaltılarını edip kalkıyorlardı sofradan. Kadın da kocası gibi yorgundu. O da tıpkı tıpkısına kocası gibi, bitmez tükenmez uykulara kapıp koyvermek istiyordu kendini: ‘şu oğlan’ diyordu ‘ah şu oğlan bir kere kendini kurtarıp, eli ekmek tutsa!’” ( E, s. 81).

Anne babaların tek derdi belki de evlatlarını güzel yerlerde görmektir. Orhan Kemal hikâyelerinde bu arzuya sıkça rastlanmaktadır. Kendi çektiklerinin, evlatlarının çekmelerini istemeyen anne babalar bir yandan çalışmaya devam ederken bir yandan da evlatlarıyla birlikte kendilerinin de artık kurtulacağı güzel günlerin hayalini kurmaktadırlar.

Sonuç itibarıyla Orhan Kemal hikâyelerinde geniş bir çalışan kadrosuyla karşı karşıya kalırız. Kimi zaman umutlar, hayalleri süsleyen gelecek günlerin huzuru satırlara yansırken kimi zaman da çaresizlik, yokluk, hüznün yansımaktadır.

3.8. İşverenler

Orhan Kemal hikâyelerinde yer alan çalışanlar çeşitli meslek gruplarına dâhildir. Hâliyle bu insanların ekmek yediği kapılarda yer alan işverenler de çeşitli kurumlarda iş vermektedir. Özel işyerleri, bilhassa fabrikalarda karşılaştığımız işverenler ile ilgili hikâyeler de bu başlık altında değerlendirilecektir.

İşverenler, hikâyelerde birkaç istisna dışında genel itibarıyla oldukça acımasız, yalnızca kendi kesesini düşünen, insana değer vermeyen tiplerdir. Karşısında yer alan çalışanını daha çok çalıştırıp karşılığında verdiği üç kuruşa tamah etmesini bekleyen tavırlar sergilemektedirler. Bununla birlikte aynı zamanda kendisi ile birlikte ailelerinin geçimini sağlayan insanların hak aramasını, sorgulamasını ve eleştiri yapmasını bir şımarıklık olarak görmektedirler. Bu tip işverenlerin dışında çalışanına sahip çıkan, hatta bütün mal varlığını önüne serecek kadar bağlı olan işverenlere de rastlamak mümkündür. Fakat bu işverenlerin sayısı bir elin parmağını geçmez.

İşverenlerin iş yerlerindeki tavırları çalışanların motivasyonu noktasında oldukça önem taşır. Güler yüzlü, incitmeyen, karşısındakinin her şeyden evvel bir insan olduğunun farkına olan işverenler hem iş yerindeki huzuru sağlar olur hem de işçisinin evine götüreceği ekmeğine acı katmamış olur. İnsanlar geçimlerini sağlamak adına çalışmak zorlamaları gerekir. Hatta kimi zaman fazla mesai yaparak çalışma sınırlarını dahi zorlamalıdır. Fakat bu durum işverenler için bir fırsata çevrilip insanı kullanma gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bazı hikâyelerde iltimas gibi sebeplerle işverenlerin nazik olup olmaması, işçisine sahip çıkıp çıkmaması gibi durumlar ele alınırken, birkaç hikâyede de kayırmacılık ile işçi değiştirdiği görülür. İşveren kendisini bu anlamda her sözü söyleme hakkını sahip görmekte, istediği kararı alma yetisini kullanarak hiçbir sebep sunmadan insanları işlerinden edebilmektedir. İşten çıkarılan insanların daha sonra takındıkları tutum ise birbirinden farklıdır. İşten çıkarılan insanlar o zamanın şartlarına göre kimi zaman hakkını arama yoluna başvururken kimi zaman da eli kolu bağlı hiçbir şekilde mücadele etmeme yolunu seçmiştir. Aslında mücadele edilmemesinin nedeni de açıktır. İş elinden alınan insanın umudu yoktur. Çünkü kendi yerine getirilen insanlar işverenin ya yakını ya tanıdığıdır. Hak arama ile bu durumun değişmeyeceği de aşikârdır.

Bir Yılbaşı Macerası adlı hikâyede fabrika sahibi Hurşit Ağa'nın kendi ahabının çocuğuna taraflı davranması, ikramiyelerde en büyük payları ona vermesi, on iki yıllık işçisini ahab çocuğunun sözüyle adeta işinden etmiştir. Gizliden laf getirip götüren ahab çocuğuna: “*Sen istifli ol, korkma... Bir kulpunu buluruk...*” (EK, s. 69) diyen Hurşit Ağa'nın tavrı bellidir. Sorup soruşturmaya gerek dahi duymadan bir kulp bulup çalışanın işine son verecektir. Nitekim öyle de olmuştur. İşveren, onca yıl emeği geçmiş çalışanın bir çırpıda işinden etmiş, bu saatten sonra ne yapacağını, nasıl geçineceğini aklına bile getirmemiştir.

Sebepsiz yere işten çıkarılan bir tellak ve çöpçünün hikâyesi de iltimas nedeniyledir. Ne Çöpçü Halo ne de tellak işten çıkarılmalarına dair en ufak bir uyarı yahut bir haber almamış, bir anda kendilerini kapı önünde bulmuşlardır. Tellağın çalıştığı hamam sahibinin “*Keyfimin kâhyası değilsin ya! Hamam benim. Seni atar, canımın istediğini alırım.*” (S, s. 103) demesi durumun açık izahıdır. İşveren, istediği anda istediği çalışanın işine son verebilmektedir. Çöpçü Halo'da da durum benzerdir. Halo'nun “*Temizlik işleri müdürünün adamını aldılar yerime.*” (ÇK, s. 127) şeklindeki serzenişi bu saatten sonra yapacak bir şeyin olmadığına kanıttır.

İzin Günü hikâyesinde şef garson ile işverenin arasında geçen diyalogda da işverenin işçilere karşı nasıl bir baskı ile tavır aldığı aktarılmaktadır.

“İçerde, birden bir tabak şangırtısı! Mide ülseri olalıberi çenesi büsbütün düşen lokanta sahibi sıçradı:

—Ne o gene tabak mı kırıldı? Şef garson koştu durumu öğrenip geldi:

—Garson Rıza tabak kırmış. Adamın çenesi açıldı:

—Gene mi? Gene mi o? Pis herif, mıymuntu herif, sakar herif...

—Üzülmeğin patron hesabına yazarız.

—Elbette yazacaksın. Hem kırsın hem de keseme mi gitsin? Hesabına yazarmış. Yok bir de yazma.

—İsterseniz yol verelim?

—Yol vermek istersem kuyruğundan tutar atarım. Hiç kimseden akıl almaya ihtiyacım yok.” (KP, s. 52).

Kardeş Payı hikâyesinde de yük taşımak için daha önce söz verdiği hamallarla iş yapmayı başka fiyat veren hamallarla iş yapmaya kalkan işverenin tavrı lokanta sahibinden geri kalmaz. Malumun ilanı, onlar için önemli olan ticarettir, paradır. Çalışanların ne düşündüğü yahut neler yaşadıkları çok da umurlarında değildir. Refik Bey(işveren) ile Hamalbaşı arasında geçen diyalog:

“Hamalbaşı meydan okurcasına

—Ne bu, ne oluyor, dedi.

—Ne var da?

—Yadırgı hamalları işbaşı yaptırmışsın. Kesişmemiz bu muydu? Benim ekip yarın sabah, tonunu iki buçuktan çekmeyecek miydi?

Refik Bey işi şakaya vurarak hamalbaşığı kolundan depoya çekti:

—Haklısın siz çekecektiniz ama..

—Eee.

—Sizden sonra bunlar geldi, fiyat kırdı. Malum ya, ticaret!

—Ticaret ama erkeklige sıgar mı Refik Bey?

—Ticaret dedik evladım. Hem bırak şu erkeklige merkeklige. Herifler yallah deyince otuz kuruş kırdılar. Sen olsan benim yerimde ne yapardın?

Refik Bey gibi yapardı ama gene de ‘Sen tükürdüğünü yaladın’ dedi.

Refik Bey aldırış etmedi. Elini sarı keten pantolonunun cebine soktu, çıkardı:

—Her koyun kendi bacağından asılır. ” (KP, s. 3).

İşverenler, bu anlamda çoğu zaman yalnızca kârlarını düşünürler. Bu durum da hem çalışanların kendilerine olan özgüvenlerini yitirmelerine hem de ekmezsiz kalmalarına sebep olmaktadır. İşçilerini keyiflerine göre yönetmeleri, istediklerinde kedi gibi kapı önüne koymaları kabul edilebilir bir durum değildir. Bu noktada en acısı da hakkını arama gibi bir durumun olmamasıdır.

Pazartesi hikâyesinde işverenin karşısında adeta el pençe divan duran bir muhasebeci anlatılır. Bütün hıncını işçisinden çıkaran işveren, muhasebeciyi insan yerine bile koymamaktadır.

“Hemen hemen pazartesilerde olduğunca, adam yine asık yüzüyle değil, öfkeli de görünüyordu. Böyle zamanlarda bağırıp çağırmak için fırsat kollar, bulamazsa yaratır, yaratınca da çenesi açılırdı. Ondan sonra sustur susturabilirsen. Yere düşmüş bir kâğıt parçası, mürekkep hokkasının açık kalmış ağzı, sabahleyin işe gelirken postaneye uğrayıp kutuya bakmamışlığı, gelirken bayilere kitapevlerine uğramamışsa nedeni...” (ÖK, s. 64).

Sudan sebeplerle bahane arayıcı bir tavır takınan iş yeri sahibi karşısında muhasebecinin hiçbir şey yapamaması bilinen sebeptir; işini kaybetme tehlikesi.

İşverenin düşüncelerinin verildiği şu satırlar ise oldukça önemlidir:

“Şu muhasebeci en azından liseyi bitirmişti. Kendisi? İlk’in dördünden. Çok ayıpmışçasına saklardı bunu ama yine de içinde derin bir yaraydı. Evet, ilk’in dördünden ayrıl, al karşına liseyi bitirmişleri, aka kara, karaya ak, sonra yine dön yeni baştan aka kara dedirt. İstese güzele çirkin, çirkine güzel de dedirtebilirdi. Hatta soğuğa sıcak, sığağa soğuk, kokmuşa taze, tazeye kokmuş...” (ÖK, s. 69).

Bu satırlar hikâyelerde öne çıkan işveren tipinin bir özeti mahiyetindedir. İşveren istediğinde istediğini yapan, yaptıran, emir veren, dilediği gibi hareket eden bir tiptir. Karşısında bir insan olduğunun çoğu zaman farkında dahi değildir.

Bununla birlikte Orhan Kemal’in hikâyelerinde işçisine sahip çıkan işverenler de vardır, fakat sayıları oldukça azdır. *Yürü Ya Kulum* hikâyesinde gündelikçisini âdeta bir ağa yapan işveren gibi kimi kimsesi olmayan çalışanına işyerinde yatıp kalkma hakkı veren *Garson* hikâyesinde yer alan işveren iyi niyetli ve işçisini düşünen tiplerdir.

3.9. Çalışma Koşulları

Çalışma koşulları; çalışanları hem psikolojik hem de fiziksel açıdan etkileyen durumların tümünü kapsayan bir olgudur. İşyerinde var olan yöneticiden, sahip olunan fiziksel ortama kadar pek çok detayı içinde barınan bu koşullar çalışan için büyük önem taşır. Bu anlamda kuruma göre de bu koşullar arasında kamu ve özel kurumlar olarak belirgin farklar görmek mümkündür. Bu farklılık kendini hem yönetici zihniyetinde gösterirken hem de sağlanan koşullar, imkânlar dâhilinde de gösterilebilmektedir.

Kamu kuruluşlarının işvereni devlettir. Fakat özel kurumlarda söz hakkı büyük çoğunlukla bireylerdedir. Kamu kuruluşlarında daha çok sosyal fayda gözetilirken özel kuruluşlarda üretimin niceliği dolayısıyla kâr gütme amacı vardır. Bunun dışında kamuda yasa ve yönetmeliklerle kontrol sağlanırken özel sektörde yazılı kurallar ile kontrol sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu farklılıkların yanı sıra yönetim, üretimde verimlilik, yeniliğe açık olma gibi pek çok alanda benzerlikleri de içerisinde barındırmaktadır.⁵

Kamu ve özel kurumlarda yer alan yöneticilerin de buldukları kurumlarda sergiledikleri davranışlar ve sahip oldukları zihniyet birbirinden haliyle farklılık göstermektedir. Orhan Kemal'in hikâyelerinde çoğunlukla fabrikalarda çalışanlar ile kendi sermayesi ile işyeri açan ve işleten kişilerle karşılaşılır. Bahsi geçen yerlerde işveren olarak görev yapanların ise uygun çalışma koşullarını sağlamadıkları gözlemlenir. Daha çok üstten bakış, küçük görme, çalışanını kendine muhtaç hissetme gibi durumlar çokça karşılaşılan durumlar olarak görülmektedir.

---

⁵ Meryem Tuna Uysal, Kamu ve Özel Sektörde Yönetim Zihniyeti, ZfWT, Vol: 8, No: 2, 2016, s. 29. (Prof. Dr. Kamil Kaya danışmanlığında Meryem Tuna Uysal tarafından hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.)

“Özel sektör denilince hür teşebbüs anlaşılmaktadır. Hür teşebbüs, hür bir şekilde sermaye tedarik etmek ve sermayeyi dilediği gibi kullanmak anlamına gelir. Elbette, hür teşebbüsü de sınırlayan bazı yasalar bulunmaktadır. Ancak özel sektör yönetimde, finansmanda, üretimde ve denetimde özgürlüğe sahiptir. Özel sektör yöneticileri, işletmenin sahipleri tarafından seçilerek işe alınır ya da işletmenin sahibi aynı zamanda işletmenin yöneticisidir. Özel sektörde önemli olan kamu yöneticilerinde olduğu gibi işlerin yapılmış olması değildir. Önemli olan başarıdır.” (Özdevecioğlu, 2002: 120).

Bununla birlikte çalışanların çalışma koşulları aile hayatı içinde büyük önem arz etmektedir. Çünkü işçilerin neredeyse günlerinin büyük bir kısmını geçirdikleri çalışma sahaları, burada verilen emek ve karşılığında alınan ücret doğrudan eve de yansımaktadır. Koşullar cazipse, alınan ücretler emeği karşılıyorsa, geçim derdi yaşanmıyorsa aile hayatı da huzurlu olmaktadır. Koşullar çalışanın bu ihtiyaçlarını karşılamıyorsa evde de huzurlu bir ortamın olması beklenemez. Nitekim verilecek örnek hikâyelerle bu durum daha da netleşmiş olacaktır.

Aile, şüphesiz ki toplumdaki en önemli kurumdur. Toplumsal devamlılığın sağlıklı bir şekilde aktarılması bu kuruma verilen önem ve değerle şekillenmektedir. Bu durumda da devlet kurumlarında sistem özel kurumlara göre daha sağlıklıdır. Özel işyerlerinde, fabrikalarda çalışan insanlar daha çok yıpranmakta, aile yapıları da daha çok zarar görmektedir. Özellikle daha çok fiziksel güce dayanan işler, karşılığında alınan düşük ücretler ve elbette çalışma ortamları büyük bir stres yaratmaktadır. Tüm olumsuzluklara işverenin takındığı ezici üslup ve çalışanların işsiz kalma korkusu da eklenince stres iki kat artmakta dolayısıyla bu durum aileye de yansımaktadır. (Can, 2008: 32)

Çalışma koşulları ile ilgili hikâyelerde gözlemlenen durum ise olumsuzluklarla doludur ve çalışma sistemi kadın erkek çocuk demeden çalışanları adeta köle olarak görmektedir. Fabrikalar olsun özel işyerleri yahut masa başı memurlar olsun durum çok da bir değişiklik göstermez. Şüphesiz bu durumun oluşmasında içinde bulunulan dönem ve sonrasının da etkisi büyüktür.

“Örgütlenmede zayıflık, çıkarların korunmasında ve hak aramada eylemsizlikle birleşince, kuruluş yılları boyunca işçi sınıfının çalışma koşulları da iyice kötüleşmiştir. Uzun çalışma süreleri, kötü beslenme, dinlenme sürelerinin verilmemesi, çalışma yerlerinin sağlıksız oluşu, çalışma yeri ile iş yeri arasındaki mesafenin uzaklığı, iş güvencesinin yokluğu, sık sık meydana gelen iş kazalarının ölümle, ağır yaralanma ile sonuçlanması, çalışma hayatını düzenleyen koruyucu yasanın yokluğu, var olan hafta tatili gibi yasaların hükümlerinin uygulanmayışı ve işverenlerin keyfiliği birlikte düşünüldüğünde bu dönemin çalışma koşullarının ne derece zor olduğu daha iyi anlaşılabilir olacaktır.” (Akkaya, 2010: 93).

Fabrikalardaki çalışma koşullarına bakılacak olursa çalışma şartları oldukça ağır ve ücretler ise yetersizdir. Birkaç hikâyede bu durum açıkça belirtilir ve İş Kanunu'nun gereklerinin yerine getirilmesi istenir. *Grev* hikâyesinde Sarı Memet'in “ *Harp Biteli beş sene oluyor. İş Kanunu'nun hükümlerini yerine getirmenizi istiyoruz.*” (G, s. 7) çıkışı aslında fabrika sahiplerinin İş Kanunu'na uygun hareket etmediğini göstermektedir.

Uyku hikâyesinde de kanunların uygulanmadığı, işçilerin haklarının ellerinden alındığı ortadadır. Çift yevmiye verme bahanesiyle hafta sonu olmasına rağmen işçileri daha çok çalıştırarak üretimde artış ve kâr amacı güden bu uygulama da kanunlara aykırı bir uygulamadır.

“İş Kanunu'na göre fabrika saat birden itibaren paydos etmeye mecburdu. Onun için, fabrikanın gürültüsü dışarıdan işitilir de İş Dairesi'nin kulağına gider diye, ustabaşının emriyle fabrika bekçileri atölyenin tüm pencerelerini, tavandaki yuvarlak deliklere varana kadar örtünce, atölye karardı, tav ocaklarının kızılığı birden bütün kuvvetiyle meydana çıktı.” (EK, s. 73).

Burada kanunlara aykırı davranıldığı, fabrika sahipleri tarafından da bilinmektedir; fakat uygulanmaya da devam edilmektedir.

Fabrikalarda ağır şartlarda işçi çalıştırma söz konusu iken bir de dikkat çekilmesi gereken başka bir durum vardır: İş güvenliği. ‘Güllü’ hikâyesinde üç kuruş maaşla çalışan Güllü’nün makineye kapılarak canından olması durumun vahametini açık bir şekilde ortaya koyar. İşçilerin defalarca uyarmasına rağmen tamiri yapılmayan bir makine bir anneyi hem eşinden hem evladından ayrı koymuş, hayata veda etmesine sebep olmuştur. Güllü’nün makineye kapılması, kanlar içinde kalması tüm çalışanları etkilemiştir.

“Ustabaşı esasen çok korkak bir adamdı. Silkindi. Titreyen sesiyle bas bas bağıryordu.

—Yok ağa! Size seksen kere söyledik. Hem yazılı hem sözlü raporlar verdik. Şu kayışı değiştirin dedik oralı olmadınız ben mesul olamam.” (UÖ, s. 76).

Fabrikalarda kısaca hâl böyle iken özel işyerinde de durum farklılık arz etmez. Bu kez de işçiyi istediği zaman işe alma istediği zaman işten çıkarma, çalışanı adeta bir köle olarak gören bir sistem karşımıza çıkar. Bu durum ise aile hayatını olumsuz etkiler. Bunun dışında düşük ücretle işçi çalıştırmak ya da maaşın düşük olması da otomatikman aile hayatına yansır. Eşler birbirine düşer, çocuklar ise okuma hayallerine veda etmek zorunda kalır. Bu durumu en güzel özetleyen örneği *Önce Ekmek* hikâyesidir. Aslında ne eşiyile ne de kızıyla bir problemi olmayan adam sırf omuzlarındaki yükten ötürü karısıyla her gün tartışmaya başlar. Olan ise en çok evin kızı, okuma hayali ile yanıp tutuşan Ayten’e olur.

“Yorganın altında sıcak gözyaşları dökerek günlerce dinlemişti. Dışarda karlar savrulur, acı rüzgâr kendini yerden yere çalar, sonra baharlar gelir, evde gecelerce süren bu atışma değişmezdi. Annesi sızılı, kalbi pır pır, gözlerinden kara kara gölgeler uçuşan, dermansız kadın, nasıl giderdi el kapılarının tahtası, çamaşırı, yemeği, söküğü, dikiğine?” (ÖE, s. 11).

Ayten'in yorgan altında sessizce gözyaşı dökerek bu düşüncelerle yoğrulması çalışma hayatında yaşananların aile hayatını nasıl da olumsuz etkilediğini göstermektedir. Alınan ücretin az olması, ev geçindirmeye yetmemesi hem kadının hem de çocuğun çalışmasına neden olmaktadır

Çalışma koşulları içerisinde değerlendirebileceğimiz diğer bir husus ise kadınların ve bilhassa kız çocuklarının iş yerlerinde maruz kaldıkları istismarlardır. Geçimlerini sağlamaya çalışırken gördükleri muameleler onları iş hayatından soğutmakta fakat elleri mahkûm olduğu için bu muamelelere de katlanmaktadırlar. İşverenlere gerekli tepkinin gösterilmesi halinde de işlerinden olacaklarını bilirler. *Bir Dal Gibi* adlı hikâyede işçi çocuğun annesinin patronundan gördüğü istismar bu durumun açık bir örneğidir ve işçi çocuklar bölümünde ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

Kamyonda adlı hikâyede ise komisyoncu tarafından alıkonulmak istenen bir kız çocuğu vardır.

“Kamyonun cigara dumanı ve bozulmuş peynir kokan ağır havası içinde dazlak kafalı komisyoncunun sesi durmak bilmiyor, çaturtıyla kırdığı fındığını kuvvetli dişleriyle çiğnerken, arada canlı kahkahalar atıyordu. Bir ara önündeki sırada oturmakta olan küçük köylü kızına takıldı:

—Öyle mi? Benim kızım olur musun? Benim kızım olursan sana yeni fistan diktiririm, toka alırım saçına, sinemaya götürürüm seni.” (S, s. 19).

Kızın kabul etmemesi, komisyoncunun köylülerin iyi niyetten anlamadığını ileri sürmesi üzerine köylülerden birinin serzenişi komisyoncunun asıl niyetini ortaya koymaktadır: *“-Doğru dedi, eyilikten annamak...On liraya danasını anasından ayır, götür, efendilerine sat, depe depe kullansınlar. Eferin kız Selvi!” (S, s. 24).*

Sonuç itibarıyla çalışma koşulları açısından değerlendirildiğinde daha çok olumsuz durumlar ne çıkmaktadır. şüphesiz bu durumda dönemin genel özelliklerinin büyük etkisi vardır. Savaş sonrası toparlanma süreci geçiren toplumda bu türden huzursuzluklar fazlasıyla görülmüştür. Düşük cret, sağlıksız ortamlar, kayırmacılık, st kademelerin alt kademedeki insanlara yönelik kurduğu baskı ve istismarlar bu olumsuzlukların başında gelmektedir. Belirli bir yasanın henüz oluşmaması, oluşanların da işverenler yahut patronlar tarafından uygulanmaya koyulmayışı sürecin daha da sıkıntılı bir hal almasının asıl sebebidir. En başından itibaren belirttiğimiz gibi çalışanlar adeta üretim niceliğine göre değer görmüş, onların bir insan olduğu onların da sorumlu olduğu bir ailelerinin olduğu kulak ardı edilmiştir.

SONUÇ

Orhan Kemal'in şiirle başladığı yazın hayatı farklı türlerde eserler kaleme almasıyla devam etmiştir. Daha çok roman ve hikâyeleri ile tanıdığımız yazarın, yazın yolculuğunda edindiği konum Türk edebiyatı tarihi açısından önemini her daim korumuştur. 1940 senesinde Nazım Hikmet ile karşılaşması ise yazarın hayatında önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Öyle ki Nazım Hikmet, Orhan Kemal'in şiirden ziyade düz yazı alanında daha başarılı olacağını öğütlemiş ve böylelikle yazarın düz yazı alanında yoğunlaşmasına bir nevi vesile olmuştur. Orhan Kemal'in verdiği roman ve hikâye türündeki eserler, bu türlerdeki başarısı da bu öğüdün yansıması olarak görülebilir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde genel itibarıyla 'sessizlerin sesi' olmuştur. Kahramanlar sıradan ve yaşam mücadelesi içerisinde hayatlarını bir şekilde devam ettirmeye çalışan bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda denilebilir ki tüm hikâyeler içerisinde önemli bir kısım çalışma hayatında var olan insanlara ayrılmış ve bu insanların bir nevi seslerinin duyurulması amaçlanmıştır.

Çalışma hayatında, çalışanların tasnifi yapıldığında geniş bir çalışan kadrosu ile karşılaşılır. Bu kadroyu, fabrika işçileri, memurlar, bekçi, tarla işçisi, garson, şoför, pazarcı, komisyoncu, çöpçü, tellak, boyacı, esnaf, kahveci olarak sıralamak mümkündür. Nerdeyse her meslek grubundan bir çalışanın var olması Orhan Kemal'in gözlemci bir yazar olmasına ve kendisinin de pek çok işte çalışarak geçimini sağlamasına bağlanabilir. Ömrünün büyük bir kısmını geçim sıkıntısı ile geçiren yazarın, çalışma hayatına dair çok sayıda hikâye kaleme alması dikkate değerdir.

Fabrika işçileri, Orhan Kemal'in hikâyelerinde ilk tasnifini ele alınan gruptur. Hikâyelerde fabrikalar; kadınların, erkeklerin ve hatta çocukların geçimini sağlamak için çalıştığı bir kurumdur. İlk başlarda fabrikalara gâvur icadı olarak bakılsa da daha sonradan geçim sıkıntısı ağır basınca gözde çalışma alanları olarak görülmüştür. Fabrikalarda çalışmak ise dönem koşullarına göre oldukça ağırdır. Çalışma saatleri fazla olmasına rağmen alınan ücretler oldukça düşük ve insanların geçimini sağlamasına yetmemektedir. Savaş sonrası İş Kanunu'nun ortaya koyduğu kurallara uyulmaması, o dönemlerde işçilerin hakkını koruyacak herhangi bir sivil toplum kuruluşunun bulunmaması bu durumun önemli sebepleri olarak gösterilebilir.

Fabrikalarda çalışmak bir nevi karın tokluğundur. Durumdan memnun olmayan işçilerin ise tek tesellisi en azından bir işlerinin olmasıdır. Öte yandan fabrikanın önü binlerce işsizle doludur ve işçiler bu durum nedeniyle haksız uygulamalara boyun eğmektedir. Bu bağlamda erkeklerin omuzlarındaki yük oldukça ağırdır. Çünkü hem evin geçimini sağlamak zorunda hem de çocuklarını okutup güzel bir gelecek hazırlamak durumundadırlar. Çocuklar ise okul harçlığı çıkarma ve ailesine yük olmamak adına çalışmalıdır. Kadınlar da bu manada evde oturmaktan ziyade eşlerinin omzundaki yükü paylaşmak için fabrika işçisi olmaktan gocunmamaktadır.

Fabrikada çalışan kadınlardan ziyade başka meslek gruplarına dâhil olup ev ekonomisine katkıda bulunan kadınlar da mevcuttur. Kadınlar evde ideal bir eş, anne iken geçim derdi söz konusu olduğunda kendini feda eden bir konumdadır. Hikâyelerde kimi zaman fabrika işçisi olarak çıkan kadın kimi zaman da küçük esnaf, oyuncu-artist, çırak, boyacı hatta arabacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların hem eşlerine destek olması hem tek başına da kalsa geçimini sağlamaya çalışması hem de çocuklarının okuması için mücadele etmesi söz konusudur. Erkek gücünün gerektirdiği işlerde dahi büyük bir başarı sergilemesi, eşleri tarafından terk edilse de hayat mücadelesi vermesi çalışma hayatında dikkate değer bir konumda bulunmaktadır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde çocuk işçilerin kadın çalışanlar gibi ev ekonomisine katkı sağladığı gözlemlenir. Zeki ve okul başarıları yüksek olan çocuklar kendilerini, ailelerine ekonomik bağlamda adeta bir yük olarak görürler. Okul harçlıklarını olsun karşılayabilmek adına kimi zaman okuldan artakalan vakitlerini çalışarak geçirirler. Kimi zaman ise okullarını bırakmak durumunda kalırlar. Okullarını bırakan çocuklar bir yandan okullarını bırakmak zorunda kaldıkları için üzürlüler fakat bir yandan da geride kalan kardeşlerini okutabilmek için buruk bir sevinçle hayat mücadelelerine devam ederler.

Çocuk işçilerin zeki ve başarılı olmaları, hikâyelere ayrı bir dram katar. Öyle ki minik elleri kalem tutması gereken çocuklar kimi zaman bir işporta tezgâhı taşırken kimi zaman tamirhanede tornavida ile karşımıza çıkar. Kız ve erkek çocuk fark etmeksizin sahip oldukları okuma aşkı ve yine ailelerindeki mevcut ekonomik durum bellerini bükür.

Ekonomik durumdan ziyade karşılaşılan bir durum da ev reislerinin başka bir kadın uğruna ailelerini, çocuklarını bırakıp gitmeleridir. Bu durumda çocuk zaten ekonomik manada zor durumda kalırken bir de psikolojik manada yıpranır. Adeta omuzlara binen yük iki kat artar. Hem babaları tarafından terk edilerek aile bütünlüğünün bozulması hem de kazanacakları paranın okul harçlığına bile yetmeyecek olması çocukları büyük bir çıkmaza sürükler.

Çocukların yaşadığı buhran hikâyelere yansımakla birlikte, çocukların hayata karşı dik duruşları ve pes etmemeleri okuyucunun içini bir nebze rahatlatır. Babaları evi terk etmiş de olsa geçim sıkıntısı da olsa çocuklar, mücadeleden, para kazanmaktan vazgeçmezler ve kendi yaşadıkları durumları kendilerinden sonra gelen kardeşleri için yaşatmamak adına büyük bir özveri ile çalışırlar.

Orhan Kemal'in hikâyeleri içinde kendisine yer edinen diğer bir çalışma grubu ise hapisane çalışanlarıdır. Hapishanede çalışan gardiyanlar da büyük bir geçim sıkıntısı içerisinde. Öyle ki kendilerini mahkûmlardan ayırmazlar. Yalnızca karın tokluğuna hapisanede çalışmanın mahkûm olmaktan bir farkının olmadığını sık sık dile getirirler. Düşük ücret, gün boyu parmaklıklar altında mahkûmlarla istemeyerek de olsa vakit geçirmek bu çalışma grubunda yer alan çalışanların bir isyanı olarak hikâyelere yansır.

Devlet yahut fabrikada memur olan insanların da en önemli sorunları ekonomik bağlamdadır. Masa başı bir iş olması, insanların gözde bir meslek olarak görmeleri devlet memurlarının ekonomik olarak sıkıntı çekmediklerini düşündürür. Fakat Orhan Kemal'in hikâyelerinde memurların da geçim sıkıntısı çektiği gözlemlenir. Gözlemlenen diğer bir husus ise iltimastır. Memurlardan iltimas ile görev alanlar daha az çalışmalarına rağmen mesai arkadaşlarından daha fazla ücret alırlar. Bu durum memurların kendi aralarında da husumet yaşamasına sebep olur.

Diğer çalışanlar başlığı altında incelediğimiz, bekçi, garson, tarla işçisi, şoför, pazarcı, komisyoncu, çöpçü, esnaf, vd. olarak sıralayabileceğimiz çalışanlar da ekonomik manada çöküntü içerisinde karşımıza çıkarlar. Esnaf müşterisizlikten yakınırken, tarla işçileri çok çalışma karşısında emeklerinin karşılığını alamadıklarından yakınır. İltimasın küçük işlerde dahi uygulanması insanları büyük bir umutsuzluğa sürükler.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde çalışanların yaşadığı ortak sorunlar vardır. Bunların en önemlisi elbette çalışma karşılığında alınan ücretlerin düşük olmasıdır. İş Kanunu'nun gerektirdiği hükümlere uyulmaması, insanların haklarını koruyabilecek başka mecraların olmaması bu durumun en önemli sebeplerindedir. Durum böyle olunca da aile reislerinin tek başına mücadele etmesi kimi zaman sonuçsuz kalmaktadır. Kadınların da çalışma hayatına katılması bu durumu bir nebze olsun hafifletmekte fakat yine de yetersiz kalmaktadır.

Evdeki ekonomik durum doğrudan çocuklara yansımakta ve bu durum karşısında çaresiz kalan çocuklar da kolları sıvayıp çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Okul hayatları biten çocuklar, hayata yenik başlamanın hüznünü taşıırken ailelerine destek olma mücadelesini de elden bırakmamaktadırlar.

Hikâyelerde, çalışanlar ekonomik bağlamda sorunlar yaşarken işverenlerin çalışanlara karşı tavırları da ayrıca dikkat çekmektedir. Zaten büyük bir emeğin ve çabanın sonucunu alamayan çalışanlar işverenler karşısında hak etmedikleri uygulamalara maruz kalmaktadır. İşverenlerin, çalışanları âdeta bir meta olarak görmesi çalışanların mutsuz bir şekilde iş yerinde vakit geçirmelerine ve ailevi sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Son olarak çalışma koşulları devlet kurumlarında, özel kurumlarda ve fabrikalarda çalışanların haklarını gözeten, çalışanların iş yerlerinde huzurla çalışmalarını sağlayabilecek durumda değildir. Savaş sonrası düzenin sağlanabilmesi uzun zaman almıştır fakat çalışanlar-işçiler savaşın üzerinden zaman geçmesine rağmen İş Kanunu'nun gereklerinin yerine getirilmediğinden yakınırırlar. Keyfi uygulamalar, çalışanların çalışma potansiyelini derinden etkilemekle birlikte toplumun en küçük yapı taşı olan aile hayatlarını da sekteye uğratmıştır. İş yerinde yaşanan problem iş yerinde kalmamış çalışanlar kimi zaman stresini eşine ve çocuğuna da yansıtmıştır.

KAYNAKÇA

Orhan Kemal'in Hikâye Kitapları

Kemal, Orhan. (2017). *Ekmek Kavgası*. İstanbul: Everest Yayınları.

——— (1982). *Sarhoşlar*. Ankara: Tekin Yayınevi.

——— (2014). *Çamaşırcının Kızı – Küçücük*. İstanbul: Everest Yayınları.

——— (2018). *72. Koğuş*. İstanbul: Everest Yayınları.

——— (2017). *Grev*. İstanbul: Everest Yayınları.

——— (2017). *Kardeş Payı*. İstanbul: Everest Yayınları.

——— (2007). *Kırmızı Kúpeler – Babil Kulesi*. İstanbul: Everest Yayınları.

——— (2017). *Yağmur Yüklü Bulutlar – Dünyada Harp Vardı*. İstanbul:

Everest Yayınları.

——— (2018). *Önce Ekmek*. İstanbul: Everest Yayınları.

——— (2010). *Serseri Milyoner – İki Damla Gözyaşı*. İstanbul: Everest

Yayınları.

——— (1996). *Oyuncu Kadın*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Genel Kaynaklar

Altınkaynak, Hikmet. (2000). *Orhan Kemal'in Hikâyeciliği*. İstanbul: Adam Yayınları.

Abasıyanık, Sait Faik. (2012). *Mahalle Kahvesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları Kültür Yayınları.

Akkaya, Yüksel. (2010). *Cumhuriyet'in Hamalları: İşçiler*. İstanbul: Yordam Kitap.

Avşar Zakir; Öğütoğulları Eren. (2012). “Çocuk işçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri”, Sosyal Güvenlik Dergisi, C. 2, S. 1, s. 9-40.

Bezirci, Asım. (1994). *1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Can, Yücel. (2008). “Düşük Ücret ve Çalışma Koşullarının İşçilerin Aileleri ve Sosyal Çevre Olan İlişkilerine Etkisi”, Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, C:4, S:15.

Çöpoğlu, Mustafa. (2018) “Türkiye’de Çocuk İşçiliği”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, S. 14; s. 357-398.

Dikmen, Ahmet Alpay. (2011). *Makine, İş, Kapitalizm ve İnsan*. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.

Enginün, İnci. (2014). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Gül, Hülya, vd. (2014). “*Türkiye’de Çalışma Yaşamında Kadının Konumu ve Sorunları*”, TAF Preventive Medicine Bulletin, 13(2), s.169-176.

Güzel, Serkan. (2005) “*İşgücü Birikim Süreci, Fabrika İşçiliğinin Oluşumu*”, Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi, C. VII, S. 2.

Güzel, Mehmet Şehmus. (2011). *İkinci Dünya Savaşı Boyunca Sermeye ve Emek*, (Der. Donald Quataert, Erik Jan Zürcher; Çev. Cahide Ekiz), Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler (1839-1950). İstanbul: İletişim Yayınları.

Grint, Keith, *Çalışma Sosyolojisi* (1998). (Çev. Veysel Bozkurt, Burcu Çekmece, Selda Göktan). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Murat Kacıroğlu, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923-1940) Toplumcu Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları*”, ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s:12(2016), s. 32.

Kahraman, Alim. (2015). *Modern Türk Hikâyesi*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Kolcu, Ali İhsan. (2005). *Öykü Sanatı*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.

Kudret, Cevdet. (2004). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Kurdakul, Şükran. (2000). *Çağdaş Türk Edebiyatı 4*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Lordoğlu Kuvvet, Özkaplan Nurcan. (2005). *Çalışma İktisadı*. İstanbul: Der Yayıncılık.

Uysal, Meryem. (2016) “*Kamu ve Özel Sektörde Yönetim Zihniyeti*”, ZfWT, C: 8, S: 2, s. 29.

Otyam, Fikret. (1975). *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*. İstanbul: E yayınları.

Öğütçü, Işık. (2016). *Unutulmuş Öyküler*, Everest Yayınları.

Öğütçü, Işık. (2012). *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*. İstanbul. Everest Yayınları.

Ören Kenan; Yüksel Hasan. (2012). “*Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı, Hak-İş Uluslararası Dergisi*”, C. 1, Sayı 1, ss. 35-59.

Özdevecioğlu, Mahmut, “*Kamu ve Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Davranışsal Çalışma Koşulları ve Kişilik Farklılıklarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S:19, Aralık 2002, ss. 115-134.

Samsun, Nihal.(2017). “*Çalışmanın Değişen Anlamı ve Güncel Durumuna İlişkin Tartışmalar*”, AUA Dergisi, C. 3, Sayı 3, s. 160-210.

Soran, Volkan, “*Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Ait Hapishaneler Raporu Üzerine Bir Değerlendirme*”, Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 59, s.111-140.

Tosun, Necip.(2016). *Öykümüzün Sınır Taşları*. İstanbul: Dedalus Kitap.

Ümit Ahmet, Işık Öğütçü. (2012). *Orhan Kemal*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Yazıcı Gürhan. (2017). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul: Akademi Basım Yayın.

Tezler

Eliuz, Ülkü. (2004). *Orhan Kemal'in Romanlarında Yapı ve İzlek* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kantarcı, Aslı. (2006). *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Çocuk Tipleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Hatice Ocak. (2015). *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Kadın Motifi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, Ayşe Rabia(2016). *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Yapı ve Tema* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Özdemir, Nesrin (2019). *Orhan Kemal'in Öykülerinde, Küçük Fakir İnsan* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Nurgül Dokuyan
Doğum Yeri	Sivas
Lisans	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Yabancı Dili	İngilizce
E-posta	dokuyan.nurgul@gmail.com